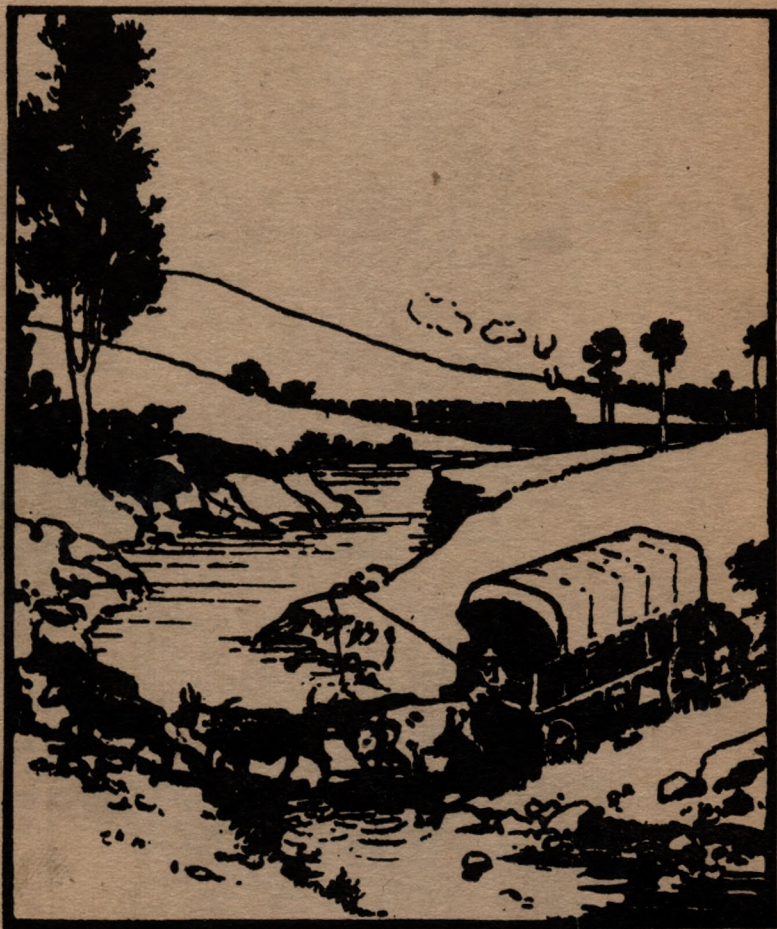
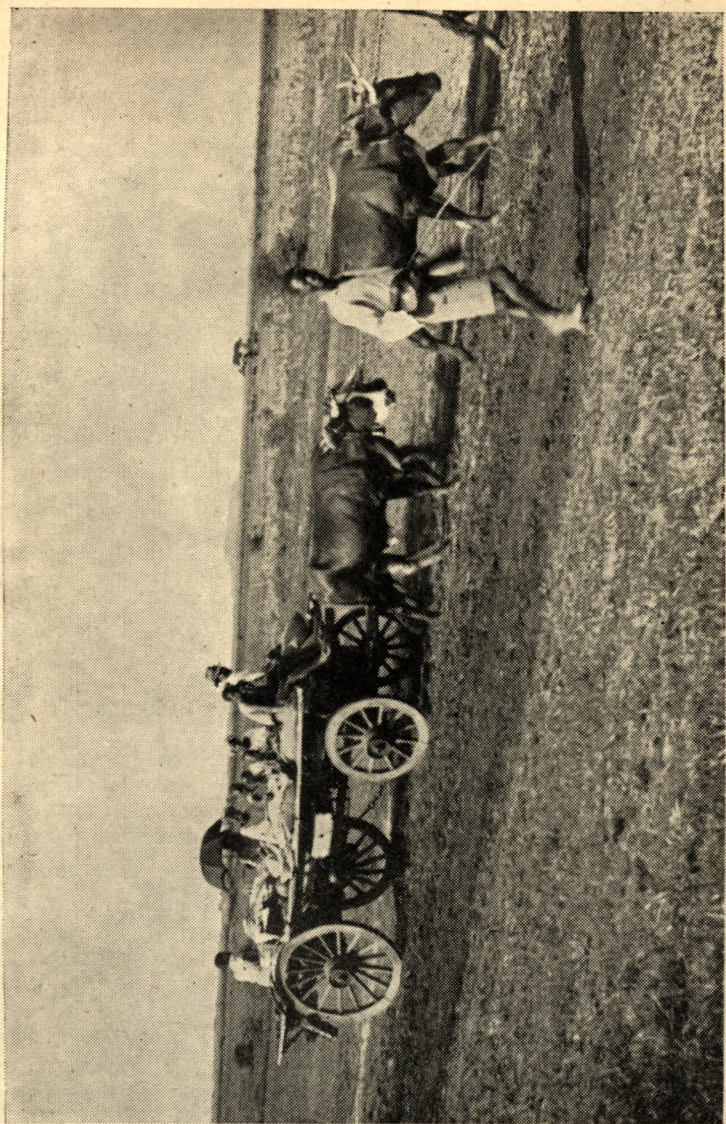

PADISO 4

3/6

(E SIAMISITSWE)

Go iwa kwa masimô.

LIVINGSTONE TSWANA READERS
.....

PADISO

YA

BONE

STANDARD 4

(E SIAMISITSWE KA 1950)

THE LONDON MISSIONARY SOCIETY

TIGERKLOOF, CAPE PROVINCE

SOUTH AFRICA

1950

THULAGANYO ya dithutô e šupa maina a bakwadi le baphutholodi ba ba thusitseng go baakanya lokwalô lo. 'Kgetse ya tsie e kgônwa ke go tšhwaraganêlwa': re itumêla thata go bôna palô ya bakwadi ba Setšwana e ntse e oketsêga jalo. Re ba leboga thata thata re nesa pula.

Dithutô di le pedi, ebong tsa 3 le 11, ke mafoko a mošwi Mr. Gabanthate Molosi, a a ne a a kwalêla *Tigerkloof Magazine*. Thutô ya 20 ke polêlô e e tšwang mo koranteng ya ntlhantlha ya Batšwana, e e neng ya bidiwa '*Mahoko a Becwana*'. (December, 1892). Le dithutô tsa 22 le 23.

Re leboga Mr. V. Ellenberger wa Pušô ya Tshireletšo ka tseletšo ya go tsaya polêlônyana le lebôkô lengwe mo lokwalong lwa gagwê *History of the Bagamaletse*. Jalo fêla re leboga *Animal Welfare Society of S.A.* ka tseletšo ya go fetola le go gatisa dithutô tsa 10 le 21; le ditšhwantšho di le pedi.

A go nê pula bagaetsho,

Ke nna,

A. S.

Tigerkloof, 1940

TSHIAMISO YA LOKWALO LO

Ke rata go leboga thata ba ba nthusitseng go ntsha diphosô mo lokwalong lo, le go lo siamisa sentlê; ebong Mr. D. M. Ramoshoana, Mr. R. D. Molefhe, Mr. K. Kgôpô wa Kanye, le Rev. A. G. Kgasa.

A. S.

Kanye, 1950

<i>First Edition</i>	4,000	1941
<i>Reprinted</i>	2,000	1944
<i>Reprinted</i>	4,000	1946
<i>Reprinted</i>	5,000	1949
<i>Revised Edition</i>	12,000	1950

94(1) DITHUTO
4728/57

Molemô le Bošula	Duteronome 30 : 11-16.....	5
2 Mahube	M. Phetlhu	6
3 Botshelô jwa Setswana	G. Molosi (<i>Trans. B. C. Thema</i>)	8
4 Thutô ya Kudumane, 1	A. J. Haile (<i>Trans. K. Raditladi</i>).....	14
5 Thutô ya Kudumane, 2	A. J. Haile (<i>Trans. K. Raditladi</i>).....	18
6 Lebôkô la Kgomo	R. Ramojababô	22
7 Dafide le Jonathane	1 Samuele 18 - 20 (A. S., A. G. K.)	24
8 Ditsô tsa Bagamangwato ...	R. S. Kgama	31
9 Go nwêla ga 'Mendi'	M. S. Kitchin	40
10 Pabalêlô ya dikoko	A. W. S. of S.A. (<i>Trans. A. G. Kgasa</i>)	42
11 Modisa a le kwa morakeng .	G. Molosi (<i>Trans. A. Bogatsu</i>)	46
12 Loêtô lwa ga Mokeresete ..	John Bunyan (<i>Trans. R. Price</i>)	54
13 Bagamalete ba alola.....	V. Ellenberger (<i>Trans. J. Mpotokwane</i>)	62
14 Kgosi Mokgosi-a-Pooe	Molete.....	66
15 Moruti Livingstone, 1	A. J. Haile (<i>Trans. A. Kgasa</i>)	69
16 Moruti Livingstone, 2	A. J. Haile (<i>Trans. A. Kgasa</i>)	77
17 Mekgwa le Melaô	R. S. Kgama, M. Moeti	81
18 Kgosi Bathoen II	M. L. Kgasa	88
19 Elisha le Moshunema	2 Dikgosi 4 : 8-37 (A. S., A. G. K.)	90
20 Kgosi Sechele	'Mahoko a Becwana'	96
21 Dikgomo tse dintlê	A. W. S. of S.A.	101
22 Tumêlô ea tsêna, 1	K. Mogodi	107
23 Tumêlô ea tsêna, 2	K. Mogodi	111
24 Loratô lwa ga Samson	M. S. Kitchin	116
25 Marangrang, 1	E. Madingoane	118
26 Marangrang, 2	E. Madingoane	122
27 Sebegwa sa madi	I. B. Sekgwa	128
28 Mabôkô a Setšwana	D. M. Ramoshoana	132
29 Bôbaba jwa madi	M. S. Kitchin	138

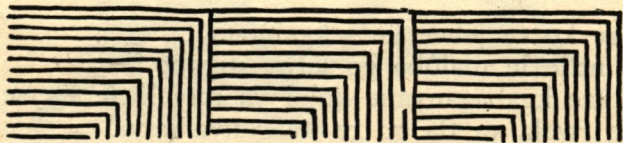

MOLEMO LE BOSULA

Ga twe ko ôñê molaetso wa bofêlô o Moshe o kgothaditseng morafe wa gagabô ka ôñê, o ise o kga-baganye noka ya Joredane o tsene mo lefatshing la Palestine :

“Aitse molaô o ke o lo laolêlang gompieno ga se o o tshwanetseng go lo thatafalêla, lefa e le go lo retelêla. Ga o kwa legodimong, fa lo ka bong lo-re, ‘Emang yo o tla re tlhatlogêlêlang kwa godimong, a ya go o lere mo go rona, a o re utlwisa gore re o utlwê?’ Le gônê ga o kwa moseja ga lewatlê, fa lo ka bong lo re, ‘Emang yo o tla re tshelêlang lewatlê, a ya go o lere mo go rona, a o re utlwisa gore re o utlwê?’ Ka gonne molaô o gautshwane fêla, o mo molomung wa lona le mo pedung ya lona, gore lo o utlwê.

Bônang, ke beile fa pele ga lona gompieno botshelo le molemô, le loso le bosula : e le go re ke lo laola gompieno gore lo ratê Morêna Modimo wa lona, lo tshelê kafa melaong ya gagwê, lo bo lo tshe-getsê ditaolô le dikaêlô le dikattholô tsa gagwê; gore lo tlo lo tshelê lo ntsifalê, le gore Morêna Modimo wa lona a tle a lo segofatsê mo lefatshing le lo tsê nang mo go lônê lo ya go le rua.”

MAHUBE

Re ne re itisitse fêla jaaka galê
 Mo lotlatlaneng lwa bosenakitsô ;
 Re ne re ntse re thubile kobô segôlê,
 Go sa itse opê ka selô go twe thutô.

Re tthamuketse mahura a lefatshe,
 Le sa ngangabala bo kgomo e husa ;
 Go êla maši le notshe ka jotlhe lefatshe,
 Fêla re utlwa molaô wa kgosi e busa.

Ga ya re re sa tlhaba kgôbê ka mutlwa,
 Ra utlwa mokgosi o tla o tsêrêma,
 Wa re, A jaana he motho montšho oa utlwa,
 Ke gôna ra ikgatlha ra tla re tshematshema.

Ga twe, Reetsang sentlê e be e se moudu,
 Gapê wa re, Ga ya lala e robetse :
 Ba re Moeding go budulolwa dihohu,
 Ke phalana borrê ba e seng ba di letse.

Foo re ko re jelwe ke sekgalôfatshe,
 Fa e ne e le malôba go lalwa digobo ;
 E le kae kgabaganyane koloi ya molelô le metse,
 Ya re rwala ya tla go re itaaganya fano.

Ka nnete ra o fitlhêla moretlwa,
O budule wa ba wa wa ka dikala,
Ba re seo ke moretlwa wa tsela oa hulwa,
Ke tsiê segongwana-se-jêlwa ka diphuka.

Ra tlagama thutô morôlê o montšho,
Ra tšhoga re fasa re etsa bašweu ;
Ra fitlhêla re ne re le fifing je lentšho,
Ra kalapa seding ja kgwedi e le tšhweu.

Leboga tlhê ngwana wa kgomo e tšhwana
O re, go motho-mošweu wa moseja,
Nkgonne a e ntshedisa e tletse nokana,
A tla a ntseetse lesedi a tšwa moseja.

O nkinotse bontšhung jwa go tlhôka kitsô.
A re, Tshela morwa-rra re barwa a mothô.
Ana selô segolo jang go tweng thutô ;
E tšhwereng ya fetola lefatshe ja Bantšho.

A ga go tshegô rona batshedi bano,
Ba re bonyeng marang fa a tlhaba,
A phatsimêla Maafrica a ka jeno,
A ba 'thusa merafe le tšotlhe ditšhaba.

BOTSHELO

JWA SETŠWANA JWA LETŠOMÔ

BOTSHELO JWA GO TSOMA

Botshelô jwa Batšwana ba Bokone bo fetogile thata; ga e sa tlhôla jaanong e le jwa letšomô, ke jwa batho ba ba ntseng ba ritibetse. Fa motho a leba legae la Setšwana la dingwaga tse di ka nnang mašomê a a fêrang mebedi tse di fetileng, o tla fitlhêla e ne e le kagônyana fêla ya dikgôtlwane le serêtsê, mo teng go le matlalô a dibatana a a aparwang, le dijana di se kae tsa logong kgotsa tsa letšopa. Mong-gae o na a se na nakô ya go gopola dilô tse dintlêntlê, ka bogolo a na a diiwa ke go senka se se ka mo tshedisang mo majeng le mo dikgweng. Botshelô bogolo bogolo e ne e le dinama tsa diphôlôgôlô, mme letšomô le be le batla gore motho a dirê thata e se re gongwe a bopamêlwa ke bana. Dikgomo ya bo e le botshelô jwa ba ba kobô di telele. Ke šônê se re bônang dikgomo di tlotlilwe mo go

kanakana jaaka loruô ; ea re motho a tla lefiwa ka yônê a bo a thebetse dingwaga tse tharo. Mo ditekong le mo dipapading tse gantsi di neng di dirwa fêla lefa kgomo e sa bonwe ka matlhô, go no go sa tlhokege gore go bolêlwê gore kgomo e kae, a e tona-nyana kgotsa namagadi. Motšwana o na a re “kgomo ga e hulelwe,” a raya go re fa e le kgomo, ke kgo-mo, ga go tlhokege go itse mophatô wa yônê.

Kgosi e ne e kgethile mafatshe a a lengwang, mme go no go se ke go rôjwa dijô tse di lekanyeng, ka ntlha ya go tlhôka go itse temô, go lengwa ka megoma e e seng yônê, le go tlhôka pula. Jalo e re gore go tlo go bônwê dijô tse di lekanyeng, motsana otlhe o ye letšomô, go twe go iwa “Bogwaba.”

E ne e se tirônyana fêla gore motšomi a leba-ganê le dinare, ditšhukudu le ditau tse di šakgetseng a tšhotse lerumô fêla. O na a lala a sa rôbala a di-sitse ditêlêkêla, ebong mamena a a epilweng gaufi le dinwêlô, a bipilwe ka ditlhatshana le bojang, dilô tse phôlôgôlô e sa kakeng ya êma mo go tšônê. Gaufi le dinwêlô go bo go agilwe mogotšwana o motšomi o tla letêlang a le mo go ônê, go fitlhêla makuku, fa diphôlôgôlô di fologêla. Foo batšomi ba eme ba tlhabe mekgosi, ba sianeke kwa diphologolong ba tšhotse disana tsa molelô. Ka setšhogô diphô-lôgôlô di sianeke kwa mameneng, di iphitlhele di le mo teng ga mahuti a di sa kakeng tsa ba tsa falola lošo mo go ônê. Ka bofefô bana ba hudusediwe kwa ditelekeleng tse ; e re kgantele go bo go utlwala dikôma tsa basadi ba besitse dinama.

E ne e tle e re dipula di phaila batšomi ba boele gae go ya letsemeng. Mmopamô o no o tlwaetšwe ka ntlha ya mauba a a neng a se ke a tlhōkwa. Fa go nna jalo go phatlalalwe go iwe majakô. Fa gongwe bangwe ba thibelele mo merafing e mengwe e ba tsalanang nayô. Mo dipakeng tse tsa bothata tse, go bo go jewa digwêê, natô, le menakamongwe, tsiê, kgotsa boijane, kgotsa sengwe fêla se se ka tshegetsang moya.

GO TLA GA MAKGOWA

Go se kae botshelô jwa Batšwana bo no jwa tokafadiwa ke go tla ga Bakgothu le Masetedi, le kêpô ya teemane. Thaka ya makau e ne e tle e ye Teemaneng; mme bontsi jwa bônê bo no bo itumêla fêla go bapala dikgomo le ditlhôbôlô tse dintšha (e seng bokgôbêlê) mo Maseteding.

Gompieno ke loêtô lwa letsatsi fêla ka terena go tšwa kwa Bokone jwa Tshireletšo go ya Teemaneng. Ka nakô eo e ne e le loêtô lwa ditshipi, go tsamaiswa bosigo le motshegare, ka go no go dirwa sekgala seo šotlhe ka dinaô. E ne e tle e re ba sena go wetsa tirô ya bônê, ba gatelele dikgomo tse ba ru-filweng ka tšônê, ba boele gae, ba raletse batho ba ba di tšwêlang pelo, ba le bônê ba eletsang go huma.

Mme e re motlhamongwe motho a ba a tlêla go tla go bôna papadi ya gagwê e itsêelwa ke ba sele fêla. Mekgwa mengwe e tle e tloge e senyege ka go dirwa bobbe ga yônê; mekgwa wa go šôma e ne e le mongwe wa mekgwa e. Kgosi e ne e na le

ditšhwanêlô tsa go ntshediwa sehuba ke batho ba yônê; mme e re fa e le kgosi e e sa siamang, gongwe nngwe ya dikgôsana, e tloge e fetole mokgwa o patikô. Jalo kgantele modiri a iphitlhele a sa sala ka sepê, a tseetšwe gotlhe, dikgomo, tlhôbôlô, le e leng ntša tôta, e motlhamongwe o neng a e filwe ke mongwagwê.

Ba ba neng ba tle ba nne segô ba falole ka sengwe sa dithotô tse, ba ne ba tla ba simolole go tsadisa dikgomo. Ka ga mo ba simolole go ja dijô tse di farologanyeng le tsa galê; maši a lobese le a madila, motlhamongwe nama, di be di jewa le merôgô. Dilô tse tsa fokotsa go ya bogwaba. Kgabagare botlhoko jwa dikgomo jo bo no bo bidiwa "ronopese" jwa tla; batho ba le bantsi ba tšwala maraka, ba boêla mo botshelong jwa galê. Dipatikêgô tsa simologa gapê, ga ba ga tsaya lobaka lo lo leele le namane e tona ya matsapa go tsadisa malatsi a a falotseng lerôbôrôbô je.

E rile dikgomo di ntse di ata, temô le yônê ya fetoga. Ga golêgwa dikgomo tsa gôga megoma; e re letsatsi le le lengwe fêla di leme setsha se se fetang se monna le mosadi wa gagwê o na a se lema mo tshiping yotlhe. Se sa dira gore masimô a namê, e bile ereka mbu o no o lemêlwa kwa teng, go rojwe sentlê mo dingwageng tse pula e neleng mo go tšônê. Ga se ka ga tlhôla go tlhôkafala gore go iwê matšomô a bogwaba. Ka lônê lobaka lo, boramabentlele ba gôrôga mo lefatshing la Batšwana; mmopamô wa fokotsêga, ka batho ba ne ba ka

bapala dijô mo go bônê ka dikgomo le diruiwa tse dingwe. Jaanong ka mo botshelô jwa semorafe jwa kitlana jwa nitama.

TLHABOĻOGO LE BOKERESETE

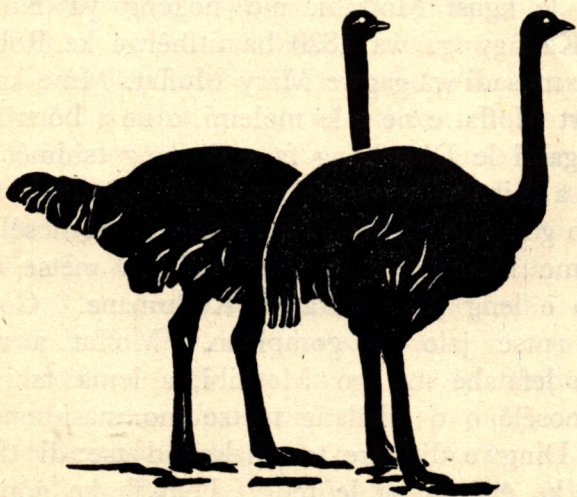
Gompieno lekaba ga le sa tlhôla le bônwa ka morwalô wa lônê wa mabêlê kgotsa wa lekuka. Tirô ya lônê jaanong e tšhotšwe ke koloi, e e leng yônê monna wa Motšwana oa reng a tla re o humile a ba a na nayô, e gôgwa ke dipelesa di le šomê le metšô e menê, kgotsa di le mašomê mabedi. Pitse le tonki le tšônê di thusa batho ditirô tsa bônê, lefa legalê lefatshe le sa dumalane le pitse. Tlhabologô le Bokeresete di ntse di tsêna mo matshelong a batho ka bonya. Mo boemong jwa moagô o mogologolo wa Setšwana matlo jaanong bogolo go ata a motêkô (rantafole) a a emetseng godimo, a bile a na le setlhoa sa tshipi; mme mo gare ga ôné go bo go bile go ntse go le matlo a a agilweng ka setena le ditshipi, bontsi jwa ôné a ikagetšwe ke Batšwana.

Go agilwe dikêrêkê le dikole tse di tlhabantshang mekgwa e e kgalhanong le thutô ya Sekeresete, jaaka bogwêra, molomô, didupe, le go dira pula, e bile di tlhamalatsa mekgwa le meetlô ya tsêô. Di-kampa tsa ga Goromente di emetse molaô le kagisanyô le tšwêlêlôpele ya merafe.

Batšwana ba tšweletse jaana mo dingwageng tse di lekgolo tse di fetileng. Ga re tlhomamise go re ba tla bo ba tšweletse go le kae go sena go feta dingwaga di le lekgolo gapê; mme lefa tšwêlêlôpele

ya bônê ka galê e le bonya mo go hutsafatsang, e gana go šuta le dipaka, re ka šolofêla go re kgantele merafe e tla lemoga go re mokgwa o mogologolo wa morafe mongwe le mongwe go itshelêla ka osi, o sa re sepê ka o mongwe, o sa tlhole o senkêga. Dilô tšotlhe tse e leng dikgoreletsi di batla go latlhwa, jalo tse di ka šolêgang molemô tsa godisiwa. Mo botshelong jo boša jo, ga go na go boêla kwa moragô fa e se go lekêla kwa pele; e seng jalo, re tla nyêlêla.

++ ++ ++

THUTO YA KUDUMANE, 1

E rile ka ngwaga wa 1812, Monare John Campbell a rongwa ke phuthêgô ya London go batla mafelô mo South Africa kwa baruti ba lefoko ba neng ba ka amogêlêsêga teng, ba ba ba bôna go dira. Tirô e ne e setse e simologile gaufi le Port Elizabeth, le mo mafelong a mangwe mo Koloni. John Campbell a tsaya loêtô lo loleele thata, go tlhatloga melerwane ya Koloni; ya re kwa moragô a ya go fitlha kwa goorra Mothibi, kgosi ya Tlhaping, kwa Dithakong. E rile kgosi e bodiwa fa e tla amogêla baruti, ya araba ka go re, "Ba lereng, ke tla nna rraabô." Baruti ba ntlha kwa Dithakong e ne e le Read le Hamilton. E rile go sena go feta ngwaga, gongwe tse pedi, ba hudugêla kwa Dithakong-yo-moša (New Latakoo) le kgosi Mothibi, mo nokeng ya Kudumane. Ka ngwaga wa 1820 ba fitlhêlwa ke Robert Moffat le mosadi wa gagwe Mary Moffat. Mme kana, ka Robert Moffat e ne e le molemi, o ne a bôna felô gongwe gaufi le Dithakong fa a dirileng tshimô gônê, a ba a thibeledisa motse wa thutô. Gaufi le felô foo ga bo go na le bodiba jwa metse a a phothosêlang a tšwa mo lefikeng, e le motšwedi wa metse a a phêpa, o e leng yônê noka ya Kudumane. Go sa ntse go ntse jalo le gompieno. Moffat a rêka sekidi sa lefatshe mo go Mothibi, a lema tshimô, a dira mosêlê o o tshêlang metse mo masimong a gagwê. Dingwe ditlhare tsa dialmond tse di tlhomilweng ke ênê di sa le teng. Felô fa ke gônê e

leng motse wa thutô wa Kudumane o o teng gom-pieno.

Mo dikwalong tsa gagwê Moffat o re bolêlêla kafa go nong go le thata ka teng go bua le batho. Setšwana e ne e le puô e ntšha mo go ênê, le mo baruting ba bangwe, ka go no go bile go se na baphutholodi.

A simolola ka go bua Seburu se a neng a se ithutile mo go bo-rra-nku-di-kae, mme lefa go ntse jalo a akofa a lemoga go re o tšhwanetse go ithuta Setšwana. A iketla, a tsaya lefoko ka lengwe, a a tlhômaganya a a dira polêlô e e wetsang puô.

Tirô e ne e le bokete. Batho ba ne ba sa rate go ithuta lefa e le go dira. Sa bônê e ne e le go nna fêla ba lebêlêla baruti. Tlôlôkô e ne e tle e lediwe, mme go tle batho ba le babôtlana thata. Hamilton a simolola go tlhôma dikagô tse dintlê tsa majê, lefa go ntse jalo bontsi ba sa mo thuse. Moffat ênê a lekana le puô ka thata yotlhe. Dintsi le tšônê ka tšosi tsa dira ka nonofô yotlhe go mo kgoreletsa. A re di ne di tle di kgobokane mo botleleng ya inke, di momare ntlha ya pênê ya gagwê, di be di nwe inke ka bofefo fêla jaaka e rôtha. Tšwêlôpele ya nyafala boke go bônala, ga ba ga fitlha ngwaga wa 1826, ke gônê tšosologô e dirala mo dipedung tsa batho. "Batho bangwe ba ne ba setse ba simolotse go rapêla," go kwala Moffat. Ntlo e go no go phuthêgêlwa mo go yônê e ne e tle e pitlaganye batho. Go ile ga kolobediwa batho ba le baratara, ba ba ba amogêlwa mo phuthegong, tirêlô ya ntlha ya Selalêlô ya

kôpanêlwa ke baruti le badumedi ba Batšwana. Ka boammaaruri go ka twe, "Batšwana ba simologile ba bidiwa Bakeresete lwa ntlha mo Kudumane."

Ka lônê lobaka loo, batho ba simolola go dira ka tlhōafalō mo thutong. Ntlo ya sekole ya agiwa; basadi le banyana ba thusa ka go rora ditlhomešō le bojang jo bo rulêlang. Dithutō tsa sekole tsa rulangngwa, e bile Efangeleo ya ga Luke ya fetolêlwa mo Setšwaneng. Dikwalō tsa ntlha tsa gatisiwa kwa Kapa, mme ya re ka 1831 Moffat a tlhōma kgatišō mo Kudumane. Ntlo ya thutō ya agiwa, e e nang le go tsêna batho ba le 800: Moruti Hamilton a bo a tsamaya bomaele ba le 200 go senka ditlhare tse di godileng, tse di ka dirang ditlhomešō tse di tona- tona tsa ntlo e ntšha ya thutō. Ntlo ya bulwa ka kgwedi ya Ngwanaatseele, 1838, Moffat a le kwa boseja, kwa o neng a ile teng fêla ka ntata ya Testa- mente e ntšha le Dipesalema, gore di tle di bônê go gatisiwa sentlê. Ntlo eo ya thutō e sa ntse e le teng le gompieno, ka dimōta tse dikima le ditlho- mešō tse ditona, go ruletšwe kwa godimo ka boja- ng; e le segopodišō sa baruti ba ntlha. Le gompie- eno e tle e tlale batho. E sena go nna e ntse e diri- siwa ka dingwaga di le 100, ka 1938 e ne e baaka- nngwa seša, e ntlafadiwa gapê.

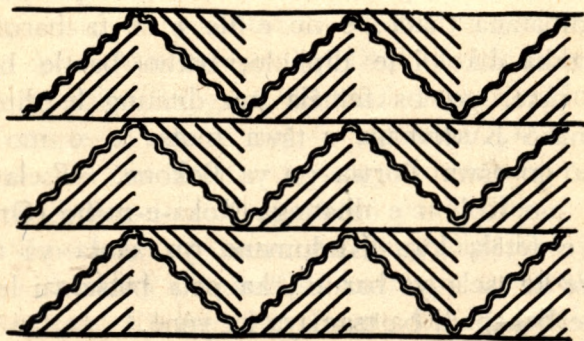
Re bolêlêlwa go re, e rile ka 1834, baagi ba Ku- dumane e ne e le batho ba le 727, le go re go no go na le dikole di le pedi, le barutwana ba le 115. Gape, palō ya dikgomo e ne e le 2,343. Fa Moffat a sena go boa kwa moseja a re bolêlêla fa batho ba

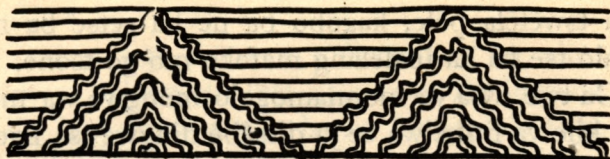
ne ba tswêlêla pele, kagobo ba ne ba setse ba na le dikwalô tse ba ka ipalêlang mafoko mo go tšônê.

Ga twe ntša ya monnamogolo mongwe wa motho fêla e kile ya fitlhêlwa ee ja ditsêbê dingwe tsa Baebele eo ya Setswana. Monnamogolo a hutsafala a re o tla bo a senyegetswe ke ntša ya gagwê. "Ija! ga e nka e tlhôla e na le tirô! Ga e na go tlhôla e bolaya sebata-nyana sepê; e tla bo e kgwabofetse e nêlôfetse jaaka babadi botlhe ba lokwalô lo! Ntša ya me e feletswe!"

Mo dinyageng tsa moragô, go tšwa mo go 1843-1870, Moffat a thusiwa thata mo tironng yotlhe ya phetolô ke Monare William Ashton. Monare Ashton o ne a itse Segerika le Seheberu, jalo e rile a sena go ithuta Setšwana a šola kitsô ya gagwê molemô ka go fetolêla dikwalô ka Setšwana. E rile ka ngwaga wa 1857, Baebele yotlhe e ne e setse e fe-toletšwe mo puong ya Setšwana.

++ ++ ++

THUTÔ YA KUDUMANE, 2

Re setse re boletse, fa e rile Moffat le Hamilton ba simolola tirô kwa Kudumane ba tšhwara bothata. Ba re bolêlêla go re lefatshe le ne le tletse merafe e e boitshêgang, e e digagapa, e maikaêlêlô a yônê e leng go falatsanya. Go no go bile go na le Masarwa mo majeng a Kudumane; ba ne ba tle ba fologe bosigo ba tle go utšwa dikgomo. Moffat o bile a tla a golêgêlêla mogala wa tshipi mo kgorong ya lesaka ja gagwê, mogala o tšwe foo, o ye kwa tlung, e re kwa bofelong jwa ônê mo teng ga ntlo a golegelele tshipi e e lelang. E re fa go ka bulwa kwa kgorong, tshipi e lele, e mo itsise gore magodu a tsile go utšwa dikgomo. Le galê, lefatshe le ne le le diphatsa bobe. Go no go bile go na le dibatana thata; e ne e tle e re fa baruti ba tsamaya ka dikoloi le dipholo, batho ba le bantsi ba ba pate, go ba femêla mo ditaung le dinkwê. Ka bonakô Kudumane a tšwa motse o o mo tse-leng ya go tšwa Borwa go ya Bokone. Tsela e e tšwang mo Koloni e tlhatloga Noka-e-ntšho (Orange River) e fetêla kwa Kudumane, ya akofa ya tuma ka go re ke tsela ya baruti; ka pela batsamai le batšomi le babapadi ba tsamaya ka yônê.

Leina la ga Moffat le ne la itsiwe mo lefatshing lotlhe. A ga se ênê yo o nolofaditseng kgosi Africaner wa Kgothu? A ga a kile a êtêla kgosi Moselekatsi wa Matebele jale fa a le mo "Transvaal" mo o ileng a tlasêla Batšwana a le teng? Le galê, kana moruti yo mogolo yo o thata, yo o leledu le lelele, e ne e le ênê kgosi mo go bônê botlhe. Batho botlhe ba ne ba tle ba tle go senka thušô mo go ênê, ba bašweu le ba bantšho. Ke ênê yo o thusisitseng baruti ba ntlha ba Fora go tlhōma thutô mo Lesotho ka 1831. Ke ênê yo e rileng ka 1836 a kgōna Moselekatsi go letla baruti ba phuthêgô ya America go simolola tirô kwa Lehurutshe, kwa kgosi eo ya Matebele e neng e agile teng ka sebaka sa a ise a ye kwa Bokone. Ke ênê yo o tlhotlheleditseng David Livingstone gore a tlê mo Africa, a re, "Ke bonye mosi wa metse e le mentsi kwa Efanageleo e iseng e bolelwe gônê." Ka 1841 Livingstone a tla, a simolola maêtô a gagwê a magolo, a tšwa mo Kudumane: bogolo o na a tsamaya le mohumagadi wa gagwê, morwadia Robert Moffat. Gapê, e bile e ntse ke ênê Robert Moffat yo o simolotseng thutô kwa Matebeleng ka 1858, fa Moselekatsi a sena go thibêlêla gaufi le "Bulawayo." Motse wa Kudumane o tumile segolo ka ntlha ya tšônê ditšhupô tse mo South Africa, wa ba wa nna ôné boêmô jo bogolo jwa phuthêgô ya Lontone.

Mme hê, a re ke re gopoleng kaga tirô jaanong kafa e bonyeng go tšwêlêla ka teng mo sebakeng se šotlhe kwa Kudumane. E rile ka tlhotlheletšo ya

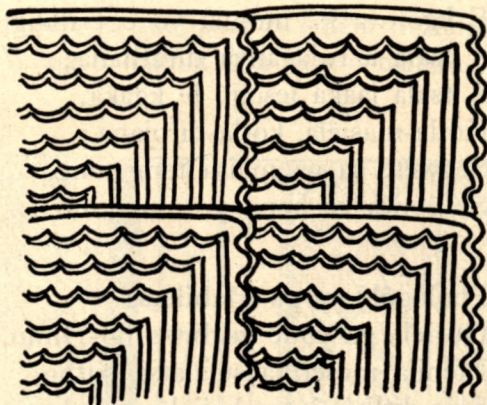
sekaô sa baruti, batho ba Kudumane ba ithuta go nosa masimô a bônê le go fetola dikgomo tsa bônê. Ba dira dikoloi, ba thula ditshipi. Jane, morwadi a Moffat a ruta banyana mo sekoleng ka dinyaga di le dintsi; Mr. Ashton a nna motho wa ntlha go ruta baruti ba sekole. Ka 1851 ga rongwa baruti ba sekole ba šupa, go bolélwa gore ba ile ba dira sentlê, “fa go gakologélwa gore, ga baa ka ba simolola thutô ya bônê ka bonyana.”

Tirô ya phuthololô ya Baebele ya nna ya tšwêlêla ka senya, ga ba ga nna ga êtélwa metsana e e kafa ntlê, go rutwa batho lefoko la Modimo. Badumedi ba ne ba tle ba kokoanele mo Kudumane ka ngwaga le ngwaga, ka phuthêgô ya ngwaga. Kwa bofelong, ka 1870, Moffat a tšwêla ruri mo Kudumane, moragô ga ngwaga di le 54 a le mo tirong ya phuthêgô. E rile ba tsêna mo koloing, ênê le mosadi, ba bothologa go ya boseja, ba kgobokanêlwa ke batho ba ba se nang palô; bangwe ba bônê ba ne ba ba itsile galê mo botshelong jotlhe jwa bônê. Ga nna bohutsana jo bogolo mo pedung tsa bônê fa go tla lobaka lwa go kgaogana.

Motse o wa thutô wa Kudumane o sa le teng le gompieno. Ka kgwedi ya Hirikong le ya Phukwi Batšwana, Masetedi, le Matlamma ba phuthêga ka bontsi jo bogolo. Ka 1876 go ile ga tlhongwa thutô ya go ruta baefangele: ya re ka 1886 ga simololwa sekole se basimane ba nnêlang thutô mo go šônê. Le galê, kwa moragô, ka go tlhókafala ga barutwana, dikole tse tsa tlhókafala le

tšônê. Kudumane o na a katoganye thata le metse e mengwe e megolo mo South Africa. E rile ka 1904 Phuthêgô ya London ya ikaêlêla go tlhôma sekole se segolo se seša mo tseleng ya setimêla gaufi le Vryburg (Huhudi). Sekole se, se bidiwa Tiger Kloof Institution (Moedi), jalo ka tlhômamô ke ngwana wa thutô ya Kudumane.

++ ++ ++

Lokgaphô lwa bodilô (Kwa Tlhaping)

Go na le yo o ikhumisang, mme ga a na sepê ; go na le yo o ikhumanegisang, lefa go ntse jalo a na le khumô e kgolo.

Diane 13 : 7

LEBOKO LA KGOMO

Mma-dinkhu 'a marumô!
 Modimo o o jeleng rara,
 Le nna ngwana o tlaa nja !
 Mogodungwana o molelô,
 Ka e tlhôka ka tlhôka borôkô,
 Ka e rua le gônê ka bo tlhôka.

E kgônwa ke monna yo o tsalang,
 A tsala a rulaganya dirathana;
 A tsala jaaka lesogo le kgaka.
 Kotla-masiêla, kotla-dirojana;
 Segwêfê sa ga maisa teng teng,
 Se êtswa ka kepu ya mogôtlhô.

Phôlôgôlô ya ga Mabiletsa
 Go lela ga yônê go bitsa bo-Dimo.
 Mebila mesêtlha sefalatsa batho,
 Seja-ditlhôgô tsa baji ba sehuba.
 O modimo wa gae, pêlêga-batho,
 O di gaisa tsotlhe diotla-motho.

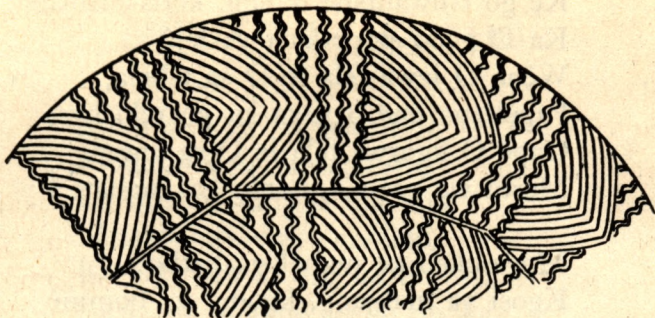
(mebila-mesêtlha, seja-ditlhôgô, — ntwâ.)

Ke go tshwantshê le eng, kotla-dirojana,
 Ka O gaisa papetlana ya lejê ?
 Wêna O jewa fêla le O sa tshela,
 Papetlana ênê o jewa ka go rekisiwa.
 Gapê O kgorwa fêla le O sa jewa,
 Mowa wa gago o monkgô o monate !

Mogadikao ke mabêlêga-batho
 Kgosi ya mabjang, kgomo ya bommê :
 Gônê re bua fêla Oa mheta,
 O mo gaisa ka thata ya botshelô.
 Kgosi ya mabjang o tshela puleng,
 Wêna O tshela fêla le mo tsatsing !

Mokgabiso wa legae ja Setšwana

Lokgaphô lwa Dikhularêla, lwa bodilô (Serowe)

DAFIDE LE JONATHANE

LEHUFA LA KGOSI SAULO

Phenyo ya ga Dafide mo go Goliata, e e lerileng phenyo e kgolo ya morafe otlhe mo Bafilistieng, ga ya ka ya tswêla Dafide molemô o o tlhômameng. Selô se sa tswa mo lehufeng la ga Saulo. Fa ntwà e gôrôga, e tswa mo tlhabanong eo, basadi botlhe ba motse ba tla go e rakantsha ba duduetsa ba ôpêla ba re, 'Aheelee! Saulo o bolaile dikete tsa gagwê, Dafide ênê o bolaile dikete tse di somê tsa gagwê!'

Ke sônê se se neng sa kgopa Saulo thata thata, a re, 'Entsejaana, ba nêêla Dafide dikete tse di somê, nna ba nêêla dikete fêla! A ga se go re, o tla tloga a ikgapêla le jônê bogosi tôta!' Jalo go tloga ka letsatsi leo Saulo a bo a dilola Dafide, a mo sokêla pelo.

Tôta o na a mmoifa, a ntse a lemoga fa Jehofa Modimo o nna le Dafide go mo thusa. Gapê, Jonathane, morwa Saulo, lekolwane le le kana ka Dafide, o na a ratana thata thata le Dafide. Re utlwa go re 'mowa wa ga Jonathane wa logakana le mowa wa ga Dafide; Jonathane a mo rata jaaka a ithata, a ba a ikapola kobô e e mo go ênê a e naya Dafide, le e leng yônê chaka ya gagwê le bora jwa gagwê le moitlamô wa gagwê.' Ke gônê ka moo Saulo a tlosa Dafide fa go ênê, a mo dira kgôsana ya mophatô mongwe. Mme ga se ka ga thusa Saulo, kagobo Dafide a nna a dira ditirô tsotlhe tsa boemô jwa gagwê sentlê fêla, a ba a ratwa a tlotlwa ke morafe otlhe.

Kgabagare ga utlwala fa Mikale, morwadia Saulo yo monnye, a na a rata Dafide. Saulo a itumêlêla seo, a re o tla itogêla leanô la go bolaya Dafide ka lônê loratô loo. Jalo a roma dikala tsa gagwê go rêra le Dafide, tsa mo raya tsa re, 'Ga re Kgosi ea go itumêlêla, le ônê morafe tôta! A ga se go re O tshwanetse go nyalêla kgosi?' Dafide a araba a re, 'A ke selô se sennye fela fa motho yo o etsang nna a ka nyalêla kgosi? Kana ke motho fêla, e bile ga kea huma.' Dikala tsa isa karabô eo kwa kgosing. Kgosi ya di raya ya re, 'Boang lo mmolêlêlê go re, kgosi ga e batle bogadi bopê, fa e se gore a bolayê Bafilistia ba le lekgolo, gore kgosi e tlê e itefetsê mo babeng ba yônê.' Tôta-tôta Saulo o na a na le maikaêlêlô a go bolaisa Dafide Bafilistia. Mme leanô le sa ka la thusa mong wa lônê. Dafide a akofa a bolola a na le mophatô wa gagwê, a wêla motse mongwe wa Ba-

filistia ka tshoganetso, a bolaya ba le lekgolo. Jalo Saulo a retelêlwa ke go nna a gana ka morwadiê, Dafide a tloga a mo tsaya go nna mosadi wa gagwê.

DAFIDE O TSHABA LOSO

Lefa go ntse jalo, Saulo a nna a tlhōa Dafide segolo bogolo. E rile motlhamongwe botsênô jwa gagwê jwa mo tlêla gapê; Dafide a ba a leka go thusa kgosi ka go letsa-letsa. Kgosi ya shakgala ya swatola segai sa yônê ya re e phololetsa Dafide ka sônê. Mme Dafide a tila a tshaba, segai sa tlhaba lokotswana fêla. Sigo joo kgosi ya roma banna bangwe go dika motse wa ga Dafide gore ba mo tshwarê ba mmolayê bo sele. Mme selô se sa bo se lemogwa ke Mikale mosadi wa ga Dafide, jalo a mo tlhagisa a mo thusa go ngwêga go le bosigo. Le sônê selô se sa gakgatsa Saulo thata, a re ngwana wa gagwê o ka bo a se ka a falotsha mmaba wa gagwê.

Dafide a feta a tshaba, a ya go iphitlha ka lobaka. Mme ya re ka a dirile kgolaganô ya botsalanô le Jonathane morwa Saulo, a ngongwaêlêla kwa go ênê, a fitlha a mo raya a re, 'Rra, molato wa me ke eng? Ke diretse rrago eng sa bosula fa e bo ne ne jaana a ntse a nkhekhetse a batla go mpolaya?' Jonathane a mo raya a re. 'Le bogologolo! Ga O na go bolawa. Kana rrê ga a ke a dira sepê kwa ntlê ga go mpolêlêla, o rêra le nna. O tla bo a ntôbêlêlang morêrô o o ntseng jalo?' Dafide a re, 'Kana rrago o itse fa re tsalanye, ke gônê kafa o go lobetseng se, e se re gongwe sa go utlusa botlhoko. Mme tâtâtôta,

fa e ne e se go tshaba ga me, ke ka bo ke setse ke sule!’

Jalo Jonathane a mo raya a re, ‘Mme fa e le jalo, nna nka go dirêlang?’ Dafide a re, ‘Ga ke re ka mosô ke modirô wa go rogwa ga kgwedi, e bile ke tshwanêlô ya dikgôsana le dikala tsa kgosi go nna mo gae kwa kgosing ba ja modirô? Wêna O tla bo O le teng, mme nna ke tla itsenelêga ke iphitlha. Jalo O tla nna O êla tlhômô kafa rrago a buang ka teng, jaaka a ntemoga ke tlhômakafetse. Fa a ka go botsa kaga me, O bo O re ke ikopetse go sianêla kwa gae kwa modirong wa gaetsho kwa Bethелеhema. Jalo e tla re fa kgosi e didimala go tla bo go siame, kgosi e intshwaretse. Mme fa e ka shakgala, O tla bo O itse go re e inkaeleletse bosula. Tswetswe, tsala ya me, O ntirêlê thusô eo; eseng jalo, gongwe fa ke le molato mongwe, O mpolayê fêla; mme O se ka wa nnêla rrago.’

Jonathane a mo araba a re, ‘Ngwana-wa-ga-rra, ke tla leka go lemoga kafa go ntseng ka teng. Wêna O nnê O iphitlhê fêla; mme ka letsatsi la boraro O tlê O ipobê mo nageng kafa lejeng lele kwa bolêbê. Le nna ke tla tswa mo motsing ke tla fa go lônê, jaaka erete ke tla go tshameka ka bora le metswi. Le motlanka wa me ke tla bo ke na naê, ênê yo o ntsholêlang dibolai; ka jaaka wêna O ntse O tsomilwe, le nna tôta ke ntse ke lepilwe. Ke tla ba ke hula metswi ke le gaufi le lejê le O iphitlhleng fa go lônê. E tla re ke sena go hula ke tla romêla mosimane go ya go lere metswi; sekai mo go wêna e tla bo e le

molaetso oo. E ka re fa ke mo tlhaeletsa jaaka a ntse a siana ke re, 'Hêêla rra, metswi e ka kwano!' E tla bo e le sekao sa go re, ga Oa ikaêlêlêlwa bo-sula ; O ka boêla kwa kgosing ka kagisô. Mme e ka re fa ke mo raya ke re, 'Hêêla rra, metswi ke ele kwa pele ga gago, kwa!' O tla bo O itse go re kgosi e bogale thata e go gakaletse ruri, mo O tshwanetseng go tshaba loso ka gônê.'

Ga dumalanwa jalo ; ditsala tsa kgaogana ka dipelo tse di bokete thata.

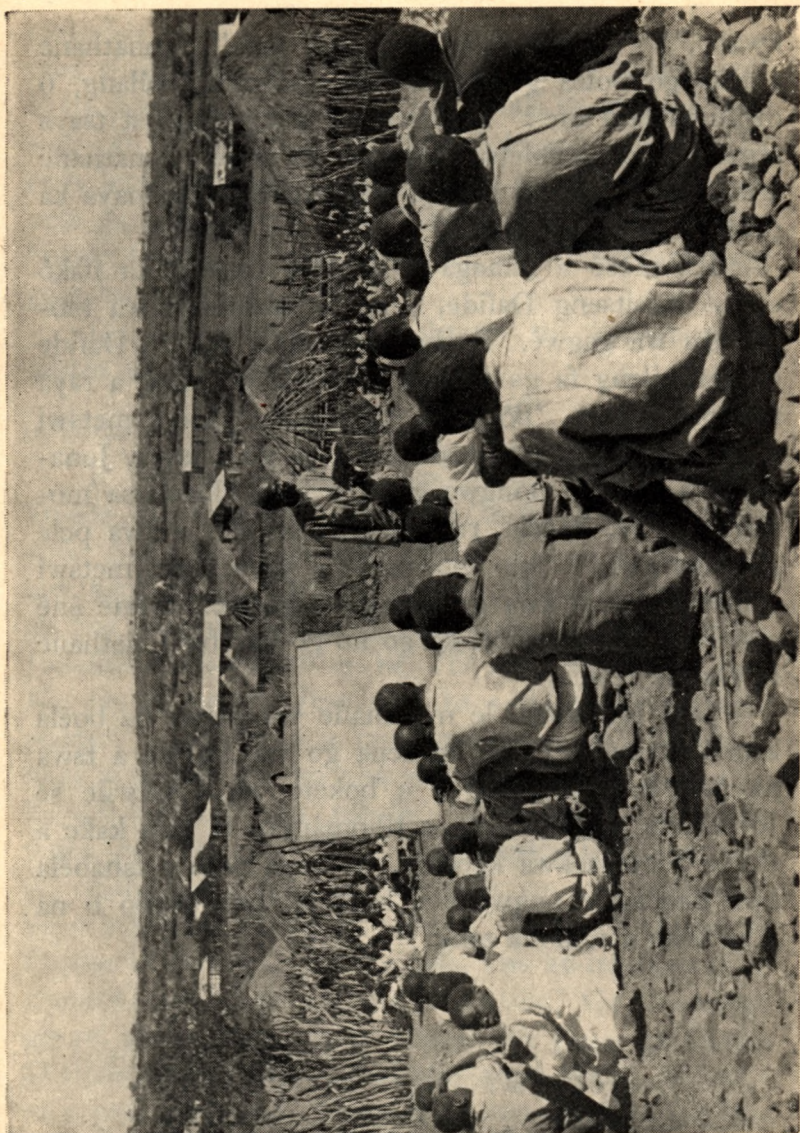
BOTSALANO JWA MMAANETE

E rile mo bosigong joo, Saulo a bo a tlhôka Dafide mo modirong ; mme a se ka a bua mafoko apê. Mme ka mosô jaaka Dafide a ntse a tlhôkafala kwa kgosing, le morôrô e ne e le tshwanêlô ya gagwê go nna teng mo lobakeng lwa modirô, Saulo a botsa Jonathane morwawê a re, 'E kae theletsana eo ? Ke eng fa morwa Jese a se ka a tla modirong ma-abane ?' Jonathane a raya rraagwê a re, 'Dafide o letse a ikopile mo go nna go tabogêla kwa gae, a re ke go kopê O mo rebolê.' Foo kgosi ya galefa thata, ya kgalemêla ya ba ya gagautla Jonathane mo go tlhabisang ditlhong. 'Ngwana yo o sa tsalêgang, yo o sefala matlhong ke wêna ! Ga ke re ke itse fa O ntse O ratana le morwa Jese, nna ke le rrago O sa tlhole O rata le go ntebêla ka matlhô ! Ga O lemoge go re, go le wêna, go le bogosi jwa gago, ga O nka O tlhômama O nna le boiketlo gopê gopê, Dafide a sa a ntse a tshela ? Tloga fa go nna O yê go mo lere

kwano, ke setse ke mo atlholetse loso!' Jonathane a leka go botsa go re, 'Dafide oa bo a swêlang, o dirile molato ofe?' Ke rraagwê a kgomoga a tsaya segai a re o phololetsa morwawê ka sônê. Jonathane a êma ka bogale jo bogolo a itsamaêla, a tsamaya ka pelo e e botlhoko thata.

Ka mosô a nanoga a ya kwa nageng ka nakô e o e itsisitseng Dafide, a na le mosimane wa mohlhanka wa gagwê. Fa ba le gaufi le lejê le Dafide o iphitlhileng fa go lônê, a simolola go hula, a raya mosimane a re, 'Bôna, O tla siana O tsaya metswi e ke e hulang.' Fa mosimane a ya go e tsaya, Jonathane a hula o mongwe gapê, a ba a tlhaeletsa mosimane a re, 'Hêla, rra, motswi ko ole, o kwa pele ga gago kwa!' Jalo mosimane a ya a tsaya metswi a itse go boêla kwa go mong wa gagwê. Mme ênê a se ka a lemoga sepê, ka go no go itse bo Jonathane le Dafide fêla.

Jalo Jonathane le mosimane wa gagwe ba boêla kwa motsing. Ya re ba sena go ya, Dafide a tswa ka pelo e e botlhoko e e bokete, ka a utlwile se Jonathane o se buileng, a tlhômamisa fa a sa kake a tlhola a boêla kwa kgosing. A inaya naga a tshabêla kwa nageng e nngwe e e kgakala, kwa Saulo o na a sa kake a mmôna teng.

DITSO TSA BAGAMANGWATO

DIKGOSI TSA BOGOLOGOLO

Ke tla leka go rulaganya ditšô tsa bogologolo kafa borre ba mpoleletseng ka teng, mo ditšong tsa rona, ka ke fitlhela go fosegile thata mo dikwalong ntlheng ya dikgosi tsa rona Bagamangwato. Dikgosi, jaaka ke di itse, ke jaana :

Ngwato

Masie

Masigo

Tamasiga

Serogola

Mokgalô

Madibofêla

Ngwato wa bobedi

Molwa

Modimoeng

Kesitilwe

Makgasane (Mokgadi, Tšosa, Mauba, Masilô, Kgobe)

Mokgadi (Kesitilwe, Tšhweu, Seetšo)

Kesitilwe 2 (Moleta, Mokgadi)

Moleta (Mathiba, Modimoeng) (Mokgadi)

Mathiba (Kgama, Tawana)

Kgama (Molosiwa, Ramabua, Kgari)

Kgari (Kgama 2, Sekgoma, Phetlhu, Masetšana, Matšheng)

Kgama 2

Sekgoma

Matšheng

Kgama 3

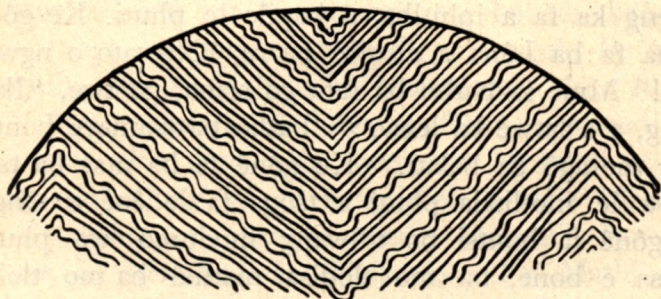
Sekgoma

Fa e le dikgosi tsa bogologolo, ke utlule maina a tšônê fêla, ga ke ise ke utlwe se ba se dirileng, fa e se go Ngwato wa bobedi, le kwa pele ga gagwê go le gonnye. Ke utlule go le gonnye mafoko a kafa re ileng ra tšwa Baphuting ka teng: ga twe ke mo go Ngwato, ke go busa Kwena wa bobedi Mokwena. Ereke mophatô wa ga Ngwato e ne e le Majankô; o bidiwa jaana fa ba bololêlwa ke ntwā ya Masolo le Matebele. Ntwā ya fitlhêla bojale bo rupa, jwa basadi. Kwena a re, Re tla reng ka ntwā e tona e? A re ineeleng gore ba re ruê, re kgêthê, re tšwê batlhanka ba bônê. Mme Ngwato le Ngwaketse ba gana, ba re, Re tla ba leka pele, re itse go inêêla. Mme fa ntwā e ntse e tsamaya, ekete e tsamaya ka lonyatšo, e sa gopole go fenngwa ke opê, e sa iketleeletse tlhabanô: ke gônā ba tlhabana nabô, ba bolaya Matebele. Matebele a ne a bopeletse, kgosi e le kwa pele, e bile ya bolawa. Fa ntwā e fitlha kwa kgosi e bolaetsweng gônê, ya boya, ya se ka ya tšwêlêla pele. Bojale jwa sala, bo rupa sentlê. Ke gônā fa go duleng sehela sa Majankô—fa ba ôpêla maôma, ba re, “Re nêêlang morôlô wa Majankô wê!” Ga ôpêla Kwena.

Mme jaana, fa ntwā ya Matebele e sena go gôrôga, Mma kgosi ya Matebele a re, “A ntwā e bololê, e yê go lefetsa ngwanakê;” mme ba gana go bolola. Ke fa mosadi a ya ga gabô, a ya go kopa ntwā kwa Malokwaneng, go bušolosa lošo lwa ngwana wa gagwê. Mme ba ga gabô ba re, “Rona borrago, Malokwane, ga re batho ba lerumô, re batho ba bongaka

le papadi fêla : tsaya molemô ke o.” Ba o tsenya mo lerakeng, ba le tlhwaa, ba le kanêla ka boka ; ba re, “O tlo O ba êtêlê, jalo fa ba go tšhola sentlê, O re O tšwa teng, O lekêlê phefô, O le thubê O le kwa phefong, O tla bôna se se tla ba dirafalêlang.”

++ ++ ++

Lokgaphô lwa Tsela, lwa bodilô (Serowe)

++ ++ ++

TSHIMOLOGO YA GO ILA PHUTI

Jalo a fitlha kwa Mokwena, a thuba segwana sa leraka ; Bakwena ba bolawa ke sekgagane. E rile ka se ba pitlagantse, ba phatlalala, ba ikôkêla kwa ba ka fôlang teng. E rile ba fôla, ba re, A re phuthegeng jaaka galê, re nnê mmôgô. Ngwato a gana, lefa a rapêlwa ka thata ; e rile a sena go tla, ba lemoga fa a se nke a nna nabô gopê. Jaanong ba

loga maanô a go mmolaya. Ga dirwa letšholô la gagwê. Mme ênê a longwa ke mongwe tsêbê, ka go twe, letšholô la motho ga le ke le kôpana, go kôpana la diphôlôgôlô. E rile ka mošô letšholô lo sena go nna, go sena go nna go buiwa, ga bo go na le motho yo go kaiwang ka ênê go re, ke gônê Ngwato o tla bong a bolawa. E rile motho yo o êma, Ngwato a intsha, ereke go ithoma, a tsêna mo matlhakoleng, a lêlêmêla ka ônê. Fa pele a iphitlha ; e leng ka fa a iphitlha, o bapile le phuti. Ke gônê jaana fa ba bôna a diegile, ba re, "Ngwato o ngwegile!" Mme fa batho ba rata go siana, ga twe, "Iketleng, a a latwê ka lenao : a batho ba tsamayê bontlê kwa moragô ga balati." Ke gônê fa ba ntse ba tsamaya le motlhala phuti e tšoga fa le ênê o teng ; ke gônê fa bontsi bo utlwang modumô wa phuti, ba sa e bone, ba mo tlovisa matlhô ba mo tloganya. Kgantele kwa pele ba e bôna, ba re, "Ga se ênê, ke phuti !" ba itse go boya. Ênê a sala a boêla kwa moragô, a tšhabêla ntlheng ya botlhabatsatsi. Bana ba gagwê le batho ba gagwê ba mo utlwalêla kwa o tshabetseng teng, ba mo latêla. Jaana e rile ba mhitlêla, ba mmotsa kafa o raletseng bontsintsi jwa batho ka teng. Ênê a ba bolêlêla fa a falodisitšwe ke phuti. Ke gônê kafa bana ba gagwê ba tlotlileng phuti ka teng, ba sa e bolaye, ba sa e je. Fa e le losika lwa gagwê lo bolola ntweng, fa phuti e ka kgabaganya kwa pele, baa boya ; mme fa e bapile nabô, baa itumêla, baa tsamaya. Gongwe e tloganya fa pele ga bônê, ba

ya letšholong, baa boya. Ba-ila-phuti tôta, ke Mo-lwa, le Kesitilwe, le Makgasane.

Ke utlule gore phuti bogolo e simologile go utlwala fa go Makgasane. Sika lwa ga Magkasane ke bo-Tšosa, le bo-Mauba, le ba ga Masilo, le bo-Kgope, bônê ke Baphuting. Gapê, phuti mo losikeng lwa ga Mokgadi, ke bo-Tšhweu, le bo-Seetšo. Gapê, Phuti mo losikeng lwa ga Kesitilwe wa bobedi, ke Mokgadi, rra Modibedi, monna Moleta. Moleta ke ênê rra Modimoeng wa bobedi, kgôsana ya lolwapa lo lonnye. Mosadi yo mogolo ke mma Mathiba, wa ga Moleta, ke Mokwena. Mme Moleta a šwa, a tsetse Modimoeng fêla, ka mosadi yo monnye. Ke gônê kafa monnawê Mokgadi a tsê-nang mo ntlung ya ga mogolowê, a tsala Mathiba yo Batawana ba duleng ka ênê. Mokgadi, bana ba gagwê ke Modibedi le Maiketšo. Fa Mathiba a gola, ka e le setlogolo sa Mokwena, Bakwena ba raya Bangwato ba re, "Bana ba ga Mokgadi ba tla retelêla Mathiba ka bogosi." Ke gôna Bagama-ngwato ba rêra Mokgadi, ba mmolaya; ke gônê jaana Modibedi a kgaogana le Bangwato, a ya go aga le Bakwena ga sala ba bannye. E rile a fitlha kwa Mokwena, a ja phuti le losika lwa gagwê, lefa go ntse jalo ba bidiwa Baphuting.

PUSO YA GA KGAME WA NTLHA

(Kgaoganô ya ga Tauana le Kgama, bana ba ga Mathiba, e boletšwe mo lokwalong lwa Padišô ya ntlha.)

Jalo Kgama, a sena go bololêla Tauana, fa a tla mo gae, a tšwa mo Shoshong, motse wa hudugêla kwa Leruti, gaufi le Serowe. Go setse Bakaa kwa Shoshong, le Baphaleng. Kgama o na a hudusa motse gapê, kwa Mabêlêapudi.

Jaana, bana ba ga Kgama ke ba ; ba ba tona, a tsaya mosadi, a tsala naê ngwana wa mosimane, a mmitša Molosiwa. A tsaya mosadi yo mongwe, le ênê a tsala mosimane, a mmitša Ramabua. Fa a sena go mo tsala a re, Ke ênê kgosi mo go Molosiwa. A tsaya yo mongwe gapê, a tsala naê mosimane, a mmitša leina a re, Kgari. A ba a re, Jaa-nong ke ênê kgosi e kgolo mo go bônê botlhe bana ba me. Molosiwa a tlala lehufa, a kgaogana le rraagwê, a ya go aga kwa Shoshong. E rile a sena go aga, a bolotsa ba gagwê, ba ya go gapa dinku tse go tweng ke tsa pheko ya mothušô wa ga Kgari. Mme motho a ya go bolêla fa dinku tsa mothušô di gapilwe. Ke gôna kgosi ya senka dingaka, tsa ya go lôa motšhotêlô. Ga twe ga epiwa bubi, jwa kanamisiwa, ga bolêlêlwa dingaka gore Molosiwa a dirafalêlwê ke sengwe se se tla mmolayang ka botlhodi.

Ruri botlhodi jwa dirafalêla Molosiwa. A ya go tlasêla Bakaa kwa Kunwane, kwa Shoshong, a sa tsaya dithêbê lefa e le marumô : a re, Ke dipirwa, a re kgetleng dithupa, re ba lêlêkê ka mokgosi wa

dipirwa ; ba tla tshaba ka ba sa rupe setšho. Ga dumalanwa jalo. E rile ka maphakêla ba tlhasêla motse, ba tšhotse dithupa fêla. Bakaa ba tshaba, ba bôna fa ba rupa maôma fêla ; mme fa ba bôna ba gapa dikgomo tsa bôna, ba tsêna mo go bônê ka marumô, ba ba bolaya thata. Ga bolawa Molosiwa le monnawê Molosiwana, ga falola Matlhôgôjane. Ga twe, e rile pele fa bubi bo fetolwa, go no ga twe, Matlhôgôjane wa gaka, rokêla banneng ;

Sedibô sea re tlala, se ya banneng :

jalo a fiwa letlhôgônôlô ja go falola. Ga twe ke ênê yo o tsileng a bolêlêla rraagwê Kgama fa ba bolaile Molosiwa le monnawê. Kgama a nna bošwagadi jwa bana ba gagwê ka malatsi a le mararo mo lolwapeng, a sa tšwêle kwa kgotleng. Mme fa batho ba ya kgotleng ba utlwa a ja kôma mo lolwapeng. Ba itse fa jaana ntwā e tla bolola, ba itlhaganêla go tsaya dithêbê tsa bônê. Ga twe e ne e le mokgwa wa gagwê fa a bolola ntwā, o na a se ke a rêra, a ikutlwatsa ka kôma fêla. A tloga a ya go tlhasêla Bakaa, a ba phatlalatsa, a gapa dikgomo tsa bônê.

Ga twe Kgama e ne e le motlhabani, a fenya ditšhaba, di nne mo taolong ya gagwê. Tšhaba tse di kwa tlase, di mmitša Jabane, e le leina ja gagwê. Ya re a šwa, ga busa ngwana wa gagwê ebong Kgari.

GO BUSA KGARI

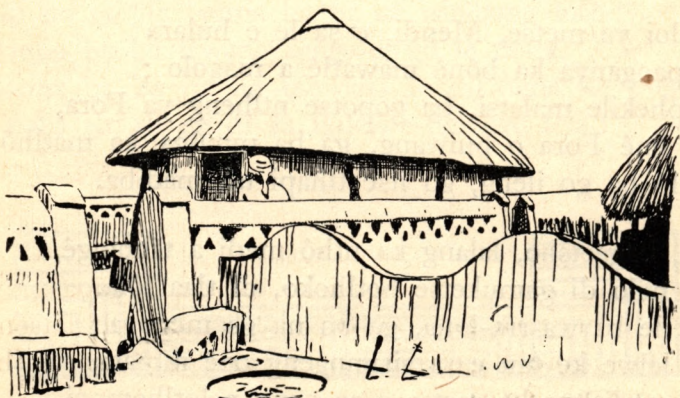
Jaana, Motšwasele, kgosi ya Mokwena, a bo a tsetse bana ba basimane ba le babedi, Setšhele le Rraditsêbê, e le ba malwapa a le mabedi. Mme

Moruakgomo le Tšosa rraagwê ba tšuololotse kgosi, ba e bolaya, ba gapa bogosi jwa Mokwena. Fa dilô tse di utlwala mo Gamangwato, kgosi Kgari a roma mongwe kwa go Sebituane, go kopa thušô. Sebituane o na a le mo Tsienyane, jaaka ba tšwa Lesotho, ba ya kwa Bokone, ba thibeletse mo Tsienyane. Noka ya Botletle e na le Matletle fêla, Makalaka a ise a tle. Kgari a roma Mosadiwamataupana, ênê a fitlhêla Sebituane mo Tsienyane, a kopa ntwaga go mo thusa go tllhasêla bo Moruakgomo le Tšosa. Sebituane a dumêla, a bolola, a tla a gôrôga mo Gamangwato. Kgari a mo raya a re, "Go na le mosimane go twe Setšhele, yo moleele; e re fa ntwaga e tllhasêla, a e mo rêkêgêlê, e mo tšhwarê, a tlê kwano go nna ke le Kgari." Ka maannete ba tllhasêla Mokwena, ba bolaya Moruakgomo le rraagwê, le Setšhele ba mo tshwara. Fa a tšhwarwa, ga fitlhêlwa o iteilwe ke molamu tllhogong, ka yo o mo tšhwereng eketse a sa mo lemoge, a mo digile ka molamu. Fa a isiwa fa pele ga Sebituane, a êla madi mo tllhogong, Sebituane a mmotsa yo o mo iteileng: mme batho ba gagwê ba lôba yo o mo digileng, ka ba itse fa Sebituane a ka bolaya motho yoo. Sebituane a mo tsaya, le motse wa Mokwena a o gapa a tsamaya ka ôna. Ga fitlhwaga kwa Gamangwato, a mo nêla Kgari, le ntlha nngwe ya motse wa Mokwena. Ntlha e nngwe a e gapa go ituelaga le ntwaga ya gagwê. Ke gônê kafa go dirafetseng ka teng gore Kgama a rupile a na le Setšhele, ba rupisiwa ke Kgari.

Enê Kgari o na a alolwa bobé. O tlhasetse Bakwena gabedi, ba ntse ba mo alola. A tlhasêla Batawana, le bônê ba mo alola. A bololêla Mašona, a mo alola a mmolaya. Ke gônê motse wa Gamangwato wa phatlalala. Bakwena ba boêla lefatshing ja bônê kwa Molepolole. E rile aa šwa a bo a tsetse Kgama (wa bobedi) le Sekgoma, le Phetlhu, le Masetane, mongwe le mongwe e le wa lwapa lo sele. Sedimo morwa Molosiwa ngwana wa ga monnawê, a tsêna mo tlung ya ga Kgari a mo tsalêla ngwana, a bidiwa leina, ga twe Matšheng.

Ngwana wa gagwê Kgama a busa dingwaga di le pedi, a šwa a ise a tsale ngwana.

++ ++ ++

GO NWELA GA "MENDI"

E rile mo gare ga ntwaga ya Jeremane (1914-18), ka kgwedi ya Tlhakole e le 21, ka ngwaga wa 1917, ga wêla sekepe ga twe 'Mendi'. Se ne se kgabaganya se tswa Ennyelane se gopotsê Fora. Se laetse masôlê a mantsho a Maaferika a gopotsê Fora go ya go thusa gônê mo ntweng. Bosigo joo mo lefifing sa thulana le se sengwe se segolwane, sa thubêga. Banna ba ba ne ba le mo teng ba nwêla le sekepe sa bônê, ba inêela lošo ba sa rokgonyege.

A ga ya re mokgosi o dule moseja ole,
Go le thata, tau tse ditona di lotlhaganye ;
Go le thata ya lentšwe, ka banna ba sa robale,
Go bifle, ka ditlhaka di tshelapaganye ;
Ga bolola mophatô wa Mautlwakgosi mono.

Koloi ya metse, Mendi, e sa le e hulara
E paoganya ka bônê mawatlê a magolo ;
E phepile malatsi, ba gopotse ntlheng ya Fora,
Le ênê Fora o buiwang, ga ba mmôna ka matlhô ;
Golô ba go ileng, go itse tlhapi tsa madiba.

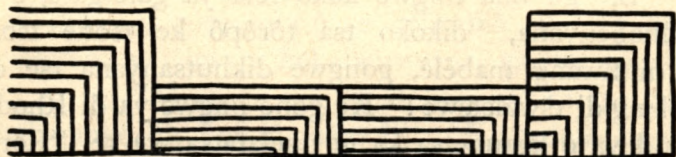
He, bagaetšho, lalang ka nthô madi a tšhologê,
Le pelo di gamuketse botlhoko, di tlaa fôla.
Ba ile barwa-rra-lona, ga ba na go menoga ;
Ba jelwe ke tau e sa sisimogeng opê mmala,
Ba meditšwe ke metse a se nang pelotlhomogi.

Go no go sa bolola gatlapa lepê le bônê,
 Go no go ile bomorwa-lošo-lo-dihwang fêla !
 Banna ba tšwang mogang thamô ya phala e hubitse,
 Banna ba tšhwantshitseng bolalome le dibatana,
 Thaka tse dikgolo tse dipelo di ritibetseng.

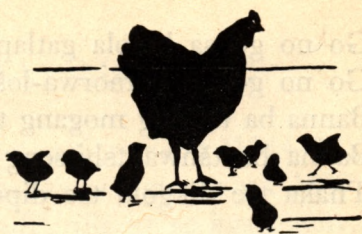
Fa mongwe a na a ba tlhasêlêla lonyatšong
 A re ke bodišašê ba ka mo tšhoga seêmô ;
 O na a tlaa thanya fêla lomapô lo le tsebeng.
 Mme fa le ênê gongwê e le mosimane wa pholo,
 Bogolo go no go ka ša logong ga sala molôra.

Mephatô e boile, bônê ba sa tlhōkafala,
 Re saletse go oketsa diphatla ka diatla.
 Bana ba Mautlwakgosi ba setse masiêla,
 Le magae a bônê a fetogile matlōtla.
 Masalêla a bônê a tšwa mpeng tsa ditlhapi.

Go no go sa bolola opê yo boboi le bônê,
 Go no go ile banna ba ba sa tshabeng lošo ;
 Banna ba ba tšwang mogang go le thata,
 Banna ba ba na ba tšhwana le dibatana ka bogale,
 Thaka tse di ne di sa tlalelwe-tlalelwe fêla !

Lokgaphô lwa kgôrwana ya lolwapa (Mochudi.)

PABALÊLÔ YA DIKOKO

Go ne ga nna le modumô o mogolo mo di-kokung. Tšotlhe tse di namagadi tsa bo di lelêla gongwe, nngwe le nngwe e leka go latola mafoko. Di le pedi tsa mohuta wa Rhode Island tsa bo di kôkôrôga di re, “Ke rona babei ba mae tôta, re bile re na le nama sentlê!” Ya mohuta wa Buff Orpington ya retologêla kwa tsaleng ya yônê ya re, “Ruri tlhê ke wa lotsalô lwa maannete, lefa ke se montlê thata jaaka tse pedi tsele.” Ya mohuta wa White Leghorn, e nnyennyane, ya araba sentlê ya re, “Aitse ke wa losika lwa batsala-mae, mme ke tla a tsala go gaisa moo. Mong-wa-kê o simolotse go mpha dijo tse dintšha ka letsatsi le letsatsi, ka go thata go bôna merôgô ya naga go le mariga jaana. Fa e le mmidi, ke ka nna ka o sêla fa base-tsana ba tlhobola.”

“E,” go bua nngwe koko fêla ya galê-galê, e e matlhobenyana, “dikoko tsa tôrôpô ke tšônê tšosi tse di fiwang mabêlê, gongwe dikhutsanyana tse di tlhôngang di tšwaletšwe!” Ke gônê nngwe ya di Rhode Island ya e kgaupetsa ka go ipelafatsa, ya re, “Rona re na le legae je lentlê je lefša. Le thekeleditšwe ka

makwati a mositsane a bipilwe ka dikgetsana, le rulešwe ka tshipi."

"Tôta-tôta," go bua White Leghorn, "ntlo ya me e kannwe mo teng go kganêla bongôla, e bile e takilwe go bolaya dilominyana."

"A bontlê !" go araba kokwanyana. "La me ga le lentlêntlê jalo, mme ba re diretse mapalamô ; ba tlhomile logong fa fatshe, dikgatô di le pedi go tšwa fa fatshe, ba aêga logong lo longwe ka lônê, gore re itšhwarêlêlê ka lônê. Lo lapolosa tôta."

Mokoko o motona wa tla o ngôbôta. Wa botsa wa re, "A lotlhe lo tlo lo feellelwe matlo ka letsatsi le letsatsi?" Tsa buêla gongwe, tsa re, "E!" "Gapê," go bua nngwe ya tšônê, "matsêtsê le ditsitsiri ga di tlhole di le dintsintsi." "Ke gônê," go bua e nngwe. "Gaolatlhe o tshêla letšhotêlô ja rona mo tshimong ya gagwê ya merôgô ; e bile re siêlwa metse a a phêpa malatsi otlhe."

Kgakalanyana dikoko tsa marobanyana di le pedi tsa bo di fatafata di batla dibokwana. "Basadi bagolo ba bua kaga eng?" go botsa nngwe. "Ba bua kaga dipaakanyô tšotlhe," go araba molekane wa yônê. "Mme aitse botshelô ke gônê tôta bo leng monate bogolo," go bua ya pele, "ke mo mošong ono fêla fa kgaitسادia Gaolatlhe a rora motlhaba kwa nokeng, gore re tlê re itšhutlhê mo go ônê." E nngwe, e tšhwara kokobelenyana, ya itse go tšwêlêla ya re, "Mme ke eng se se ka neng se file batho tlhaloganyô ka bofefô jaana?" "Ke utlule kgaitسادia Gaolatlhe a mmolêlêla gotlhe kaga moo," go

araba ya ntlha. “Oa itse basadi ba tle ba ye phuthegong gangwe fêla ka kgwedi le kgwedi, e le phuthêgô ya bônê ya go ithuta mekgwa ya pudulogô mo magaeng a bônê. Pele ga phuthêgô eo bana ba sekole ba ne ba tsamaya le motse, ba na le pampiri e tona ya kitsišô, e re tšhwantshitšweng mo go yônê, e kwadilwe mafoko a a reng,

“ITHUTENG GO BAPALA.
ITUMEDISENG DIKOKO TSA LONA,
DI TLA LO HUMISA.”

Basadi botlhe ba ya ; moeti yo o tsileng go ba ruta a ba bolêlêla kafa rona re le dikoko re tšhwane-tseng go tšhwarwa ka teng, gore re tlê re beyê mae a mantsi, le gore re nnê dinônyane tse di kgatlang re sa tshedile, le gore re nnê monate fa re apeilwe. Dipaakanyô tšotlhe tse re di itumêlêlang gompijeno, di tšwa mo mafokong a gagwê.” “A bo e le tsala ya rona tôta !” go bua mmui wa ntlha, a sena go kometsa thethe e tona.

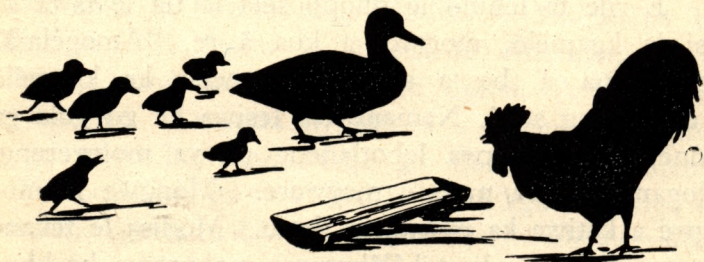
Mo lesakeng ja ga Gaolatlhe, dikoko di le pedi tse di elamang tsa bo di iketlile di ntse mo maeng a tšônê. Le tšônê tsa bo di bua kaga metlha e mefša e e molemô. Nngwe ya re, “Moeti o kile a bua ka go kgopjwa. Ke fa mosadi mongwe a rile ga go re sepê fa a ka tsaya mongwe wa rona, a mo fapa maoto a mo akga lobaka lo loleele a mo thulamisitse : mme moeti a fetola ka go re, ‘Ntla go ka ka ga dirwa wêna jalo ka lobakanyana fêla !’ Phuthegô yotlhe ya šwa ka ditshêgô, ka mosadi yoo a na a le mokima thata.”

Koko e nngwe ya fetola ya re, "Ke eletsa moti yoo a na a ka ruta mongwe le mongwe. Monna wa me yo montlê o na a rekisiwa, mme Gaolatlhe a gakala fa a utlwa go twe e rile lori e sena go laolola dilwana, ya tlogêlwa lobaka lo loleele mo letsatsing je le fisang, koko e tonanyana ya kgolo ya bo e se na dijô lefa e le metse. Gaolatlhe o na a boleletse monna lobaka lo koko e tšhwanetseng go tsêwa ka lônê."

"Kana go thata jang," go dumaduma tsala ya yônê, "Lefa go ntse jalo kgaitsadia Gaolatlhe o leka thata. O dirile ditšhwantšhō di le dintsi go thusa batho gore ba gakologêlwê kafa re ka tšhwarwang ka teng. Kwa godimo o kwadile mafoko mabapa le ditšhwantšhō, a a reng.

"DIRÊLA BA BANGWE
JAAKA O ELETSA
BA KA GO DIRÊLA."

++ ++ ++

MODISA A LE KWA MORAKENG

GO GAMA DIKGOMO

Motlhang Modisa a neng a isiwa ke rraagwê morakeng, o na a le dinyaga di lešomê. Maitsiboa a tsatsi le a gorogileng ka lônê, e rile kgomo di sena go gôrôga mongwe a mo raya a re, "Fesa !" Basimane ba farakana. Mongwe a pagolola morufa, yo mongwe a ya go tsaya mokaô mo matlhakung a lesaka la dikgomo. Bobeding jwa bônê ba bo ba ya kwa sakaneng. Mhikô wa bulwa, mongwe wa bônê a tsêna mo teng, a simolala go khutsa leina la kgomo e e neng e ntse e okometse namane ya yônê ka tlhôafalô ka legora la lesakana. Kgomo tšhwana ya duma, namane ya yônê le yônê ya kgwaeletsa kwa go yônê e lela ; e rile lehulô le phoka, mokwatedi a ba a tlhakatlhakana le yônê. Molodi wa tsêrêma matsôrôtšôrô. Mogami a kaya mmayô, a ba a itshetêla kafa tlase, mosimane a mo naya kgamêlô. Purru-purru maši a phoka lehulô mo kgamelong.

E rile fa lehulô le phophosêla le tla le tšwa ka lesi la kgamêlô, mogami a kua a re, "Amogêla !" ngwanyana a be a setse a atametse ka kgamêlô e e se nang sepê. Namane tsa fesiwa ka go gola ga tšônê, go tšwa kwa lebotlaneng go ya mogwereng. Mogami o nwa maši a megwere. Mongwe le mongwe a katiwa ka morufa o tletse. Modisa le tekane tsa gagwê ba ne ba tshêlêlwa mo mokorong, ba khu-

bama ba totompêla maši go fitlhêlêla pelo tsa bônê di sala di ntse di re tuu.

E rile logala lo no lo sa ntse lo butšwa, Modisa a boêla kwa išong, ka a ne a gopotse go re o tla bôna sengwe a itatšwa menwana. Mme ga goa ka ga tšholwa; pitsa e ne ya nêwa banna. Modisa a nna a ntse a tlhokofetse e bile a rekologa mathê, a lebile mongwe le mongwe yo o jang. Mongwe yo o neng a fetsa go ja a re, "Tsayang !" a kgarametsa mogo-tšwana. Basimane ba lwêla se ba neng ba se fiwa, mme bomegagaru ke bônê ba ne ba tšwa le sengwe. Go tloga fa, Modisa a itse go re basimane le basadi ba tshela ka maši, logala ke selô sa banna.

GO DISA GA MOSIMANE

Moragô ga malatsinyana a se kae fa a sena go nna mo morakeng, a têwa ga twe, a yê go disa dipôtsane le dikwanyana le basimane ba bangwe. O na a tšhwanetšwe ke go disa sebaka sa kgwedi tse pedi tse di tlang, mme ke gônê e ne e tla re fa di sena go fêla a se ke a tlhôla a tshaba naga.

E rile fa dikwanyana le dipôtsane di simolola go tsamaisiwa le bommaatšô, Modisa a disa le ba ba neng ba disa dinku le dipodi le dinamane. Go disa ga mmontsha dilô di le dintsi. A itse diroa le maungô a mantsi a naga a a jewang. A ithuta go utlwa bomogolowê le go thibêla matsômane, a ba a bolêlêlwa go re khudu le kgaka kgotsa lešogo le dinotshe kgotsa moôka, ke dilô tse di tšhwanetšweng ke go šôngwa; dilô tse, le tse dingwe, ke dijô tsa banna.

Legwetla la feta, mariga a latêla. Megobe le maphala a e rileng malôba a ba a tletse, a dikanyeditšwe ke tšhutlhe ya majang a matala, a kgala, a ba a sala a rile phaphe. Matlhare a tlhotlhorêga mo ditlharing. Moretlwa wa kgofa, mogwane wa simolola go butšwa ka thata, motho le phokojê ba sala ba o ikanetse. Mariga a Seetebosigo a itshetêla; ga nna tsididi mo ditshedi di ne di tshabêla kwa marobalong. Khudu yo magapeng a simolola go leta go tla ga dikgakologô, tse e tla reng di tla diphôngôlô tšotlhe di bo di ka phuthologa. Selemô sa tlhatlhama dikgakologô, diphôngôlô tsa simolola go mapa. Maši a simolola go oketsêga gapê, makuka a tshêlwa a tloga bokôkô.

O NTSE O ITHUTA DITIRO

Nakô yotlhe Modisa o ne a ntse a tlhalefa. O na a bôna kgomo di husa, maši, sejô se segolo, se be se tlhokafale. Mmaagwê Modisa o ne a rometse mhagô wa mabêlê go ba thusa mo tlaleng, mme Modisa wa batho a bo a se na thata naô, ka banna e ne e le bônê balaodi. Mosimane o na a sa kake a ipitsa ka sepê ka ntlha ya melaô e megologolo eo. Ba botlhe ba ne ba dumêla go re, go tshela di melala.

Modisa o ne a setse a itse go kaa le go ikanyisa. Sa bobedi se a neng a se ithuta e ne e le go itšhwarêlêla kgamêlô fa a gama. O na a thatafalêlwa pele : e ne ya re fa a gama menwana e ne e tle e relele e itee melomo ya kgamêlô. Gapê, ka a ne a sa itse go tlola a le kafa tlase ga kgomo, gantsi o na a

tlhôla a katipeletšwe ke kgomo, e mo tshele maši, a tloge a lebege e le selô se se tshegisang; o ne a tle a ômanyediwe felô fa.

Dikwanyana le dipôtsane tsa simolola go tsa-lwa. Fa motho a ne a le moeng, kgotsa marorongwane, o ne a tle a palelwe ke go di farologanya. Ka manêêlô e ne ya re fa nku e neetšwe kwanyana e e seng ya yônê, e e ragake go fitlhêlêla e be e tle e tsewe mo go yônê. Fa e ne e le modisana yo o ileng a tsietsêga fa a nêêla, o na a lelêlwa ke lodi. Kwanyana tse di neng di ganwa ke bommaatšô, kgotsa bommaatšô ba se na maši, di ne di tšhwarêlêlwa mo go di šele. Modisa o ile a itšhupa fa e le letsêka la mosimane mo tirong e. O na a se ka a itêwa gantsi, a tloga a ratwa ke bagodi, a ba a simolola go ba gôrêla mogopo wa logala.

Mariga a bo a tla, dilô tsa simolola go nna mašwê. Bosigo bongwe bo ne bo feta a mangwe ka botsididi, jalo molelô o ne o iteeletšwe mo loobong. Basimane ba ne ba ikaparetse megašwana ya dinku ba thokametse, e bile ba ntse ba phetšoga go thuthafatsa letšatša le le neng le le mo phefong le apesitšwe ka mogašwana fêla. Bosigo, medumô go ne go utlwala ya dintša di bogola le bophokojê ba khana, le molelô o ntse o thwathwantshêga, le go ôna ga dipudi mo sakeng. E rile ka makuku a mantšho Modisa a ba a ntse a lôra ka a ne a ikaparetse tlalwana la nku, a robaletse kgakajana le molelô. Ga kuiwa ga twe, "Phokojê o senya metse, tšogang lo yê go ga metse!" Ba tšoga ka

bonakô, ba gakgamala go re go rileng. Ga buiwa gapê ga twe, "Phokojê o senya metse !" Todi ya moretlwa ya ntshiwa mo logoreng ya lediwa mo mosimaneng. Ba ntse digwere, ba itatlhêla mo leralleng ba le tshephatshepha ba itlhaganêla go boa ka nakô e e beilweng. Go dira jaana e ne e le tirô ya letsatsi le letsatsi mo marigeng otlhe; mme ba ne ba gomotsêga fa selemô se tla.

GO DISA DIKGOMO

E rile fa Modisa a gola a tlogêla go disa dinamane, a simolola go disa dikgomo. E rile tsatsi lengwe, e bile go le molelô, dikgomo di papere mo mekgatšheng ya majang a matala, a itlhôma a itapologa mo moruting wa setlhare: mme ya re ka go no go le mogote, a tšhwarwa ke kgôfe. E rile a re tha, a fitlhêla naga e tshêtlha. A iphofora motlhaba a ntse a gadima kwa le kwa; mme tsa be di ile, di-thamaga. Le galê a tloga a di tsaya ka motlhala. E rile a siana e setse e le ka lobaka, a tšhogana ka a kgatlhana le monna mongwe. Modisa a simolola go iketla, a ba a fapoga a re o potologa gore a tilê monna.

Monna a bitsa a re, "Tla fa, mosimane." Modisa a atamêla go se kae, a êmêla fa kgakajana.

"O batlang?" Go botsa monna.

"Ga ke batle sepê, ke latêla dikgomo tsetšho."

"Ke tšoorra mang?"

"Tšoo Monageng."

Monna a re ga a utlwe sentlê, a re mosimane

a mo atamêlê. Modisa a atamêla ganyane, a ntse a belaêla, a ba a bolêla gapê.

"He ! O mosimane oorra Monageng ? Mme go na le bomang mo morakeng ?"

"Go na le Rakoodirile."

"Hee ! Ko ôné tlhê, ngwanaka. Mme tsele ke tšoorra mang ?" go bua monna, a šupile felô gongwe ka kwa moragô ga mosimane, kwa e rileng mosimane a re o gadima o leba teng, monna a mo tlolela jaaka katse fêla, a mo tšhwara. Mosimane wa mogolo a kopa maitšhwarêlô, mme ga twe "Kgwatha !" E rile monna a sa ntse a mo tšhwere a ntsha thupa e a neng a ntse a e fitlhile, a mo ôtla, madi a ba a tsimoga. Monna a mo tlogêla a le dipadipadi, mo e rileng fa a tsêna kwa morakeng badisa ka êné ba se ka ba mo utlwêla botlhoko, fa e se go mo tshêga fêla.

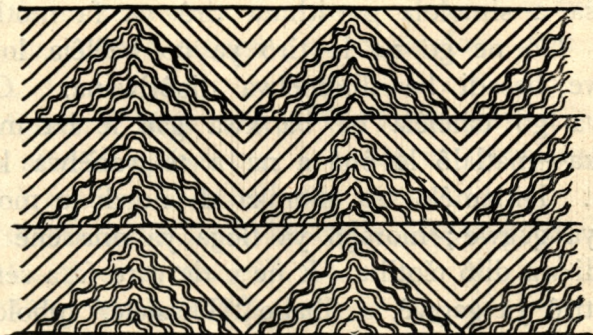
MODISA O BOELA GAE

Letlhabula fa kgomo di tsetse di ne di itisa, Modisa a simolola go ithuta tirô ya fa motlaaganeng. Go ne go na le tirô ya go bêlêla logora ; gongwe basadi ba tlhomêlwa digôtlwana. Go le tirô ya go tshêlêla ba ba kwa gae le ba moraka makuka—matlalô le ôné a na a tšhwanêlwa ke go rokwa. Ditlamêlô tsa moraka di ne di le mo thateng ya gagwê ; moragô ya tloga ya nna êné mookamedi wa dilô tšotlhe. E ne e tle e re fa a sena go fetsa tirô ya gagwê, a tlhabe "Thasiele," pholo e a neng a e palama, ka mogala, a palame le thaka tsa

gagwê, ba mekgosi ya bônê e ne e phunyeletsa ka dikgwa. Motlhamongwe e ne ya re fa ba gopotse morakaneng wa bomangmang, ba fitlhele le gônê pina ya mekgosi e setse e loeletse. Mokgêlê e ne e le ônê lobelô lo logolo, lo basadi ka galê ba neng ba rata go lo opêla legofi.

Maitsiboa mangwe monna mongwe a tliša molaetšo wa ga Modisa, o o neng o tšwa kwa go rraagwê. “Ga twe, ithutathuteng medirô go sa ntšwe, ba bogwê ba roma le bosigo.” Ke seane se se yang go re motho a ithutê a sa ntse a na le lobaka. Molaetšo o raya go re, a Modisa a tlê gae jaanong; kgantele o tla bo a batlêlwa mosadi, ke gônê o nang le go ithuta go rêma tshimô, le go lema, le go roka kobô, le ditšhwanêlô tšotlhe tsa legae le tsa morafe.

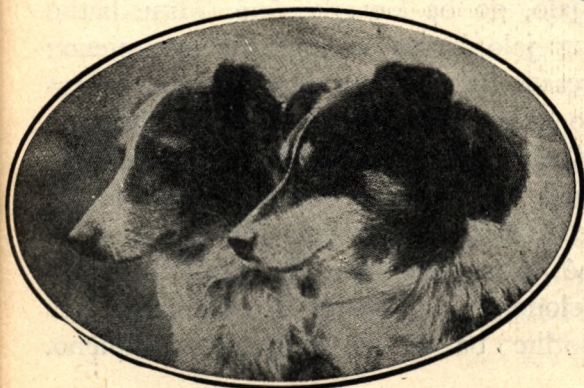
Jalo he, ke yoo, Modisa, a ya kwa gae, a alo-gile mo bosimaneng a ya go ithuta ditirô tsa bonna.

Lokaphô lwa lokotsw ma (Gamangwato)

*(By Courtesy of the
Animal Welfare Society)*

LOÊTÔ LWA GA MOKERESETE

POLELOPELE

Ga twe John Bunyan o lorile “Loêtô lwa ga Mokeresete.” Jaana, motho yo o lôrang o tšhwana le motho yo o itseisang kgang mo bojosing jwa gagwê. Motlha mongwe motho o tla a lore batho ba ba se-yong, le dilô tse di seyong. Motho yo o itseisang kgang a le mo bojosing jwa gagwê, le ênê o ntse jalo. Eketse ke motho yo o lôrang motshegare, a sa rôbala.

Lo tla fitlhêla John Bunyan a bua kaga batho ba bantsi, le kaga dilô tse dintsi ; mme e be e se mo go tšhwanang jaaka rona re bitsa batho le dilô ka maina. Le galê, re tle re reye motho re re, Nare, gonne e be e le leina ja gagwê ruri, je o le reilweng ke rraagwê : mme le gônê re tle re reye motho re re, Nare, kagobo a le pelo ya nare ; le Tau, kagobo motho a le pelo ya tau, le Nôga, kagobo a le mokgwa wa nôga. Lo tla fithêla John Bunyan le ênê a reile batho maina a a ntseng jalo, go ba kaya ka ônê. Mme batho ba o ba kaileng jalo ba sa le gônê le gompieno : fa lo le Bakeresete ba ammaaruri, lo tla nna lo rakana nabô mo etong lwa lona, lo êtêla kwa legodimong. Moefangele yo o emeng ka Lefoko ja Modimo, a kaêla baleofi tsela ya legodimo, lo tla rakana naê ; le Menoganô, yo pelo ya gagwê e se nang tlhômamô, o sa le gônê ; le Mmotlhale-walefatshe, le Pelonomi, le Bosilo le Boikanyô, le Tšholofêlô ; botlhe ba sa le teng le gompieno.

Motse wa Tshenyêgêlô o sa le gônê, le moraga wa Ngodiêgô ; le ba ba phatsimang boo ba ntse ba kgatlhantsha Bakeresete mo nokeng ya Lošo, ba ba isa kgorong ya Legodimo.

MOKERESETE OA BOTHOLOGA

Ke rile ke ralala bogareganaga jwa lefatshe je, ka fitlha felong gongwe, kwa go no go na le logaga gônê, ka itatsa go rôbala mo felong fong. Ka re ke robetse, ka lôra.

Ka lôra, ka bôna monna yo o apereng makatana, a eme felong gongwe, a huletse ntlo ya gagwê. A bo a tšhotse lokwalô, a ba a na le mogweleô o mogolo mo mahetleng a gagwê. Ka bôna a pêtlêka lokwalô, a bala mo go lônê ; e rile a bala, a lela, a roroma, a bua ka khutsafalô, a re, "Ke tla dirang ?"

O rile a le mo pitlaganong e, a ya gae, a itšhokêla go itôba, gore mosadi le bana ba se lemoge tlalêlô ya gagwê. Le galê, a se ka a didimala ka boleele, gone tlalêlô ya gagwê ya totafala. Ke gônê a phuthololêlang mosadi le bana moya wa gagwê, a simolola go bua nabô, le go ba bolêlêla kaga kgoberêgô ya moya wa gagwê. Mme bônê ba gagamadiwa fêla ke mafoko a gagwê, e le go re ba gopola fa botsênwa bo mo tsenye tlhogong. Ke gônê, ka bosigo bo atametse, ba akofa ba mo isa bolaong, ba šolofetse fa borôkô bo tla mo kokobetsa bobôkô ; mme ênê a tlhodiêga jaaka motshegare.

Ka mošô a fêla a sa bua nabô gapê, bônê ba simolola go thatafala, ba šolofêla go mo latlhisa bo-

tsênwa ka kgalemô le bokgakga jwa bônê. Ênê a ba sia a itsamaêla fêla, a kgarakgatshêga mo nageng. A le foo, ka mmôna a šêbašêba, jaaka eketi o rata go taboga; lefa go ntse jalo a êma fêla, a sa itse kwa o tla yang gônê. E dira gônê ka leba, ka bôna monna yo o bidiwang Moefangele a tla go ênê, a botsa go re, o goêlang? . . . E dira gônê o mo nayang momenô wa lokwalônyana, ga bo go kwadilwe mo teng, “tshaba bogale jo bo tlang.”

Jalo monna a bala, a re, “Ke tla tshabêla kae?” Jalo Moefangele a šupa ka monwana kwa moseja ga naga e e atlhameng, a re, “A O bôna kgôrônyana ele?” Mokeresete a re, “Nyaa.” Foo yo mongwe a re, “A O bôna lesedi je le phatsimang jele?” A re, “Ke gopola jalo.” E dira gônê Moefangele a re, “Tlhôma matlhô a gago mo leseding jele, O siamêlê go jônê, O tla bôna kgôrô; O tla re O sena go kgwanyakgwanya go yônê, O tla bolêlêlwa se O tla se dirang.”

Jalo ka bôna mo torong ya me fa monna a simolola go tshaba. Mme e rile a ise a tlogele motse wa gagwê kgakala, mosadi le bana ba mo lemoga ba simolola go mmitsa gore a boyê. Mokeresete ênê a itsenya menwana mo ditsebeng, a ntse a taboga, a bitsa, a re, “Botshelô! Botshelô jo bo sa khutleng!” A se ka a šêba kwa moragô, a tshabêla kwa gare ga lobala.

(Mafoko a a latêlang a bolêla kafa ditsala tsa gagwê tsa motse wa Tshenyêgêlô, ebong Mokake le Menoganwe, di lekileng go mmusetsa kwa gae ka teng, le kafa Mokeresete le Menoganwe ba wetseng ka teng

mo Morageng wa Ngodiêgô. Mokeresete o na a šwatolwa mo teng ke mongwe go twe Thušô, yo o mo kaetseng tsela e o tšhwanetseng go e tsamaya. Kwa pele Mokeresete a fapoga tsela ka go reetsa kgakololô e e mašwê ya motho yo go tweng Motlhale-wa-lefatshe, a bolokêšêga ka go rakana gapê le yo o na a mmêêla mo tseleng gapê.)

MOKERESETE LE PELONOMI

Mokeresete a tsamaya a fitlha fa kgorong. Ga bo go kwadilwe fa godimo ga kgôrô, ga twe, KGWA-NYAKGWANYA, O TLA BULELWA. Jalo a kgwanya-kgwanya gangwe le gapê, a re, A jaana nka tsêna mo teng? A yo o mo teng o tla mpulêla, nna ke leng moleofi yo o kana-kana? Foo ga tla motho fa kgorong, yo o bidiwang Pelonomi, a botsa go re, e mang yo o kgwanyakgwanyang, le kwa o tšwang, le se o se batlang? Mokeresete a re, “Ke moleofi wa motlhanka, ke imetšwe, ke tšwa Motsing wa Tshe-nyêgô, ke ya thabeng ya Siona, gore ke falolê mo bogaleng jo bo tlang. Morêna, ke rata go itse fa O tla mpulêla, ka ke utlwa ga twe, tsela ya gônê e tla ka kgôrô e.” Yo mongwe a re, “Ke rata ka pelo yotlhe,” a ba a tloga a bula.

Jaana o rile a sena go tsêna mo teng, monna wa kgôrô a mmotsa yo o mo kaetseng gônê.

Mokeresete: Moefangele o nthleile a re, ke tlê fa, ke kgwanyakgwanyê, jaaka ke dirile; o nthleile a re wêna, Morêna, O tla mpolêlêla se ke tla se dirang.

Pelonomi: Mojakô o o bulegileng o fa pele ga ga-go, ga go motho opê yo o ka o tšwalang.

Mokeresete: Jaana ke simolola go šwêla ditimêlô tsa me molemô.

Pelonomi: Go ntse jang ka O tla O le wesi?

Mokeresete: Gonne ditsala tsa me ga dia ka tsa tšhoga jaaka nna.

Pelonomi: A bangwe ba itsile go tla ga gago?

Mokeresete: E, mosadi wa me le bana ba mpo-nye pele, ba mpitsa gore ke boyê; le gônê bangwe, bankana ba me, ba bo ba goa ba mpitsa gore ke boyê; mme ka itsiba ditsêbê, ka tšwêlêla fêla.

Pelonomi: Mme a go no go se na opê yo o go latêlang go go rapêla gore O boyê?

Mokeresete: E, Mokake le Menoganwe; mme ba rile ba bôna ba sa kake ba kgôna, Mokake a boya a ntse a ômana, Menogangwe a mpata ka lobakanyana.

Pelonomi: O na a sa go pateleng ruri?

Mokeresete: Legalê re ne ra tla mmôgô ra tsamaya ra fitlha Morageng wa Ngodiêgô, ra tšhoga ka re wêla mo go ônê. Mme foo monkana wa me Menoganwe a ngodiêga, a gana go tšwêlêla kwa pele. Ke gônê a tšwêla ntlheng e e lebileng ntlo ya gagwê, a nthaya a re, ke yê go ja lefatshe jeo je le molemô ke le nosi, ênê a tsaya tsela ya gagwê, nna ka tsaya ya me; ênê a latêla Mokake, nna ka tla kgorong e . . . Le galê, ga ke itse kafa go no go tla ntiralêla ka gônê fa ke ne ke se ka ka kôpana le Moefangele mo gare ga ditlalêlô le diphošô tsa me.

Pelonomi: Ga re kgoreletse bapê ka se ba kileng ba se dira. Kê gônê, wêna Mokeresete, ntlo ke go šupegetsê tsela e O tla e tsayang. Leba kwa pele; a O bôna tsela e tshesane eo? Ke yônê tsela e O tla e tsayang; e siame fêla.

Mokeresete: Mme a ga e motšopodia? A motho wa moeng ga a kake a timêla?

Pelonomi: E, e rakana le ditsela di le dintsi tse di motšopodia le boatlhamô: mme tsela ya gago O ka e itse ka go tllhamalala, le ka bosesane jwa yônê.

Jaana ka bôna mo torong ya me fa Mokeresete a fêla a lôpa gore a mo rolê mokgweleô; gonne o na a ise a o tlosiwe, le gônê o na a sa nono-fa go o ithola. Mme Pelonomi a mo raya a re, "Kaga mokgweleô, itumêlê go o rwala fêla, O tsamaya O tla felong ga kgololô; foo o tla wa fêla mo go wêna. O tla re kwa pele O fitlhe fa tlung ya ga Mophutholodi, O kgwanyakgwanyê fa mojakong wa gagwê, o tla go šupegetsa dilô tse di mole-mô." Foo Pelonomi a dumedisa tsala ya gagwê, a ba a mo tsamaisa sentlê.

KWA TLUNG YA MOPHUTHOLODI

E dira gônê Mokeresete o tsamayang a ba a tla a fitlha fa tlung ya ga Mophutholodi, a re kô-kô fa mojakong. Mongwe a tla mojakong a botsa go re, e mang? Mokeresete a sena go bolêla, a bitsa mong wa ntlo; ya re a sena go tla, a botsa Mokeresete se o se batlang. Mokeresete a bolêla. Foo Mophutholodi a re, "Tsêna, ke tla go kaêla se se tla go thusang."

Foo a mo tsaya ka seatla, a mo isa mo tlung e kgolo, e tletse lorole kagobo e sa fêelwa gopê. Ya re kgantele Mophutholodi a bitsa motho gore a tlê go fêela. Mme o rile a fêela, lorole lwa batla

go hupetsa Mokeresete. Foo Mophutholodi a raya mohula mongwe yo o emeng gônê, a re, a lerê metse, a kgatshê ; ya re go sena go rialo, ga fêêlêga sentlê.

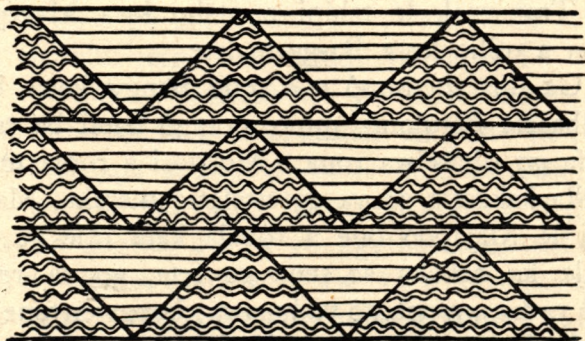
Jaana Mokeresete a re, “Mo, ke go reng ?” Mophutholodi a araba a re, “Ntlo e, ke pelo ya motho e iseng e ke e itshepisiwe ke tshegofatšo ya Mafoko a a Molemô. Lorole ke boleo jo o tse-tšweng ka jônê, le mašwê a a bodisitseng motho go tlhe. Yo o simolotseng go fêêla ke Molaô ; yo o lerileng metse, a kgatsha, ke Efangeleo ; O bile O bonye jaaka e rile wa ntlha a fêêla, lorole lwa tlala, ntlo ya ba ya retela go ntlafala, wêna wa batla go hupêla. Mo ke go go kaêla fa ditirô tsa molaô di sa kake tsa tlosa boleo ; bogolo dia bo tšosa, dia bo thatafatsa, mme ga di neye motho nonofô ya go bo fenya. Gapê, O no wa bôna jaaka mohula a kgatsha ntlo metse, e ntlafala ka bofefo : mo, ke go go kaêla jaaka Efangeleo e tla ka bônôlô jwa yônê mo pedung ya motho, boleo bo fenngwa jalo, moya wa motho o ntlafadiwa ka tumêlô, o dirwa go tšhwanêla kgosi ya kgalalêlô go aga mo go ônê.”

Foo ka bôna mo torong ya me fa Mophutholodi a tšhwara Mokeresete ka seatla a mo gôgêla kwa felong fa go gotsitšweng molelô fa lokotswaneng. Mongwe a bo a eme fa go ônê a ntse a o tshêla metse go o tima ; lefa go ntse jalo molelô wa nna wa tuka wa gotêla bogolo bogolo. Mokeresete a re, “Mo, ke go reng ?”

Mophutholodi a mo araba a re, "Molelô o, ke tirô ya tshegofatšo e e dirwang mo pedung ya motho; ênê yo o tshêlang metse go o tima ke Satane. Mme ka O bôna molelô o tukêla godimo, o gotêla bogolo, le gônê ke tla go go phuthololêla." Foo a mo isa ka kwa moragô ga lokôtswana, a fi-tlhêla monna a tšhotse kurwana ya lookwane, a ba a ntse a lo tshêla mo molelong ka go sa bonweng. Foo Mokeresete a re, "Mo, ke go reng?"

Mophutholodi a araba, a re, "Yo, ke Keresete; o tlhômamisa tirô e e simolotšweng mo pedung ka lookwane lwa tshegofatšo, jalo mewa ya batho ba gagwê e ntse e tshegôfala fêla, lefa Satane a ntse a leka go tima. Jaaka O bonye fa monna yoo a êma ka kwa moragô a kgotletsa molelô, e ne e le go go kaêla gore, go thata mo go ba ba raêlwang go lemoga kafa tirô ya tshegofatšo e tlhômamisiwang ka gônê mo pedung tsa bônê."

(Moragô ga dithušô tse dingwe tse di ntseng jalo, Mokeresete a kgao-gana le Mophutholodi yo molemô yo, a wêla tsela gapê.)

Lokgaphô lwa lokôtswana

BA-GA-MALETE BA ALOLA BANGWAKETSE

(GO BOLELA MOLETE)

E rile ka 1875 ra huduga kwa Mankgodi ka ntata ya ga Sechele, a re, re mo kgêthêlê. Ra ya kwa Ramoutsa, bangwe ba ga rona ba sala kwa Mankgodi, ba busiwa ke Masega, moragô ke Thôbêga ; ba sa le teng, mmusi wa bônê ke kgosi ya Bakwena.

Mokgosi o na a setse a tšofetse thata, jalo a naya Ikaneng ditirô tsa morafe ; lefa go ntse jalo, ga tšoga letšhwenyô gapê, ka e rile ka 1881 Gaseitsiwe, kgosi ya Bangwaketse, a raya Mokgosi a re, a boêlê kwa Transvaal, ka a le mo lefatshing la Bangwaketse. Mokgosi a gana go tsamaya, a re, o mo lefatshing la borraagwê, a re, Gaseitsiwe ga a itse maina a Ramoutsa le Magopane, Mopipi-a-Monoge le Thutlwa-a-Molaolwa, morwa Motala-a-Marumô, yo o epileng tshipi e tšhweu kwa maepong a ditshipi kwa Transvaal, le tshipi e ntšho kwa Magopane—maina a otlhe ke a Ba-ga-malete.

Ga nna medumô e e reng Bangwaketse ba rata go tlhasêla Barolong, mme moragô baeti ba re bolêlêla fa go tlhasêlwa rona. Mokgosi a roma mophatô wa Maakakgang go ya go sireletsa meraka, Maatšwa-kgosi le Majapôô ônê a rôbala kafa ntlê ga motse. E rile ka sebaka se sena go feta, go sa re sepê, poifô ya feta, mephatô ya busiwa ; bangwenyane ba bogosi, bo Ikaneng, Porogwe, Ntšhwene, Modingwane, le

bangwenyane bônê ba sala ba disitse. Kgosi ya utlwalêla tlhasêlô go setse malatsi a le mabedi dira di tsêna. Maakakgang a tlhaolêlwa mo motsing—ba rôbala, ba setšwe, mme e rile ka maphakêla ba kgosing ba ba disitseng ba bôna baba ba atamêla. Modingwane, rraagwê Lokote Motladiile, a tlhaba mokgosi, a re, “Ana manong a tla ja jang ! Tšogang, Makgalagadi ke a !” Ra utlwa dikgatô tsa bôna mo phefong, jalo Ntšhwene a re, “Ba kae ba ditlhôbôlô tsa bokgôbêlê ?” E rile fa batlhasedi ba fitlha fa kgotleng ya ga Ntsuape, ba tsenya molêlô ; Modingwane a simolola go hula. Dira tsa Bangwaketse di ne di le mephatô mentsinyana, bontsi jwa yônê jwa abiwa ke Bathoeng, jwa leka go re tlhasêla ka kwa moragô, ka kwa goorra Gaobotse, le Shuping le Ba-ga-Siko, le Morokotogadi, kwa moseja ga Ngôtwane. Mophatô wa ga Bathoeng, Maisantwa, wa lebagana le kgotla ya ga Mokgosi, ba ikaeletse go gapa kgosi ; mme e rile Ba-ga-Malete ba utlwa tlhôbôlô ya ntlha, ba tšwêla ntlê, ba tlhabana ntwana e go bolailweng Bangwaketse ba le 80. (Moruti Schulenberg le Mothudi Williams ba tloga ba bala ditoto.) Mophatô wa ga Bathoeng le e e neng e le ntlheng ya botlhabatsatsi, ke yônê ya tlhabagana le segajaja se segolo, mme dira tsa Bangwaketse tsa itêlwa moragô. Bathoeng o na a tlogetse mophatô wa gagwê, go ya go kgothatsa ba ntlheng e nngwe, a pagama thata gore a se ka a kgaoganngwa le ba ga gabô. O na a pagame pitse e tšhweu ; mme nngwe ya pitse tsa batho ba gagwê ya bolawa e ntse e

palangwe. Bathoeng ênê a falola ka go tlola Ngôtwane a lekêla kwa borwa.

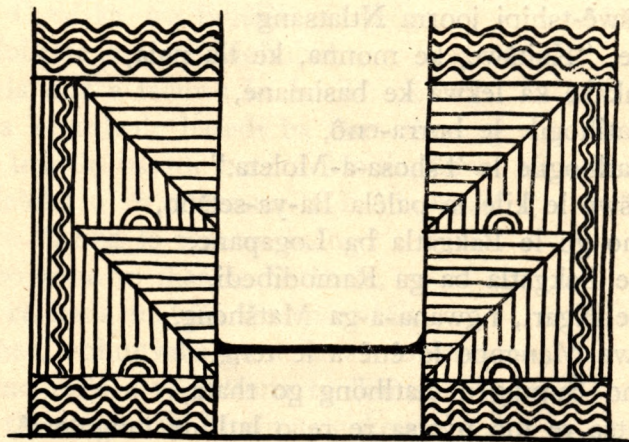
Mokgosi a phutha mephatô ya gagwê pele ga go lêlêka baba, go bôna ba ba bolailweng. Ra lere ditlhôbôlô tsa Bangwaketse ra di koêga fa kgotleng. E rile Mokgosi a bôna ditlhôbôlô, a gakgamala, a re, "A ke tsa Bangwaketse?" ra re, "Ke tsa bônê," ka re ne re na le tsa rona. Kgosi ya bôka morafe, ya tloga ya re, go latêlwê baba; mme ba bo ba setse ba ile. Ba ba tlhabilweng ba re ba tšhwereng, le ba ba neng ba iphitlhile mo ditlharing, ra ba bo-laya. Ra utlwa gore, e rile bosigo jwa ba ise ba tlhasele, Bangwaketse ba lala fa Mosetlheng wa ga Bathoeng, gaufi le Ramoutsa, mo tseleng ya Mogobane. Ra fitlhêla marumô le mefagô teng; mefagô wa motlhabani ke motlhakolana le dipabi.

Bangwaketse ba ne ba tsile botlhe, ba thusiwa ke Bakgatla ba ga Moshupa, ba na le Pilane, le Bahurutshe ba ga Manyana, ba na le Kontle morwa Mangope. Ra boa fa Ntlhantlhe, re šwetšwe ke batho ba 8, Bangwaketse bônê ba šule ba ka feta 100. Go lolwe ka ditlhabani tsa mehutahuta mo ntweng e.

Bangwaketse ba re ga baa ka ba boêlêla go ya go tlhasêla Ba-ga-Malete kagobo Kgosi Montshioa wa Barolong o na a pitlagantšwe ke baba ba gagwê, jalo a lôpa Bangwaketse go ya go mo thusa; ba dira jalo, ba ikaeletse go boêlêla Ba-ga-Malete moragô; mme e rile ka 1885 Sir Charles Warren a lere Tshireletšo mo lefatshing. Ya re ka kgwedi ya Mo-

sêtlha ka ônê ngwaga oo, lepodisi la lekgoa la ro-
ngwa ke motlotlegi wa Tshireletšo gore a gakololé
kgosi Gaseitsiwe go leseletsa Mokgosi go nna mo
lefatshing la gagwê, go mo naya lefatshe le le ka
lekanang batho botlhe ba gagwê. Mokgosi le ênê
a bolélélwa gore, fa a sa kake a agisanya le Gase-
itsiwe, a nna kafa tlase ga gagwê, a kgêthêla Ga-
seitsiwe, o tla tšhwanêla gore a boêlê kwa Transvaal.

++ ++ ++

Lokgaphô lwa kgôrwana (Kwa Kgatleng)

Tsala e rata motho ka metlha yotlhe, le morwaa rra motho
o tsaletšwe motlha wa pitlaganô.

Diane 17 : 17

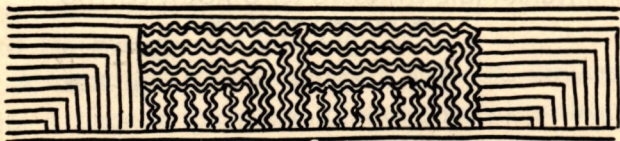
LEBÔKÔ JA GA KGOSI MOKGOSI-A-POOÊ

*Ka ngwaga wa 1881, Bagangwaketse ba tla go gapêla Bagamalete
ba le kwa Ramoutsa, mme Bagamalete ba ba alola ba ba fenyä.)*

Lentšwê le bokete, bopelepele jwa lefika,
 Lentšwê-tshipi le paletse merafe.
 Le paletse bontsintsi jwa batho.
 Tšhaba di rile di phuthegile
 Di tsile go leka lefika,
 La fitlha la retela, Lentšwê-Ngope.
 Lentšwê-tshipi joorra Ntlatsang
 La re, "Kaitšwe, ke monna, ke tla pala,
 Ga nkake ka lekwa ke basimane,
 Ke fatlhogile le borra-enô,
 Ke fatlhogile le Tšhosa-a-Moleta."
 Lentšwê le kile la palêla Ba-ya-setšho,
 Go no go le Bakgatla ba Logapane,
 Go le Bakgatla ba ga Ramodibedi,
 Go le Kgari, ngwana-a-ga Matšheng,
 Morwa Mangope le ênê a le teng.
 Motho Šuping o matlhong go thata,
 Re ntse re mo nyatsa re re o latlhile mogolowê
 Ntsenka o bôna e le makailwanyane.
 Tšhona Kontle o sikere mopakô,
 O paketse barwa Mathwanyana,
 O o sikere ka mholosanyana,
 O ntse a ômanngwa ke Bodiba,
 Sefere le ênê a mo gakaletse,
 Bathoeng a mo šupa ka monwana, a re,

"Segwana sa me ga se ke se thubjwa,
 O ka se thuba O ka bôna ga dilô,
 Tšoo rrago di ka fêla sakeng :
 Go ka tšwa kgwêba e tsêbê di manyena.
 Letlole le ênê a e ntsha jalo,
 Kwalata le ênê a e ntsha jalo,
 A lefêla ngwana-a-ga mogolowê."
 Bathoeng, kea go nyatsa, e bile kea go leboga,
 O lejafi seng, wa ntsha bontsi jwa batho,
 Ba tla go bôna ka matlhô, ba tlhôbôga.
 Mme ke bile kea go nyatsa
 Ka O se ka wa bolêlêla Thôbêga,
 O lobetse morwa Mohubidu,
 O tla nna a tsênwa ke bosilo.
 Nna ke utlwile basadi ba tšwa tšopeng,
 Ke utlwile basadi boorra Modingwane, ba re
 "Malôba o na a ômana le Lophunyaka
 A re "Lona lô ikantse mang ?
 A bo rona re ikantse Setšhele,
 Ka re lema mabêlê rea mo nêêla."
 Mme Lophunyaka ga a ka a mo leseletsa,
 O mo reile a re, "Rona re ikantse Modimo,
 Re tla engwa ke Modimo nokeng."

++ ++ ++

NGAKA (DR. LIVINGSTONE) O ALAFA LEITLHO
LA MOTHO MONGWE

MORUTI LIVINGSTONE — NGAKE : 1

BONYANA JWA GAGWE

David Livingstone o na a tsalélwa kwa Scotland. Batsadi ba gagwê e ne e le batho ba ba humanegileng ; e rile a le dinyaga di le šomê a tšwa mo sekoleng, e le gore a thusê rraagwê le mmaagwê botshelô, ka go dira ka diatla go bôna madinyana. Tirô ya gagwê ya go thatha tlhale e ne e simologa ka makuku, e fele ka maabanyane. A bo a tlhoafetse thutô thata ; ka papadi ya gagwê ya tshipi ya ntlha, a rêka lokwalô, a ba a tla a lo bale ka maitišo, a sena go boa kwa tirong.

Tirô e ya tšwêlêla ka dinyaganyana, go tsamaya maikaêlêlô a go nna ngaka ya moruti a gola mo go ênê : jaaka ênê a ile a bua a re, "Modimo o no o na le Morwa Onê yo o esi, wa mo ntsha ngaka ya moruti ; ke selô se se tlhôkêgang go nna mola-tedi wa gagwê."

A nna a tšwêlêla le tirô ya gagwê sentlê ; a ntse a boloka madinyana, go tsamaya a boloka a a ne a lekanye go mo duêlêla kwa sekoleng se segolo sa Glasgow mo dipakeng tsa mariga. Ka fong a tšwêlêla pele mo tirong le mo go ithuteng melemô. Ka kgwedi tsa letlhabula diclass di ne di seyô : ka tšônê dikgwedi tseo David a boêle tirong ya diatla gore a kgobokanyê madinyana a lekanang go duêla di-thutô tsa mariga a a latêlang.

A sena go ithuta bongaka jalo ka dinyaga dingwe, a tloga a ipaya mo diatleng tsa Phuthêgô ya

Lontone. O na a amogêlwa, a ba a romêlwa kwa motsing o mogolo wa London, go fetsa thutô tsa gagwê. A bo a ikaletse go ya go dira kwa Machaeneng ; mme e rile letsatsi lengwe a tšhoga ka a rakanye le setungwana Robert Moffat wa Kudumane, yo o neng a etetse kwa moseja moragô ga tirô ya dinyaga tse di mašomê mabedi mo South Africa. Moruti yo a mmolêlêla kaga tirô e kgolo e e tlhôngang badiri, le kaga metsana e mentsintsi e e ntlheng ya bokone jwa Kudumane, e go iseng go ko go gate moruti opê gônê. Ka lobaka loo Phuthêgô ya Lontone e ne e sa senke go oketsa baruti ba yônê mo lefatsching ja Machaena, ke gônê Livingstone o na a dumêla go ya kwa Africa.

Mo ngwageng wa 1840 a sadisa batsadi ba gagwê sentlê, a tsêna mo sekepeng se se tlang Kapa. O na a setse a le dinyaga di le mašomê mabedi le metsô e šupa. O na a nonofile, a na le maikaêlêlô, a le pelokgale ; le gônê a ba a itšhupa fa a le kutlwêlôbotlhoko le pelonomi mo tšhabeng tsa Africa tse o neng a tsile go dira mo go tsônê.

MAETO A GAGWE MO AFRICA

E rile ka 1841 a gôrôgêla kwa Algoa Bay, a simolola go tsamaya loêtô lwa dimaele di le makgolo a šupa ka koloi, a ya Kudumane. O rile a sena go fitlha kwa Kudumane a se ka a diêga ; a tsamaêla ntlheng ya Bokone. A fitlha mo morafing wa Bakwena, a nna gônê dikgwedi di le thataro go ithuta puô ya bônê.

Ka Kudumane e ne e le borêmêlêlô, o na a tle a boele teng gangwe le gapê. Matlhô a gagwê ôné a bo a ntse a ganêlêla fêla kwa Bokone, kwa go iseng go ko go nne moruti opê gônê. O ile a fenngwa ke dilô di le pedi. Selô sa ntlha e le gore a rutê batho bangwe ba ba tla nnang baboledi ba Lefoko, le ba ba ka rutang bana, e le gore ba tlê ba nnê ba tšwele-disetsê tirô pele ka êné a ya go senka mafelô a maša. Sa bobedi e le thušô e e tla nnang teng fa a ka ralala mafatshe a a lefifi go a tlhotlheletsatsa Bokereseteng le tlabologong.

A aga kwa Mabotsa ka sebakanyana mo Bakgatlang; ke gônê kwa o ileng a katakêlwa ke tau gônê, e e ileng ya mo tšhôtla lerudi ja molêma. O na a falodisiwa ke bobelokgale jwa mothusi wa gagwê wa mothomontšho, Mebalwe. Kgabagare Livingstone a tsaya morwadia a Moffat wa ntlha, ba tla go aga le Bakwena ka dinyaganyana, ba dira mo go bônê kwa Kolobeng. Ngake, jaaka ba ne ba tle ba mmitse, a tšwa tsala e kgolo ya ga Kgosi Sechele. Kgosi ya bo e eletsatsa thata gore morafe otlhe wa yônê o fetogê Bakeresete; ya re, fa ba gana e tla ba kgwathisa ka dithupa tsa dikubu e ba dira badumedi. Livingstone a mo ruta tsela e e botoka ya loratô lwa Sekeresete.

Ngake o na a itse Setswana thata. Le galê, sengwe le sengwe se o neng a se dira, a bo a se dira ka pelo yotlhe: ka tlhoafhalô le ka matsêtsêlêkô. E ne e le êné wa boraro go leka go kwala "grammar" ya puô ya Setswana. Le a sena go tswa mo mafatshing a Batswana, a ya go inêla mo maetong a ma-

golo a gagwê, o na a ntse a kgatlhêga go ithuta dipuôpuô tsa merafhe e mengwe, le go di bapisa le go di farologanya, a le wa ntlha wa go dira jalo.

Ka ngwaga wa 1849, Moruti Ngake le di-tsala tsa gagwê Oswell le Murray ba êtêla kwa ntlheng ya Bokone jwa Bophirimatsatsi, ba tšhoga ka ba wêla letšha ja Ngabe (Lake Ngami), ke go re letšha ja Thutlwa fa go phuthololwa. Gapê ka 1851 a tsaya loêtô lo lo thata, ênê le mosadi wa gagwê le Morêna Oswell, ba ya go feta letšha, ba êtêla kgosi e kgolo ya Makololo, Sebetwane. Ba ba bôna noka ya Sambesi lwa ntlha. Gantsi ba ne ba tle ba kgorelediwe ke letšhoroma le lenyôra.

E rile ka ngwaga wa 1852, ka lentšwe ja Modimo le re a ralalê lefatshe ja Africa, a tsaya mosadi wa gagwê le bana, a ba isa Kapa, gore ba yê gae kwa England ; ênê a boa go ya go tšwêlêla le dikêto tsa gagwê tsa go phunya mafatshe. E rile a tsêna kwa Kolobeng, a fitlhêla ntlo ya gagwê e fisitšwe ke Maburu a a neng a tlhasetse Bakwena. Tirô e ya mo tlhotlheleletsa bogolo bogolo go tsênêla kwa teng teng ga lefatshe ja Africa, go ruta lefoko je le molemô ja ga Jesu Keresete. Mo loetong lo a nna le go ralala lefatshe ja ga Sebetwane je le gau-fi le noka ya Sambesi. Sekeletu morwa Sebetwane e ne e le ênê kgosi jaanong. Ngake a dira fa ka go ruta le go fodisa malwetse. "Moeng yo mošweu" a tumêla kwa le kwa, a itsege a ba a ratêga. Ka go tlhôka bonnô jo bo nayang boitekanêlô jwa mmele, ga a ka a dira bonnô jwa baruti, mme a ikaêlêla go

dira tsela e e phunyeletsang kwa bophirimatsatsi go ya lewatleng, e le tsela e tlhabologô le Bokeresete di ka anamisiwang ka yônê.

NGAKE O KGABAGANYA LEFATSHE JOTLHE JA AFRICA

Ke gônê fa a tla simolola loêtô lole lwa dinao la dikgwedi di le thataro; a raletse dikgwa, a kga-baganya dinoka, go le tlala le letsapa le letšhorma, go tsamaya a fitlha kwa Loanda. Mo diketong tsa gagwê o na a ntse a utlwa kaga papadi e e setlhogo ya ditšhwarwa; le ênê tôta, le ditsala tsa gagwê tsa boi-kanngô tsa Makôlôlô tse di etileng naê, ba ne ba tsamaya botshelô jwa bônê bo ntse bo le mo diphatseng ka go gopolwa gore le bônê ba tletse ditšhwarwa.

E rile kwa Loanda kwa lotshitshing lwa lewatlê, Mmusi mongwe wa pušô ya England a leka go mo kgôna gore a tsêê sekepe a yê England. Ngake o na a gana gonne o na a šolofeditse go busetsa ditsala tsa gagwê sentlê kwa go kgosi Sekeletu. Lefa go ntse jalo, a ntsha dipampiri le mefapha e o nang a e tšhwantshitse, a di nêêla molaodi mongwe wa sekepe gore a di isê gae. Mme sekepe ga sea ka sa gôrôga. Ngake a sa ntse a le teng kwa Loanda, mafoko a tla a a latolang sekepe, se ne sa senngwa ke setšuatšue mo teng ga lewatlê. E rile pele ga a ise a boele kwa go Sekeletu, Ngake a tsaya matšhwenyêgô a go kwala gapê gotlhe mo o neng a go kwadile. Mo, go ne ga gôrôga sentlê kwa England.

Loêtô lwa go boêla kwa Dinyanti, motse wa ga Sekeletu, lo ka ne lo tsere ngwaga: e rile ba gôrôga, ba a-

mogêlwa ke kgosi le batho ka boitumêlô jo bogolo. Ba ba neng ba tsamaile naê ba bolêlêla ditsala tsa bônê, ba re, "Banna, re tsamaile ra ba ra tla ra šwetsa lefatshe jotlhe, ra ba ra boa go sena lepê je le ka tsamaiwang." Moragô ga itapološô ya ditshipi di fêra e le mebedi, Livingstone a simolola dikêto tsa gagwê gapê, ka kgweddi ya Ngwanaatseele ka 1855. Mo loetong lo, a ba a ikaeletse go tsamaêla ntlheng ya botlhabatsatsi, go bôna bo go na le tsela e e botoka ntlheng eo.

Ke mo go lônê loêtô lo fa a tla a bôna Lephôthôphôthô ja Sambesi, a le rêlêlêla Mohumagadi wa England, Victoria Falls, ka Setšwana Mosi-oa-thunya. Mo dipakeng di le dintsi ba ne ba tle ba batle go bolawa ke banni ba mafatshe ao, e le ka go ba belaela; kagobo batho ba bašweu ba ba neng ba ba itse mo mafatshing a bônê e ne e le Maarabia a a bapalang batho fêla; Mapotokisi le ônê a na a itsiwe gaufi le lotshitshi lwa lewatlê. Le go le mathata a a ntseng jalo, Ngake a nna a tšwêlêla fêla, a ntse a re, "Jesu o rile, Thata yotlhe ke e neilwe kwa legodimong le mo lefatshing, jalo he, tsamayang, lo rutê batho ba ditšhaba tšotlhe; Ke ntse ke na le lona le kwa bofelong jwa metlha. Mong a mafoko a, ga a kake a tsietsa." Jalo, ka bobelokgale, le bobelotelele, le bobelonamagadi, a falola diphatsa tse di se nang palô. Fa Maaferika a bôna mo, a re, "O mongwe wa morafe o o nang le pelo mo bathung ba bantšho!" Kgabagare a fitlha kwa lewatleng, kwa bogorogelong jwa dikepe jo go tweng Quilimane.

LIVINGSTONE 1813-1873, MISSIONARY, EXPLORER, LIBERATOR

MORUTI LIVINGSTONE — NGAKE : 2

NGAKE O YA GAE, LE GO BOELA KWA AFRICA

E rile ka kgwedi ya Morula ka 1856, Livingstone a fitlha kwa England. A amogêlwa ka letlhôlôgêlêlô je legolo ke setšhaba sa ga gabô. Dikêtô tse dikgolo

tša gagwê jaaka motsa-maisa-lefoko ja kagišô, le tirô ya gagwê jaaka mophunya-mafatshe, le modimi, tša kaiwa jaaka ditirô tse di bo-itshêgang tse motho o kileng a di dira. O na a kgabagantse Africa go tšwa ntlheng nngwe go ya ntlhenge nngwe e le wa ntlhantlha wa go dira jalo.

Mme ênê o na a ise a itumele. Maikaêlêlô a gagwê ke go tľhabantsha papadi e e setlhogo ya ditšhwarwa, le go leka go e khutlisa: a re, "Ke boêla kwa Africa go ya go dira mo ke ka kgônang go khutlisa papadi ya ditšhwarwa, le go nna ke ithuta sentle kaga matšha a matona a a kwa teng ga lefatshe, le go latêla tshimologô ya noka ya Egepeto." E ne e rile mo phuthegong ya barutwana e e neng ya nna kwa sekoleng se segolo sa Cambridge, Ngage a ba raya a re, "Ke boêla kwa Africa go ya go bula tsela ya pa-

padi le ya Bokeresete. A lo ko lo tšweledisetseng pele tirô e ke e simolotseng ; ke e tlogêla le lona.” Ke gônê o bothologileng gapê ; mme mo lobakeng lo, a ya e le morongwa wa Pušô ya England, a thusiwa ke yônê pušô. O na a setse a buletse baruti ba bangwe tsela, jalo o na a tle a itumele thata go ba bôna ba gôrôga.

Mo dinyageng tse di šupang tse di latêlang a bo a le mo Africa, ênê le Kirk le ba bangwe, ba ithuta lefatshe mo tikologong ya letšha ja Nyasa le noka ya Shire. Ka 1862 mosadi wa gagwê a tšwa kwa England a tla go mo pata ; mme ya re moragô ga dikgwedi di see kae a bolawa ke letšhoroma, Ngake a mo fitlha kwa Shupanga. Pelo ya ga Ngake ya tlhokofala thata thata.

DIKETO TSA BOFELO

Ka 1864 Ngake a ya England gapê go ya go ipaakanyetsa loêtô seša. Ka 1866 a bo a setse a boile, a tla ka tsela ya Zanzibar. Go tloga foo a leba matšha a Africa go ya go a ithuta gapê. Mo lobakeng lo, a itebaganya le matšha a Tanganyika, le Mweru, le Bangweolo. Le gônê a ntse a leka bojotle jwa gagwê go tlhotlhomisa papadi ya ditšharwa e e setlhogo. Mme a simolola go imêlêlwa ke letšhoroma le lošware, a latlhêgêlwa ke melemô ya gagwê ; ntswa e ne e tle e re mo dipakeng tse dingwe a ikutlwe botoka. Ba gagabo ba se ka ba itse kwa o teng ; ga gopolwa go re o šule. Mme a bo a le kwa teng teng ga Africa a itebagantse le tirô e e setlhogo ya papadi ya ditšharwa.

Ka ngwaga wa 1871, koranta nngwe ya America ya ntsha motho, ebong Morêna H. M. Stanley, go ya go mmatla. Stanley o rile a tsêna mo patlong eo, a tšwa boseja, a bo a na le dilô tšotlhe tse di ka gopolêlwang loêtô lo logolo mo lefatshing je le sa itsiweng. A nna a mo latêlêla kwa tenyana teng. Moragô ga dikgwedi di le dintsi a mo utlwêla kwa Ujiji. Ka maannete a mhitlhêla teng. Monnamogolo Ngake a le mo diaparong tse dikgologolo tse di makgasa, a korotlaganye, a gôga dinaô. Lefa go ntse jalo, Stanley ga a ka a kgôna go mmusetsa kwa gae. Ngake a gana go tlogêla maikaêlêlô a go nna a tšwêlêla mo tirong ya gagwê a sa ntse a tshedile. Monnamogolo a boêla fêla kwa bojosing jwa gagwê, le gore kgabagare a šwelê fa gare ga ditsala tsa gagwê tsa Africa. Stanley o rile a tsêna kwa moseja, a bolêlêla batho kaga tirô e e gakgamatsang e Livingstone o e dirileng mo Africa: go bônala fa Stanley a mo rata jaaka rraagwê tôta. A bo a bonye mowa wa Sekeresete tôta mo go ênê.

LOSO LWA GA NGAKE

Ka mokgwa o o ntseng jalo, Ngake a boêla gapê mo diketong tsa gagwê. Kgabagare a tlasêlwa ke bolwetse jo bogolo, a sa ntse a le mo tirong le mo mafatshing a a thata, kgakala le kôkô le thušô. Ka kgwedi ya Moranang e le 29, ka 1873, badiredi ba gagwê ba mo isa mo ntlwaneng ya lotlhaka e ba neng ba e mo agetse mo motsing wa ga Chitambo. E rile boosa ba ya go mo tlhôla; ba mhitlhêla a

khubame fa thokô ga bolaô jwa gagwê jwa dikgong le bojang, a šule. O na a šwa a sa ntse a rapêla.

Jaanong ga simologa loêtô lo lo gakgamatsang, go gaisa a mangwe. Bathusi ba gagwê ba ba ika-nyêgang, Susi, le Chuma, le Jakobe Wainwright, ba ikaêlêla maikaêlêlô a a gakgamatsang. Ba dukula pelo ya gagwê, ba e fitlha fa tlase ga setlhare sa morula teng foo. Ba omeletsa mmele wa gagwê. E rile o sena go ôma, ba o phuthêla mo khaing ya furumo, ba o sikarêla kwa Zanzibar kwa lotshitshing lwa lewatlê—e le loêtô lwa bomaele ba le makgolo a šomê, ka dinao ; ba raletse baba le mathata otlhe a lefatshe le diphatsa tsa jônê.

Teng koo serepa sa gagwê sa tsêwa mo go bônê, sa isiwa kwa England ka sekêpê, sa fhithwa mo ke-rekeng e kgolo ya London e e bidiwang Westminster Abbey. Ke gone kwa dikgosi di bewang mo setulong, di ba di fitlha, teng : le ba bangwe ba ba tlotlêgang thata, ba ba tumileng ka go dirêla morafe mo mogolo, ba fitlha teng.

Gompieno Africa o butšwe : go tšhwara di-tšhwarwa go khutlile, pušô le baruti ba tšhwaragantse mowa wa lebole wa ga Livingstone wa go tšwele-disetsa-pele batho-bantšho ba Africa.

** ** **

Leina je le molemô le tšhwanetse go itshenkêlwa bogolo go dikhumô tse dikgolo.

Diane 22 : 1

MEKGWA LE MELAÔ YA BOGOLOGOLO

BASIMANE LE BASETSANA

Ke ile ka re ke senka go utlwa kafa borrê ba mpoleletseng ka teng melaô ya bônê, le kafa e siameng ka teng, ka ya ka leba lobaka jaaka ke tsalwa, Sekgoa se ise se tlale mo lefatshing. Ka fitlhêla molaô wa Setšwana o na le mokgwa o montlê, e bile bontlhanngwe jwa ôné bo dumalana le wa Sekgoa. Re ka re mothaô wa molaô wa rona ke ba bannye go tlotla batsalwapele ba bônê. Ra kôpanngwa ke molaô o le mongwe fêla, o dilô tšotlhe di se kang tsa o tšuololêla, ka ntlha ya go tshaba ôné. Mme e le molaô o o itayang bana botlhe, fa ba simolola go gola, lefa e le ngwana wa kgosi, o na a sa kake a o tlola. Fa a o tlodile o na a watlhaiwa kafa bana botlhe ba o beetšweng ka teng.

Fa ba sa ntse ba le basimane, ba ne ba se ke ba apara sepê, ba nne basêtlha fêla jaaka di-tšhwarwa. Fa O no O ba fitlhêla, ereke masiêla a a latlhegileng, ba se na tlotlêgô ba sa apara dikobô lefa e le mariga; mme lefa go ntse jalo, ba ne ba le mo tirong, gore borraabô ba se ka ba utlwisiwa ke sepê botlhoko. Ba rutwa go disa; mme fa monna mongwe a ka fitlhêla mosimane a disitse a se fa gare, gongwe a bapile natšô, a le kwa moragô, a di bôna ka matlhô fêla, o na a sa kake a bua sepê, fa e se go mo itaya fêla, lefa a sa mo itse. A re, o

sekobana ; ga nke a bolaêlwa fa gare ga dikgomo tšoo rraagwê.

Fa basimane ba ise ba rupisiwe, le bojale bo ise bo rupe kwa moragô ga bogwêra, ba sa le ba bôt-lana, ba ntse ba gola, ba ne ba sa lebege jaaka bana ba ba tlotlêgang ; e le gore ba ngôtlwê, ba nnê batho ba erekeng ga ba tlhokomelwe. Mme fa ba sena go rupa, ba ne ba kgabisiwa ka diaparô, e le dialogane, ba ba ba nêwa molaô gore ba se ka ba jêla banna marapô ; lefa ba bolaile kgakala, ba e šômê. Gape ba tla idiwa go tsaya mosadi, fa e se go sena go rupisiwa bomonna a bônê ; lefa e le go ama mosadi. Fa mongwe a ka ama mosadi a ise a rupisiwe setšho, le go rupisiwa bomonnawê, o molato o motona, oa itêwa. Mme fa bomonnawê ba sena go rupa, mosimane o ka tsaya mosadi wa borupô jwa bomonnawê ; ga a kake a tsaya mosadi wa mophatô o o rupileng naô. Fa a tsere jaanong o tla ila kgatsele, ga nke a tlhwa a e ja. Mme tšônê dialogane, go lekwa ga bônê ke yônê kgatsele—sekaô ke yônê namane. Fa namane e ka šwa, gongwe go palêlwa go êma, ke gônê go tsê nang tekô teng, ya go re, e mang yo o bolaileng namane eo ka go ama mosadi. Yo molato o o ntseng jalo, wa sekisiwa, wa itêwa ; fa a ise a rupe setšho, ke go itêwa thata ka dithupa tse di botlhoko. Fa e le mo bogwereng, ga a kake a ja dijô tsa bogwêra le ba bangwe ; ke ngwana yo o mme ; e ka re gongwe a lešwêfatsê dijô tsa bogwêra.

Fa e le mosadi yo o sa tsêwang, o na a sa kake

a angwa ke monna gopê, fa e se gore a tsêwê fêla. Fa a ka tsala ngwana, go sa itsiwe rraagwê, ngwana yoo wa bolawa, ka ke ngwana wa dikgora, ga na rraagwê, wa ilwa. Mme fa go ka šupiwa yo o mo sentseng, ênê wa bodiwa; fa e le go utšwa fêla, wa lefisiwa, le ngwana yo o bonyweng, wa bolawa jalo. Mme fa a rata go tsaya mosadi yo o mo sentseng, go bodiwe borraagwê; fa ba dumêla, monna wa tsaya mosadi yoo. Ngwana, jaana, ke wa bônê, ga a bolawe. Mosadi fa a bile a ise a rupe, a na le go rupa le gônê, mme o rupisiwa a le esi, a sa tlhakane le ba bangwe, e le borupô jo bo šotlêgang. Le maôma a a utlwêla kgakalanyana, ênê a katoganye le bojale jwa ba bangwe, e se re gongwe a itshepololê bojale. Mosadi yo o ntseng jalo o tla bo a disiwa a rupisiwa ke mosadi mogolo mongwe, a katoganye le bojale. (R. S. K.)

MO LOLWAPENG

Batšwana ba-tle ba-neele bana ba-bônê tšêê ba-sena go-gola sentlê, ke-go-re, wa-mosimane a le dinyaga di le mašomê mararo, wa mosetsana a le di le mašomê mabedi le go ya kwa pele. Fa ba sena go tsaana, mosadi o tšhwanetse go tlhókômêla monna wa gagwê go mo dirêla dijô ka tšhwanêlô, a se ka a ba a utlwa tlala ka baka lopê. Mosadi o simolola ka go sisimoga le go boifa le go tlotla monna wa gagwê ka go mmitisa rra fêla; ga a kake a mmitisa ka leina ja gagwê gopê. Maitsêô a gagwê fa pele ga monna a nnê mantlê; ga a tshegele godimo lefa e le go buêla godimo, kgotsa go biletsa godimo; o na le go itlhókômêla thata mo go sengwe le sengwe se o se dirang. Jaaka a tlotla monna, le ba motse wa ga gabô o na le go ba dirêla fêla jalo, go ya le kwa go yo monnye.

Monna o na le go tlhókômêla mosadi wa gagwê sentlê, a mo senkêla dijô, dikobô, le diaparô tšotlhe, le se di tlhatšwiwang ka šônê. O na le go bôna go re mosadi wa gagwê a o na le ditlhako; fa a sena natšô, o mo segêla tse dingwe, gongwe oa di rêka. Fêla jaaka dikobô tsa Setšwana o tšhwanetse go nna natšô, le tšale e na le go rêkwa ya nêwa mosadi. Ga se tšhawanêlô ya monna go itaya mosadi a sa le magôrôgô-maša, le gônê, ga a kake a mo itêêla kwa bogwagwading. Fa a ka dira jalo o ka jêlwa kgomo.

Fa mosadi a sena go gorosiwa o tla busediwa kwa ga gabô gore a yê go bêlêgêla ngwana wa ntlha

teng ; a nne mo tlung kgwedi tse pedi, a tšwe ka ya boraro ; bangwe ba nne di le tharo, ba tšwe ka ya bonê. Fa a sena go tšwa mo tlung o tla isiwa mo-

tsing wa gagwê ke ba ga gabô, a tla a bidiwa ka leina je leša, go twe mma mang-mang. Ke gônê le monna wa gagwê o tla bidiwang ka leina ja ngwana wa gagwê wa ntlha, jaaka mosadi. Ke gônê mosadi o bonyeng phatlha ya go nna a bitsa monna wa gagwê sentlê ka leina ja ngwana wa bônê. Ngwana ke ênê motse-reganyi gareng ga batsadi ba gagwê. Mora-

gô, fa go ka tšholwa bana ba bangwe, bônê ba tla bêtêgêlwa kwa goorra mosimane mo tlung e ba e ikage-tseng, ka jaana ba dule mo bonyaneng, e le bagolo.

KGOSI LE BOMONNAA YONE

Go itsege sentlê fa kgosi e le wa lotšô lwa diganka le kgotla e e botlhale e e pelokgale. Ngwana wa kgosi (morwa kgosi) yo mogolo ke ênê o tla a tseye setulô sa ga rraagwê; ga a se ineye, o se nêwa ke borrangwanaagwê, le morafe, ka molaô, ba le kgotleng. Ke gônê o tla itseng go bidiwa Kgosi,

jalo o tla busa a ba a atlhola mongwe le mongwe kafa molaong, go simolola ka dikgôšana go ya le morafe otlhe. Kgosi e dira morêrô mongwe le mongwe le bomonnaa yônê, e itse go bitsa ditlhôgô (lekgotla) kwa bojosing go bua sengwe, e le morêrô mo sephiring: ba se gakololane sentlê kwa thokô, ba konatele khuduthamaga. Moragô ke gônê se tla yang lebatleng; kgosi e epe pitšô mo kgotleng, e ntshe mafoko e a neye lekgotla go a akanya. A sena go akanngwa kgosi e beye katlholô. Go tla bo go lekanye, ka katlholô e beilwe mo puong ya lekgotla jotlhe, kgosi e šobokantse mafoko, e a bopile go a dira kgolokgotha; morafe o nese pula.

Kgosi e na le thata ya go baya molaô, e re o dirisiwê; kgotsa e ka ntsha bangwe ka thomô ya go re, Yang lo bolayê lo senyê. Mme fa ba ba romilweng ba ka feta ba dira e seng ka kutlwêlôbotlhoko, kgosi e ka nna ya šokologa ya ba naya molato o motona thata. Go tšhwana jaaka fa e ntshitse mongwe wa bomonnaa yônê go mo laodisa motse mongwe o o kwa ntlê, mme a sa tlhole a dira ka tsela e e utlwanang le ya yônê; kgosi e na le tshiamêlô ya go šokologa e tšhwaya monnaa yônê phošô, e ba e mo ntsha mo taolong ya go tlhola a busa motse oo, e mmusetša kwa gae.

Borarangwanaa kgosi ba tšhwanetse go tlotla le go boifa kgosi jaaka mongwe le mongwe wa morafe wa yônê. Bogolo jang bônê, ka morafe o tsaya malebêla mo go bônê. Ênê yo o lomang kgosi serota ke ênê yo e leng kgôšana e e ka tsayang boêmô jwa

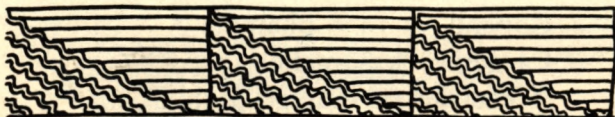
yônê fa kgosi e seyô. Mongwe o ka busa bomogolwê ka go thibêlêla pele, mme fa bomogolwê ba mo fitlhetse e le kgosi a na le morafe wa gagwê, ba tla go tsêna mo fatshing ja gagwê, ba tšhwanetse gore ba mo ikôbêlê, ka ba mo fitlhêla e le kgosi galê.

Kgosi le bomonnaa yônê ba ka bua ba rerisanya sa kgotla ya bônê tôta, bogolo tse di ntseng jaaka dinyalô le letsema le tse di amang bônê sebele, e seng tse di amang morafe. Kgosi e kgolo mo go bomonnaa yônê, bônê ba tšhwanetse go e utlwa jaaka e le mogoloa-bônê le rraabô. Fa go na le mongwe a sa utlwe o ka sekisiwa a ba a watlhaiwa. Magô-sana a laola mephatô fêla, ke gônê kwa e leng dikgosi; ga se dikgosi mo kgotleng kgotsa mo motsing.

Gapê bomonnaa kgosi ba ka nêlwa go disa le go okamêla dikgotla tse dingwe, ke gônê kwa ba nang le thata teng. Mme fa ba sêka sengwe mo kgotleng tseo, se pala, ba tla se tliša mo go mogoloa-bônê, go se athola fa pele ga bônê.

(M. M.)

++ ++ ++

KGOSI BATHOENG II

Ga ya re re nnetse leišô kgosi,
Go nyedimanyedima tlhase,
Ra utlwêla kgakala mokgosi,
Wa ba ba tshedileng Bangwaketse.

Ra nanoga e le se mphete,
Mogolo le ngwana go tšhwana ;
Mme mo go ragogeng ga rona
Ra tima tlhase.

Mokgosi e le wa Lefika le le thata,
E, lefika le le sa kutumeng ;
E le mokgosi wa ba ba sa lemogeng
Borêna, tidimalô le bothata.

Le teng ntlheng ya Kgalagadi,
Le eme batlhabani ba a le potonoga ;
Le palêla telemeiti le bahudi,
Ba wêlwa ke monyô ba a hulara.

Lefika le ke Bathoeng wa Leisantwa,
Wa ga Seêpapitšô wa Lelau ;
Moeteledipele wa ntwā
Yo o sa bolaweng ke mogau.

Kopanô ya re e phamola
La gagwê letšomane ;
A kata ka sa moragô a thula,
Kopanô ya ya go itheetsa.

Garing ga bosigo, go le senya,
Ga utlwala seletlô mo motsing ;
Mme ra reetsa re le diphateng,
Ra ba ra boêla go tšônê.

Ga se ka ga nna jalo go ênê ;
A leba a ba a tlola,
Kgôrô e paketšwe, mme a e tlola
A rata go rôbêga kgôtshane.

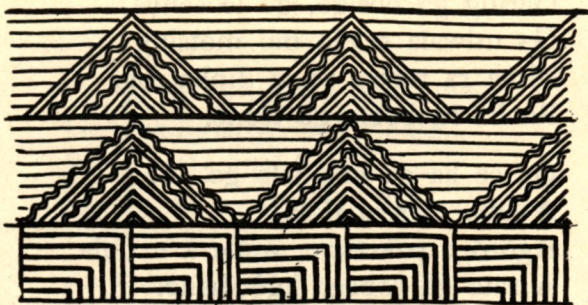
Dikoko go sêla-sêla ga tšônê
Tsa go emisa ;
Le dithaga mo ditlhageng tsa tšônê
Melodi ya tšônê tsa e lesa.

O lo ageletse Bangwaketse
Mo sakeng la mangana ;
Le o lo agisitšweng
Ke yo o mmeileng modisa.

♦♦ ♦♦ ♦♦

Lokgaphô lwa bodilô (Gangwaketse)

Lokgaphe lwa serepudi le lokotswana

ELISHA LE MOSADI WA MOSHUNEMA

MOSADI YO O LEBOLE

Mo lobakeng lwa bogologolo, lwa fa dikgosi tsa Iseraele di ne di busa, ga bo go le moruti wa moperofeti yo leina la gagwê e ne e le Elisha. O na a simolotsê tirô ya boruti a le morutwana wa ga Elija, ênê yo a ise a swe. Tirô ya gagwê ya bo e le go lekola batho ba morafe otlhe mo metsing le mo metsaneng ya bônê, go ba kgalemêlêla ditirô tse di maswê le go ba kgothatsa mo go tse di siameng, le go ba ruta kaga Jehofa Modimo wa bônê. Mo me-sepeling ya gagwê o na a tle a patwe ke motlhanka wa gagwê Gehasi.

Mo diketong tsa gagwê a ntse a feta ka motse mongwe o go tweng Shunema, e le motsana wa lefatshe la Galilea, e se kgakala thata le Nasaretha

kwa Morêna wa rona o goletseng teng. Mo motsing oo go ne go agile monna mongwe le mosadi wa gagwê ; e ne e le bahumi, mme ba ne ba se na bana. Mosadi e ne e le motho yo o pelo, yo o kutlwêlô-botlhoko mo go botlhe : jalo e ne e tle e re Elisha a feta ka motse oo, mosadi yo a mo laletse go ja dijô mo tlung ya gagwê. E bile e ne e se gônê gotlhe : a fêla a gakololana le monna wa gagwê a re, 'Kana motho yo ke monna wa Modimo ; a re mo agêlê ntlwana ya borôbalô kwa godimo ga ntlo ya rona, re be re mo alêlê bolaonyana teng, re tsenyê tafole, le setulô, le lobônê : gore e tle e re a tla fano motsing wa rona, a bê a nnê teng a itapolosê sentlê.' Ka mmaanete ba dira jalo, ka moo Elisha a bôna go itapolosa sentlê mo matsapeng a maêtôtô a gagwê.

Ka letsatsi lengwe jaaka Elisha le Gehasi ba ne ba itapolositse jalo kwa goorra mosadi wa Moshunema, Elisha a bo a rata go supa tebogô ya gagwê mo thusong yotlhe ya lebole e mosadi yo o ba thusitseng ka yônê. A roma Gehasi go bitsa mmamotse. Ya re fa a sena go tla Elisha a mmotsa a re, 'Mma, kana re eletsa go go lebogêla tirô tseo tsa gago tsa loratô mo go rona. O rata ke go dirêlang ? A ke ke go buêlê le kgosi, gongwe le kala ya kgosi e e nang le taolô mo direng tsa kgosi ?' Mosadi a mhetola a re, 'Nyaa, morêna wa me, ga ke eletse seo ; nna ke ntse sentlê fêla, jaaka ke agile jaana ke na le bagaetsho.' Elisha a fêla a botsa a re, 'Fa e le jalo re tla go leboga re go thusa jang ?' Gehasi a raya mong wa gagwê a re, 'A ga se go re, mosadi yo ga

a na ngwana, e bile monna wa gagwê o tsofetse?' Ke foo Elisha a raya mosadi a re, 'Mma, a Oa nkutlwa? Ka ngwaga o o tlang, O tla bo O bôna ngwana wa mosimane.' Mosadi a mo araba a re, 'Ao, morêna wa me, monna wa Modimo, O se ka wa tshameka wa aketsa lelata la gago!'

LESENENE MO LEGAENG LA MOSADI

Mme lefoko la ga Elisha la dirala: ka ngwaga o o tlang mosadi wa Moshunema a bôna ngwana wa mosimane. Ga nna boitumêlô le boipelo jo bogolo mo legaeng leo, le mo motsing otlhe. Ngwana a ba a gola, go fitlhêlêla a nna mosimane yo o nonofileng go ka tsamaya-tsamaya le rraagwê mo ditirong tsa gagwê. Mme moragô ga ngwana a sena go gola jalo, letsatsi lengwe lesênênê le le maswê la diragala. Ga bo go le lobaka lwa go rôjwa, jalo mosimanyana a bo a ile le rraagwê kwa masimo kwa go rôbêlwang gônê. Letsatsi la bo le gotetse thata. Kgantelenyana barobi ba tshogana ka ba utlwa ngwana a simolola go lela-lela, a raya rraagwê a re, 'Ke opiwa thata ke tlhôngô! Tlhôngô ya me!' a ba a ngatêga. Borraagwê ba mo tsaya ba mo sikarêla kwa gae kwa go mmaagwê.

Mme ga se ka ga nna le thusô. Mosimanyana a se ka a rulwa gapê. Motshegare wa sethêbôlô a swa, a ntse a harilwe ke mmaagwê. Jalo mmaagwê a mo tsaya a mo tlhatlosetsa kwa kamorenyaneng e e kwa godimo ga ntlo, a mmaya mo bolaong jwa monna wa Modimo, a ba a mo tswalêla teng. Foo a fologêla kwa monneng wa gagwê a mo raya a re a mo thusê

ka bonakô ka tonki nngwe e e palangwang, e e nang le mosepele, le ka motlhanka mongwe yo o tlhaga, gore a tlê a sianêlê kwa go Elisha. Mosadi a palama, a raya motlhanka a re a e kgweetsê thata thata. Ba bothologa jalo ka bonakônakô, ka gopola kwa bophirima kwa thabeng ha Karemela, kwa go agileng teng monna wa Modimo.

Jaanong go bonala go re Elisha a bo a le mo gae ka letsatsi leo, kwa Karemela. E rile ka motse wa gagwê o no o le kwa godimo ga thaba eo, o okame lobala lo loleele lo motse wa Shunema o no o le mo go lônê, Elisha a bôna baeti ba babedi bao ba sa le kgakala mo lobaleng. E ne ya re ba atamêla a lemoga go re mongwe wa bônê e ne e le mosadi wa Moshunema yo o mo agetseng ntlwana mo legaeng la gagwê. A akofa a bitsa a roma motlhanka wa gagwê Gehasi gore a sianê a ba kgatlhantshê ka dipotsô tsa go re, 'A O tsogile sentlê, mma? A monna wa gago le ênê o tsogile sentlê, le ngwana?' Mosadi a se ka a êma, a araba fêla ka go re, 'Ee, go siame', a ba a fetêla pele. Ya re fa a fitlha a bôna Elisha, a fologa mo tonking a ya kwa go ênê a wêla fa pele ga gagwê a mo tshwara ka dinao, a palêlwa ke go bolêla thomô ya gagwê. Gehasi a tla a re oa mo katosi, mme Elisha a mo raya a re, 'Lesi! Aitse pelo ya gagwê e hubitse thata fa a ntse jaana; mme Modimo o go ntobetse, ga o isê o go mpolelele.' Ke foo mosadi a tsholetsa tlhôngô a mo lelalêla a re, 'Morêna, a ke nna yo nkileng ka lôpa ngwana mo go morêna wa me? A ga kea go raya ka re, se tsietse lelata la gago?'

ELISHA O RUDISA NGWANA

E rile fa Elisha a utlwa lefoko leo, a akofa a lemoga molato. A retologêla motlhanka wa gagwê a re, 'Gehasi, thôbane ya me ke eo ; e tsêê ka bonakô O tabogêlê ka thata yotlhe kwa Shunema kwa goorra mosadi yo. O se ka wa ba wa diêga go dumedisanya le opê fêla mo tseleng. O re O gôrôga O siamêlê kwa ngwaneng O bêê thôbane ya me mo sefathhogong sa gagwê. Itlhaganêlê thata thata.'

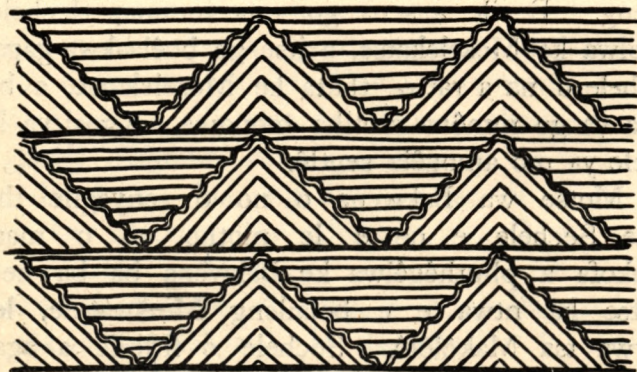
Gehasi a tsaya thôbane ya mong wa gagwê, a betsêga. Mme mosadi ênê a gana go boa fêla a se na le Elisha a re, 'Ka Modimo, ga nka ke go tlogêla O le fa, fa e se gore re boê mmôgô.' Jalo Elisha le ênê a bothologa a pata mosadi, ba lekêla kwa Shunema. Gehasi ka a le lekolwane a bile a itlhaganeitse, a ba sia kgakala a ya go gôrôga ba sa ntse ba le kgakala. Ya re fa Elisha le mosadi ba atamêla Shunema, ba bôna Gehasi a tswa mo motsing a tla go ba rakantsha. A fitlha a bolêla go re jaaka a na a fitlha a siamêla kwa ngwaneng a baya thôbane ya ga Elisha mo sefathhogong sa gagwê ; mme sepê sa se ka sa diragala, le ngwana o na a se ka a rulwa.

E rile fa Elisha le mosadi ba gôrôga, monna wa Modimo a tlhatlogêla kwa ntlwaneng e e kwa godimo ga ntlo, a fitlhêla mosimane yo o suleng a letse mo bolaong jwa gagwê. A tswala setswalô, a itswalêla le moswi, a inêela go rapêla Modimo, a rapêlêla botshelo jwa ngwana yo o suleng. A rapama fa godimo ga mosimanyana, go leka go thuthafatsa mmele wa gagwê,

a ntse a rapêla Modimo. A lebanya matlhô a gagwê le matlhô a ngwana, molomo wa gagwê le molomo wa ngwana, a ba a tshwara diatla tsa ngwana ka tsa gagwê. Ka mmaanete mmele wa mosimane wa simolola go thuthafala ; a tloga a ethimola gasupa, a budulola matlhô.

Foo Elisha a bitsa motlhanka wa gagwê a re a mmiletsê mma-ngwana. Mosadi wa Moshunema a tla, Elisha a mo nêêla ngwana wa gagwê a tshedile gapê. Mafoko a bo a pala, a palêla ruri. Mosadi a ikôbêla fêla ka lobakanyana fa pele ga monna wa Modimo, a itse go tsaya mosimanyana wa gagwê yo o ratêgang, a fologêla naê kwâ tlung.

* * *

Lokgaphe lwa lokotswana (Gamangwato)

KGOSI SECHELE

(*Mafoko a ke a a tšwang mo koranteng Mahoko a Becwana, Dec. 1892*)

Go fetile kgosi nngwe ya Batšwana e e itse-geng thata, ebong Sechele, kgosi ya Bakwena. O šule ka tsatsi la 23 September, a šwa le Mosenyi kgosi ya Bakaya ba ba sale ba aga le Bakwena bogologolo. Sechele e ne e le motho yo o itse-geng thata mo lefatshing ja Setšwana; le mo Makgoeng leina ja gagwê le itsiwe bogolo go bontsi jwa dikgosi tsa lefatshe jeno.

E rile Sechele a sa ntse a le mosimane fêla, rraagwê, ebong Motšwasele a Legôjana, a bolawa ke kgôsana nngwe ya Bakwena, ga twe Chosa. E rile pele Sechele a ya go nna le Bahrutshe; mme a tsêwa mo go bônê ke ntwā ya ga Sebetwane. A gololwa mo seatleng sa Makôlôlô ke Matebele a ga Moselekatse, a ya go nna le kgosi ya Matebele, a ba a gola a nna monna, a ntse a le kwa Matebeleng. E rile a sena go nna monna, Sechele a rebolwa ke Moselekatse, a itse go boêla kwa gagabô. Sechele o na a ratwa thata ke Moselekatse, a ba a tla a ya go mmôna motlha mongwe. Kgosi ya Matebele ya mo amogêla sentlê.

Motse wa Bakwena o no o senyegile thata, mme Sechele e ne e le motho yo o maanô. A akofa a phuthêgêlwa ke Bakwena ba ba ne ba faletse ka ntwā e e bolaileng Motšwasele, le ka dintwa tsa Makôlôlô. Sechele o fitlhile a aga le Bakwena kwa Chonwane, kwa o fitlhetšweng ke

Dr. Livingstone gônê. Bakwena ba ba bolaileng Motšwasele ba ne ba sa ntse ba agile kwa ga Molepolole, mme Sechele o fithile a tlabana nabô, a ba a tsamaya a ba fenyâ. Ba ya go aga naê; le gompïeno ba sa ntse ba agile le boorra Sechele. E rile Sechele a sena go bôna motse wa Bakwena, a akofa a batla thutô, a inêêla mo go yônê thata, le mo mekgweng ya Makgoa. Moruti Dr. Livingstone, a na le Paulo, le Mebalwe, a ya go aga le Bakwena. Thutô ya tšwelêla pele mo go bônê.

E rile ka lobaka loo, Maburu a Transvaal a na a simolola go hudua mo lefatshing. Ba bogisa dichaba dingwe tsa Batšwana, tse di ne di agile mo teng ga bônê. Ditšhaba tseo tsa tshabêla go Sechele, mme Maburu a tla go ba batla. Sechele a gana ka bônê. Foo Maburu a dira ntwâ, a ya go tlhasêla Bakwena kwa Dimawe. Ga tlabanwa thata fêla, mme Bakwena ba ya ba palêla Maburu. E rile ka lobaka loo Sechele a ya Kapa, a re o ya go lelêla Mohumagadi kaga tlhasêlô ya Maburu; mme ga se ka ga thusa sepê. E rile ka Sechele a sa ntse a ile Kapa, monnawê, Kgosi-dintsi, a sala a tlabana le Maburu thata—a ya go a gapêla dikgomo kwa dipolaseng, a ba a ba lalêla mo ditseleng. Jaanong dichaba tse di ne di bogisiwa ke Maburu tsa tshabêla kwa Mokwena, ya nna namane e tona ya motse. Ga tshabêla kwa Mokwena dichaba di šupa, e bong Bagamalete, le Batlôkwa, le Bakgatla, le Bagakgafêla, le Batlhakô, le Boomanyana, le Boomokhubidu.

E re ka Sechele e ne e le motho yo o ratang Sekgoa thata, batho ba ba mo agetseng le bônê ba tlogile ba se rata, ga ba ga batlwa dilô tsa Sekgoa, dipitse, le ditlhôbôlô, le makoloi. Jaanong Sechele a nna motho yo Maburu a mmoifang thata; ga baa ka ba tlhôla ba leka go tlihabana naê. E rile jaanong ntwà ya Maburu e tlihôbôgwa, dichaba tse di ne di tshabetse mo go Sechele tsa tšwa mo go ênê, tsa ya go nna go sele; lefa go ntse jalo di ntse di le mo lefatshing ja Mokwena.

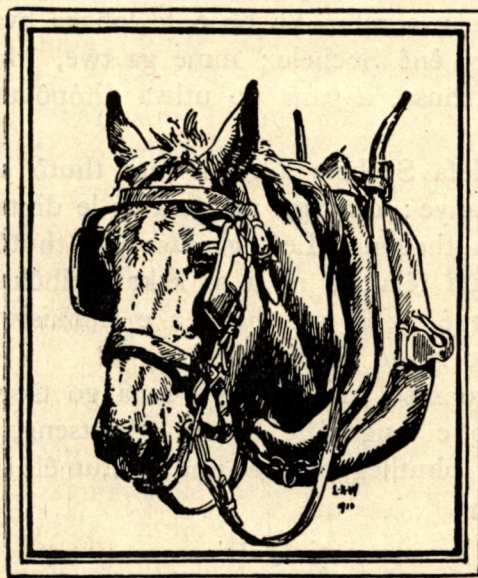
Sechele o na a rata thutô thata, a ba a inêêla go ithuta dikwalô ka thata yotlhe, le bana ba gagwê botlhe. E rile pele bontsi jwa Bakwena jwa gana go ithuta; mme lefa go ntse jalo, le bôna ba tlogile ba e rata ka bontsi; le gompieno go sa ntse jalo. Monare Livingstone a re, Sechele o na a itumêla go utlwa thutô e ncha e e tsileng mo lefatshing ja gagwê; a e botsa thata, a ba a rata go e tlihaloganya. A inêêla go ithuta go bala ka tlihôa-falô e kgolo; ga twe, a fenya ditlhaka tšotlhe ka letsatsi le le lengwe fêla. A lôpa moruti gore a dirê merapêlô mo tlung ya gagwê ka malatsi otlhe. A sena go ithuta ka lobaka lwa dinyaga di le tharo, a rata go kolobediwa le go tšholwa mo phuthengong. Mme kgoreletšo e kgolo ya bo e le gônê. Ga a ka a kgotšwa ke mekgwa ya bogologolo, ekele a e nyatsa fêla; mme a fitlhêlwa a nyetse lehufa jaaka dikgosi tšotlhe tsa lobaka loo. A re a lôpa kolobetšo, moruti a mo raya a re, "Mme O tla dirêla bagadingwana jang?" Jaana Sechele a ya kwa

gae, a naya bagadingwana ba gagwê dilô tšotlhe tse ba nang natšô mo matlung a bônê, a ba raya, a re, "Ke motho wa thutô jaanong, ga nkake ka tlhola ke na le basadi fa e se a le mongwe fêla ; lona lo ka ya kwa go borraa lona."

Mme go thata bobe mo dikgosing tsa Setšwana go inêela mo tumelong. Batho ba mo kaya modiri wa pula wa galê ; e bile dinyaga di le tharo di ne di fetile pula e ntse e tlhokafetse. Jaana batho ba re, "Moruti o loile kgosi ya rona—ga e tlhole e re naya pula jaaka galê." Ba rapêla moruti gore a leseletsê kgosi go dira pula lefa e ka nna gangwe fêla ; ba re, a sena go e dira, ke gônê o ka ithutang le go rapêla fêla jaaka a rata. Ya bo e le lobaka lwa tekô e kgolo mo go ênê Sechele ; mme ga twe, Modimo o no wa mo thusa, a gana go utlwa ditôpô tsa batho ba gagwê.

Mme lefa Sechele a na a rata thutô segolo, o na a tlhakanye ; dinyaga tsa feta di le dintsi a ntse a se mo phuthegong. Lefa go ntse jalo thutô o na a ntse a e rata fêla ; o na a sa kake a tlhokafala mo go yônê gopê. Fêla phuthêgô a e tlhokisiwa ke go tlhakana mo re go buileng.

Lefa go ntse jalo, e rile a sena go tšogêlwa ke botlhoko jo e leng jônê bo mo tlositseng, a amo-gêlwa mo phuthegong, ga nna boitumêlô mo bathung botlhe.

(By Courtesy of the Animal Welfare Society)

DIKGOMO TSE DINTLE

NEO E E GANNWENG

Rapula e ne e le monna-mogolo yo o botlhale. Kgosi e ne e tle e mo kope kgakololô kaga dilô di le dintsi. E rile ka letsatsi lengwe kgosi ya mmi-tsa, ya mo raya ya re, "Rra, pelo ya me e bokete. Jaaka O itse, ke dikile ke ile go bôna Goromente kwa England. E rile ke sa le teng ka bôna di-pônô di le dintsi tse dintlê. Go no go na le dilô di le dintsi tse di nkgatlhileng, legalê ke sa di ratele bagaetšho ; mme go no go na le selô se le sengwe fêla se ke sa kakeng ka se lebala. Ke selô se ke ele-tsang go se naya batho bagaetšho, mme ga ba eletse go nna našô."

"Kgosi, seo ke kgakgamatšô. Gantsi batho ba bantšho ga ba ke ba gana dinêô tse di tšwang mo kgosing," go bua Rapula. "Tlhamane e ke eng?"

"Koo ke bonye dikgomo le dipitse le dintša, ke tšônê ke sa kakeng ka di lebala."

"Mme kana le mono O bôna dikgomo le dipitse le dintša di le gônê," go bua Rapula, a tšholeletsa matlhô a gagwê kwa ntlheng ya lentšwê kwa matlhape a hulang teng.

"Ee : mme kana dikgomo le dipitse le dintša tsa kwa, ga di tšhwane le tsa rona. Di ditona, di bile di thata. Mebele ya tšônê ea phatsima, mara-pô a tšônê ga a bonale ; di na le nonofô le bontlê jo bogolo."

"Tlhamane e golêla pele ka bothata," go bua Rapula. "A wa re bagaeno ba ganne O ba naya diphôlôgôlô tse dintlê tse? Ga kea utlwa sepê kaga nô e."

Kgosi ya leba dikgomo tsa yônê, ya re, "Ke dirile matsapa a le mantsi ke ithuta kafa dikgomo di thatafadiwang, di nontshiwang, di ntlafadiwang ka teng. Ke tlisitse molemi mono go ruta batho dilô tse di ntseng jalo. Batho ba tle ba phuthege fa ke ba laola go dira jalo, ntšwa ba sa tšhware kgakolô. Ga ba dumele mekgwa e mefša."

Rapula a nna fa fatshe a gopola. Moragô a bua ka bonya. "Kgosi ya me, molemi o itse dilô di le dintsi, mme ga a utlwise ditsêbê tsa batho ba morafe. O bua mafoko a a thata go tlhaloganngwa, le gônê ga a na dikgomo tse o ka dirang ka tšônê, a di ba šupegetsä. Batho ba kgatlhwa ke dikgomo tsa gago, mme ba gopola gore O di dueletse ka madi a le mantsi."

"Ke dirile jalo," go bua Kgosi, "Mme di ntse sentlê jaaka di ntse, ka kitšô ya me ya go di babalêla sentlê. Ke tšhwanetse gore ke buê jang le ba ga etšho, gore ba tlê ba reetsê?"

Rapula yo o botlhale a buêla kwa tlase, a re, "Kgosi, O tšhwanetse go nnaya kitšô ya gago. Ke tla e kgabisa ka dipolêlô, gore e tsênê mo dipe-dung tsa batho. Jalo ba tla dumêla ba ba ba dira; lefatshe jotlhe ja gago le tlaa tlala dikgomo le dipitse le dintša tse dintlê."

TORO YA DIKGOMO TSE DI NONNENG

E rile ka letsatsi lengwe kgosi ya bitsa batho ba yônê gore ba tlê go utlwa monna yo o botlhale a bua. Ba tla ba rata, kagobo Rapula o na a itse go bua sentlê. A êma a bua jaana.

“E rile bosigo ke robetse, ka bôna dikgomo di šupa tse di nonneng, le di šupa tse di bopameng ; ka ithaya ka re, ke lôra tôrô ya ga Faro. Jalo ka lebêlêla ka ba ka leta ka kgakgamalô go bôna dikgomo tse di nonneng di mediwa ke tse di bopamang. Mme moo, ga se ka ga dirafala. Ga dirafala kgakgamatšo e nngwe, dikgomo tsa simolola go tšwa melomo. E naana e e mmele -o mašwê ya buisa e kgwêbana e ntlê, ya re :

“Ngwana-wa-ga-mma, ke ka ntlha yang letlalô la gago le phatsima, le mmele wa gago o nonne jalo ? O tšhwanetse go bo O na le maši a mantlê !”

E kgwêbana ya araba ya re, “Mong wa me ke ênê o tšhwanetšweng ke maši a a siameng, ke a mo naya ka go rata. Ga ke ise ke ke ke šwelwe ke epê ya dinamane tsa me ; o re tlhôkômêla thata.”

E kgwaripana ya re, “Re nêwa bojang jo boša jo botala bo sa ntse bo le sôla, bo natefisitšwe ke monywe. Ea re letsatsi le thaba dikgôrô tsa maraka a rona di bo di bulwa, basimane ba re ise mahulong.”

E thamagana ya re, “Ga re tshabe malatsi a re tipiwang ka ônê. Badisa ba bonôlô thata le rona ; re tsamaya ka bonya re ntse re hula.”

Fa e utlwa jalo, kgomo e phatšwana e e bopamang, e e marapô matona le dinaka tse di tšhophegileng, ya lela ka bohutsana, le dikgomo tse dingwe tse di tšhwanang nayô tsa lela nayô. Moragô ga moo ya re, "Ngwanakê yo monnye o šule ka bofefe a sena go tsenngwa mo tiping. Go no go le mariga moragô ga leuba, jalo a bo a sa itekanêla mo nameng."

Nngwe ya ditsala tsa yônê, e le tshêtlhana, ya oketsa ya re, "E, re bile re gatêlêlwa ka thata ka malatsi a tipi, basimane ba re ba tla bediwa fa ba tla lobaka lo fetile. Pelo ya me ea ne ekete e ka phatloga mo lobakeng lwa malatsi a a gotetseng, a bile a le dithole."

Kgomo e tšhwaana, e e nonneng, ya botsa ka bonôlô ya re, "Mme, ditsala tsa me, a ga lo otlwe fa go le mariga?"

"Oaai !" go bua kgomo e tilotsana, e e bopamang, "ga go na bojang, kana re tla otlwa ka eng?"

"Rona re otlwa ka lotlhaka lwa mmidi ka lobaka lotlhe lwa mariga. Ea re masimô a mongwa rona a rôjwa, lotlhaka lo isiwe gae ka dingata-ngata, lo koelwe ka go kgotlhaganngwa. Motlha mongwe lo tsenngwa mo lehuting je letona, lo gatwe thata. Rea tle re itumelele tirô e, ka rea bo re itse go re e tla nna dijô tsa rona mariga."

"Lo segô jang ba lo kgorang jalo," go bua kgomo e tlihabana e e mokodue thata, e bile e le pôtlana mo go tse dingwe tšotlhe. "Rona rea tle re fiwe ditlhôtlha di se dintsi moragô ga thôbô, mme di bo di omile di bile di le thata."

“Go šupa go re beng ba lona ga ba itse sepê,” go araba kgomo e tubana e e mahura. “Mong wa rona oa tle a reme lotlhaka lwa mmidi ditshipi di le tharo pele ga ditlhaka di butšwa, a lo rorele kwa gae ka koloi. E re mmidi o butšwa, a o rôbe, a tloge a re kgobokanyetse lotlhaka lwa ôné. Re lo kgaogana le dipholo; le gônê re bo re na le dijô tse dingwe gapê. Gantsi rea tle re fiwe mmidi o o phatlotšweng o batlile go tlala mogopo.”

“Ijo! Mmidi o o phatlotšweng ka letsatsi le letsatsi!” go bua dikgomo tse di bopamang. “Ga se kgakgamatšô fa lo sisa, lo ntsha maši a le man-tsi. Gapê lo nêwa eng go feta mo?”

“Rea tle re fiwe boupe jwa marapô,” go araba e khunwana e e nonneng. “Mo lesakeng ja rona go na le letlôle le re ka yang ra nna ra latšwa mo go jônê fa re rata. Ke etse mong wa rona tlhókô fa a le tlatša malôba. O na a tšhotse letšwai je le magwata ka lekôpôkôpô, a le tlhakanya le mosidi wa marapô, o le halofo ya selekanyô seo. A bolê-lêla modisa go re, re le dikgomo re batla letšwai.”

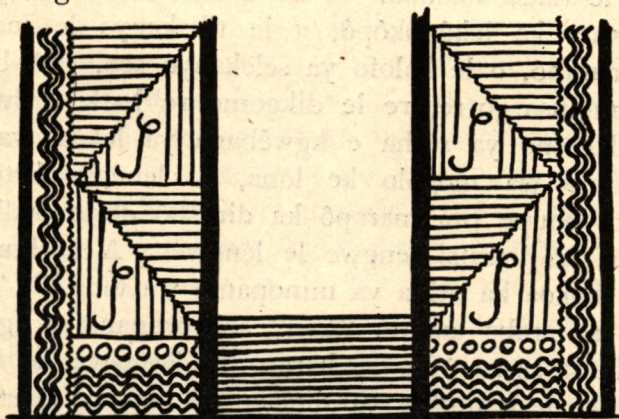
Kgomo ya ntlha e kgwêbana ya lelala, ya re, “Kgomo tsa mogolo ke lona, lo lebêga eketse lo tlhókâ boupe jwa marapô ka dintšhō di le pedi tse ditona ka letsatsi lengwe le lengwe. A lo ikutlwa lo le bokoa ka ntlha ya mmopamô wa lona?” Tšo-tlhe tsa araba tsa re, “Ee;” sekgoropana sa kgomo sa oketsa sa re, “Re le bararo re šwetšwe ke bana ngôgôla, le e nngwe ya ditsala tsa rona e faretšwe, ya šwa.” Nna tôta le jaanong ke palêlwa ke go

tšholetsa maoto a moragô. Letšwai ke lônê re le tlhôkang.”

Kgomo e e bopamang e e šwetšweng ke namane ya yônê, ya ya kwa go nngwe ya dikgomo tse di nonneng, ya re, “Tsala ya me, ke utlwêla badisa ba lona botlhoko. A ga ba kolobe thata, ba sitwa, ba ba ba tšharwa ke tlala fa ba phakêla ba tsamaya le lona ?”

“Nnyaa,” go bua kgomo e e bonôlô. “Mohumagadi wa rona o botlhale fêla jaaka monna wa gagwê. O ba naya kgamêlô e phuthilwe ka letlalô ja nku, ya re ba fitlha kwa bohulong, ba e khurumolole, ba fitlhele e tletse bogôbe jo bo molelô. Ba nne fa fatshe ba sekamele letsatsi, ba je bogôbe ka boitumêlô.”

“Motse wa lona o segô jang !” go bua kgomo e e bopamang ; le ditsala tsa yônê tse thataro tsa lelêla godimo ka lehufa mo ke bileng ka tšoga mo borokong.”

Lokgaphô lwa kgôrwana (Kwa Kgatleng)

TUMELO E TSENA KWA GOO TAUANA, 1

(Polêlô e e latêlang e e šupa bobelokgale jwa tumêlô jwa moruti wa Motšwana, a tlhabantsha bontšho jwa tlhólégô mo lefatshing jeno. Fa re ka bapisa dipopêgô tse di teng gompieno, re ka gakgamalêla kagišô le tšwêlêlôpele tse di leretšweng ditšhaba tsa Aferika ke baboledi ba kgololô le tshiamô. Mokwadi wa mofoko a ke Moruti Khukhwi Mogodi wa Mohurutshe, a kwalêla koranta ya Mahoko a Becwana ka ngwaga tsa 1883 le 1888, pušô e ise e tle mo lefatshing.)

NGHABE, GOO TAUANA. 1882.

E rile ke tsêna gônê batho ba itumêla thata go mpôna. Ka phuthêga nabô ka kgwedi di le tharo mo sekoleng, go le banna, le basadi, le makau, le barweetsana, le banyana; botlhe, mongwe le mongwe yo o ratang go tla, a tle fêla. RraJakwe o na a fitlha ka kgwedi ya bonê; ra ba ruta jalo ka kgwedi di le nnê. Mo go lônê lobaka lo, go tsile motho go twe Dilebanye go kopa molemô. Ka botsa mosadi ka re, “Molemô o kae?” Kgosi ya bônê ya utlwa leina jaana, mme ka e le motho yo o ratang go tshameka bobê, a re, “A lo itse molemô o? Ke metse a tumêlô, o tla re kgatsha ka ônê. Re tla bo re le badumedi rotlhe fa re sena go kgatshiwa ka ônê.” Go le Tsapô mo go bônê, ngwana wa ngaka e kgolo ya motse; mme rraagwê a šule. Ênê e ne e le ngaka ya motse boemong jwa ga rraagwê, a bile a nyetse mogatsa rraagwê le mogatsa mogolowê. A tloga a êma a ya go nna mo kgorong a re, “Ke tla re ke bôna metse a wêla motho wa ntlha, ke tshabe.”

Moragô ga mo, ga tsêna lošo mo tlung ya me. Ra bo re na le ngwana, mosimane a le ngwaga di le nnê. A bolawa ke tlhagala ka October 16. Ga rea ka ra tlhaloganya lefoko ja gagwê je o na .a le raya mmaagwê motlha mongwe a sa tshela. Ya re mmaagwê a mmita a didimala fêla, ekete ga a utlwe. Kgantele a raya mmaagwê a re, "O nti-rang, a bo ke se ngwana wa gago, ke le ngwana wa ga Jesu." A sena go šwa ra tlhatloga mo no-keng ka kgwedi eo.

Moragô ga mo, ka ya kwa Mabêlêapodi ka fi-tlhêla RraJakwe gônê a na le Tom. Jaana ra ruta Matserekhwa ka letsatsi ja Modimo fêla. Ka ma-latsi a mangwe re lekêla botshelô jwa mebele re ne ra bo senka fêla fa re bo bônang gônê. Ra tsênwa ke tlala ka lobaka lo. Lefa go ntse jalo, Modimo wa re femêla, pula ya na thata kwa re gônê, ra ja moretlwa wa naga le motšwetšwejane.

Ra tšwa gônê ra ya kwa pele, ra atamêla motse wa kgosi nngwe go twe Untale, lefa e le Di-bêbê, ngaka e kgolo ya lefatshe. Ba re o ka dira pula. Ba re o ka tlatša dinoka; le gônê o ka thiba pula go na, le go thiba dinoka go tlala. O ka bo-laya ditlhare ka mere fa a rata. Batho ba lefatshe jeo botlhe ba ikantse mo mononeng yoo, mme ba mo kgêthêla dilô tšotlhe tse di ratêgang tsa bônê le tse di tšwang mo dichabeng. Ênê a re, dilô tse dintlê di tšhwanetse go nna mo dikgosing tšosi, eseng mo bathung botlhe. Letšholathêbê kgosi ya Batauana o na a mo kgêthêla. Le galê o na a le kwa

godimo ga gagwê, mme a rêka pula fêla le noka mo go ênê. Morafe oo o bidiwa Mampukusu.

E rile re atamêla motse wa gagwê dijô tsa rona tsa bo di batlile go fêla, nka re di fedile; go ka bônwa êmêre gongwe le halofo fêla mo makoloing. Ra bôna motho a tšwa kwa motsing a lôpa gore re mo kgêthêlê, mme ra re, "Ga re na lekgêthô re tsamaya ka lefoko ja Modimo fêla." "A lo na najô?" Ra re, "E, ke jônê je re ka le go bolêlêlang." A re, "Lo se ka lwa ba lwa le šupa mo kgosing, e ka tla ya lo bifêla; lo re lo batšomi gongwe bareki." Ra re, "Fa re sa šupe jônê, go tla bo go sena sepê se re ka se šupang." Jaana a gakgamala a re, "Lo batho ba ba ntseng jang? Sebegwe o na a tla ka selô se, mme kgosi ya se mo latlhisa: jaana e mo tšho-tse sentlê fêla ka o bolokile lokwalô; le lona lo dirê jalo." Ra gana lefoko je, ra re, "Ke jônê je re le tsamaetseng." Jaana wa re ômanya. Jaana ra adima koloi ya motšomi mongwe yo o na a na le rona, ra ya gônê. Ra rôbala mo nokaneng go twe Samatudu.

Gare ga bosigo ga feta Korinilius Laurens, Leburu, a tšwa go rêka dijô mo motsing. A re, "Kgosi e bogale thata kaga lona." A ba a re, "Ke mo tsamaile gantsi, mme ga ke ise ke mmone gopê a ntse jaaka gompieno. O ntse esi fêla, le batho ba gagwê ga ba mo atamele; le go bua, ga go bue opê. O nkiditse go ya kwa go ênê, a re ke nnê kwa kgakala. Ka nna gônê ka lobaka foo. A itse go mpotsa a re, 'A ke wêna motho wa lokwalô?' Ja-

ana ka mo ipolélêla. Ke sena go mo ipolélêla, a nthaya sentlê fêla jaaka galê a re, 'Nnyaa, lona batšomi le bareki lo багаetšho.' Lefa go ntse jalo pelo ya gagwê e ntse fêla kwa go lona fêla; a tloga a mpotsa a re, 'Batho ba lokwalô ba kae?' Ka re, 'Ba kwa moragô ba etla.' A re, 'Nyaya, ba se ka ba tla kwano; le nna ke na le dikwalô.'"

TUMELO E TSENA KWA GOO TAUANA, 2

Fa re ya kwa goora Dibêbê, ra bo re tlogetse Batauana ba rata thutô sentlê fêla. Fa re boya gônê, ra fitlhêla ba theogile, go ka twe botlhe. Go setse batho ba le banê. Tsapô re mo tlogetse mafoko a Modimo a le mo go ênê. Kwa moragô, ba tloga ba ya kwa Gamangwato; mme ekete ba se ka ba êla Mafoko a Modimo tlhokô, lefa e le go leba tumêlô e e gônê. Ba kgatlhwa ke mekgwa ya batho ba ba sa rateng Lefoko ja Modimo. E rile batho ba senyêga jalo, Tsapô a inêela mo Moreneng Jesu, mo ngwageng wa 1880. Bangwenyana le bônê ba dumêla; Maroping le ba bangwe. Ka 1881 ka bôna fa batho ba oketsêga, ka nna ka phuthêga nabô ka merapêlô le ka dithutô; ka bôna ba tlhâfala thata. Jaana ra tsêna fêla mo motsing mo dikgotleng ra abalana ka tšônê. Ra bolêlêla batho Bogosi jwa Modimo. Batho ba dumêla thata ka ngwaga oo. Le kgosi ya bônê ya inêela mo go Jesu; le mogatsê le mmaagwê le bônê ba inêela, le Makoba mangwe le Masarwa mangwenyana.

Batauana ba ne ba wetse bobe mo go bolayeng batho ba se na molato o o tšhwanetseng polaô; ba ba bolaya ka sengwenyana fêla se se ka ba betisang pelo. Ba ne ba tšhwenya batlhanka thata. Gapê batlhanka mo polaong tse, le mo lošung fêla, ba ne ba sa fitlhwe—marapô a bônê, le jaana, a sa le gônê. Gapê ba ne ba ba rekisa jaaka dilônyana fêla.

Gompieno kgosi Moremi o khutlisitse dilô tse, ebong go bolaya batho le go ba rekisa. Batho bônê ba fetola kgosi ba re, Le wêna O rekile ka bônê. Jalo kgosi ya ntsha dikgomo di le pedi ya golola batho bao, gore batho ba ba rekilweng ba itsê go boêla kwa ba rekilweng gônê. Mme batho ba le bantsi ga ba itumele.

Ke gônê ka moo bogale joo bo no bo ntšogêla, ba nkômanya thata. Ba ba ba rata go tšhosa ba bangwe, ba ba aketsa ba re, "Re mmeditse, moruti wa lona, re fitlhetse a ntse dipadi tsa dithupa tsa Bakwena." E bile ba re, golô kwa ga bônê ke go ile ka go tshaba Bakwena. Motho mongwe wa Mokwena o na a etetse gônê, a ba raya a re, "Fa lo sa ntse lo ithuta dikwalô, lo ithuta se se tlhobogilweng; kwa Mokwena di latlhilwe." Ba ne ba tloga ba tšhwenya badumedi ka lobaka lo, ba ba sekisa. Ga tšoga bangwe ba ba reng, "Ke nna Tiabolo, kea kgarakgatsêga, ke batla ba me." Bangwe ba re, "Ke rona diphiri tse di gagolang." Bangwe ba tshaba, ba ya go aga go sele. Lobaka lo lo bošula lwa ya kwa pele. Mme molemô le ônê wa gola, wa bapa najô. Batho ba se ka ba leba sepê mo, ba dumêla fêla mo Mmoloking wa bônê. Batho le gompieno ba nkômanya fa ba rata, ba re ke senya motse wa bônê; ba re o ntse diphatlhaphatlha, o le dikgôrôkgôrô.

NGHABE, GOO TAUANA

September 14, 1888.

Re bôna boheitane jo bogolo thata mo motsing wa ga Moremi, le tirêlô ya Morêna e fêla e nyatsêga thata. Mme bogolo e nyadiwa ke bônê ba ba kileng ba nna badumedi. Mongwe wa bônê o kile a golêgêla lelata ja mosadi mo mogatleng wa pitse, a betsa pitse, ya siana ka ênê. Molato wa lelata e ne e le go re le ngwegetse kwa letlotleng kwa batlhanka botlhe ba ntseng ba ngwêgêla gônê, ka ba tlhaêlwa ke dijô kwa Nokaneng, ka e le motse o moša. Mogolowê motho yo, le ênê, o bolaile Mosarwa wa gagwê. Molato wa Mosarwa ke go re, mong a bônê o tsaya Masarwa bobe, o tlhaola ba bantlê e nnê ba gagwê, etšwa a na le mosadi wa segagabô kwa gae. Mosarwa yo o tserweng ke monna yo, a ratana le Mosarwa ka ênê, ba tshaba mmôgô, ba nna mo nageng. Mme monna yo a ba bôna, a sega Mosarwa yo wa monna di-tsêbê, le nama tsa ditlhaya tsa lêpêlêla; a tlhatlhêla mosidi mo tlhobolong, a mo hula ka ôné lepele ka boleele, ga tsamaya a šwa ka bonya, a utlwile bo-tlhoko jo bogolo.

Mosadi mongwe o belege bana ba mafatlha, jalo batsadi ba bana ba laola go bolaya yo mongwe. Mongwe wa rona, Kgerethwa, a ganetsa polaô e, mme ya ne eketse ba mo utlwa; lefa go ntse jalo ba mmolaya ka bolôtsana. Ka lônê lobaka loo ka lôpa kgosi gore e nnêê botlhe ba ba tshwanêlang gore ba bolawê jalo. Kgosi ya se ka ya

dumêla, ya se ka ya gana; ga nna fêla. Mosadi mongwe o tlotse malatsi a le mararo a sena go bêtêga, a šwa ka ja bonê: ngwana a ntse sentlê fêla a se na bokoa bopê. Rraa mosadi yo o šuleng, le mogatsê, le ngwana yo motona wa monna, ba laola gore ngwana a tsenngwê le mmagwê mo lehu-ting. Ga twe, a thêlêlwê, a ntse a bba-bba. Mongwê wa rona, Dilebanye, a utlwa tirô e, a e ganetsa. Mme ba gana pele, kwa moragô ba mo mo naya, ba re a tšwê wa gagwê fêla a mo ikgodisetsê. Gompieno ngwana o mo go Tsapô, o otlwa ke rona phuthêgô ya Modimo fêla.

Ka ditumedišô tse di kgolo.

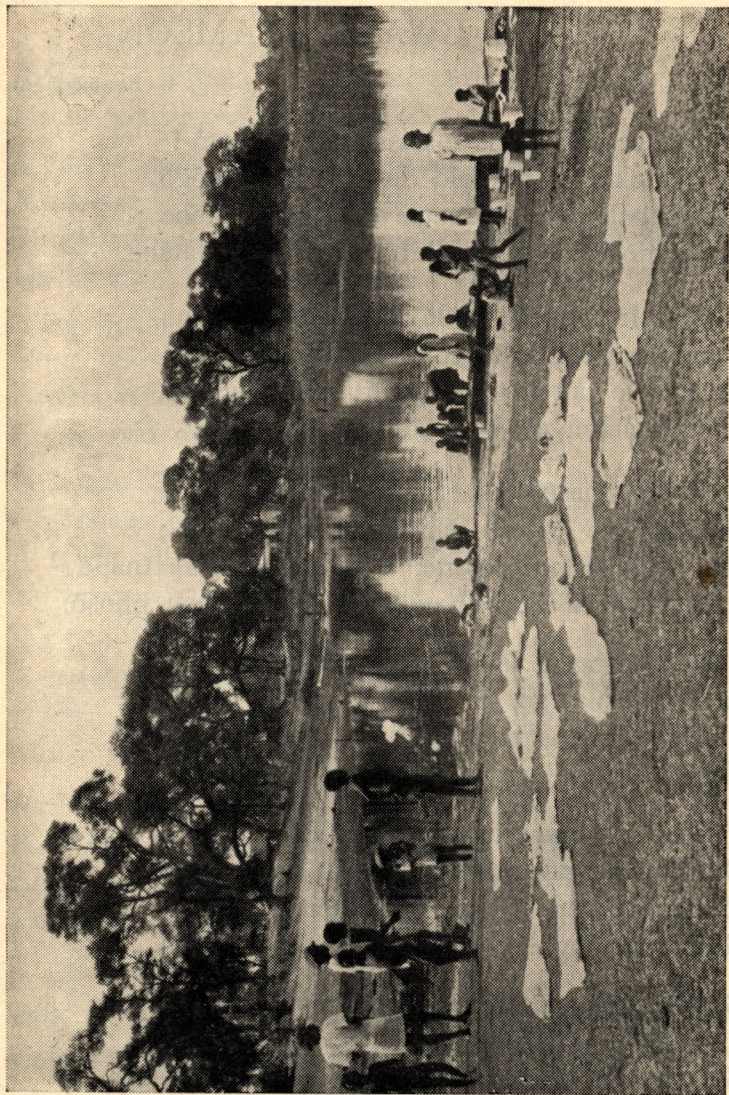
Lo re gakologelweng.

Wa lona, Khukhwi.

Baikepi ba tle ba tshabe go sa khukhele opê ; mme basiami ba pelokgale jaaka tau.

Diane 28 : 1

Noka ya Thamalakane kwa Maun, Ngamiland.

LORATÔ LWA GA SAMSON

(Baatlhodi 16)

Ana O segatlhamêla-masisi jang, Loratô !
 Fa diganka tse dikgolo di go ôbêla tlhôngô,
 O kokobeletsa le nare tse dikgolo tlhatshe ;
 Fa le morwa Manoa O bo O mmeile fatšhe.

E ne e le mogaka, e le maila-go-kgôtlwa,
 E se diangwa, a kakêlwa a itlhaolêlwa ;
 Ga twe le tau o na a e tlhola ka mašetla,
 A sa e sisimoge go e tšhwara ka diatla.

O kile a tlhasêlwa ke dira di sa mo itse,
 Di šolofetse go mo tšhwara a sa itebetse ;
 Tsa itlhôma ke pôtsane, o ka golêgwa ka thapô
 A di tšhwara ka mabetô-a-pelo, tsa ipôna phošô.

A ba kgogogêla jaaka tilodi ya magaga,
 Ba phatlalala, go se monate gare ga naga.
 A ba kgêmêtha ka tšhaka ya tlhaa lwa esela,
 Naga ya penologa merapatshe ya direpa.

Majê a gwasisa sekgajaja sa pôkôlêlô,
 Go leba mogale, mmoi a nyêrêga marapô.
 Marapô a bônê a aga a kgabisitse naga,
 Gaa ja lenong le seboko sa ba sa ntshêga.

Ga feta dingwaga, banna ba tšwetse tlhabanô,
 E re go e umakediwa fêla, ba ile borôkô.
 Ga tsamaya ngwanyana wa mosetsana, Delila,
 A mo itšhokêla ka natla, a ba a tla a inêla.

Samson a ipôna a setse a mo kaetse moriri,
A o tsenya logare, thata ya khutlêla ruri ;
Banna ba fitlhêla a kgwabofetse jaaka tlhware
Ba se tsenya diatla, Sethubaki, ba iketlile.

A feta a gôgwagôgwa fêla jaaka kôjana ;
A ineetse atleng tsa baba jaaka kônyana ;
Mogalagala o mogolo, Samson morwa Manoa !
Ga lebalwa malôba di gangwa di sa tlhapêlwa.

A kgobokanetšwe ke bontsi jo bo dimokanyang,
Nona, ka tshadi, ka nyana, le ka ba ba anyang ;
Barêna ba Filistia le ka batlhanka ba tla :
Le go sala opê, lefa e le yo mongwe fêla.

Pina tsa bônê tsa tlihabakana, go tshêgwa thata,
Go tshêga motho, a ba a itatlha ka motlhana ;
A tshêgatshêga Delila wa moratwa wa gagwê,
Lo tšhotse sekgele loratô lole, lo e seng lônê.

Ka Modimo o sa latlhe yo o ikgakologêlwang,
A o bitsa, wa araba, môta tsa menogêla teng.
Ga ba ga tuulala, go se sepê se rokgonyêgang
Motse wa ya scribe, ga tlhokwa le yo ba bolang.

Ratô lo e seng lônê lo gaisa molelô wa maru,
Ratô lwa bolôtsana ke legala je le hubidu ;
Lo gokaganya bana ba motho ka meriri,
Lo kgaoganya rra le ngwana, monna le mosadi.

++ ++ ++

Ntlo le dikhumô ke bošwa jo bo tšwang mo go borra batho ; mme mosadi yo o bonokopela ke nêo ya Modimo.

MARANGRANG, 1

LEKOLWANE LE LE THATA

E rile bogologolo ga tsalwa mosimane kwa dithabeng tsa Leolo. O na a sa fapaane le bana ba bangwe; e ne e se ngwana a le esi wa ga rraagwê, o na a na le mogolowê le bomonnawê. O na a disa dikgomo tsa ga gabô le basimane ba bangwe. E ne e le mosimane yo o tlhaga, a le maoto a bofefô go taboga, a tšhwere lobelô a sia basimane botlhe ba thaka tsa gagwê le ba bagolwane mo go êna. A tšhwere khui, le gôna a se mofosi. Leina ja mosimane yoo, o ne a bidiwa Marangrang.

Fa basimane ba ile go bolaya dinônyane, Marangrang o na a tla a tle a bolaile dinônyane go ba gaisa; fa ba ile letšholô o na a tla a tle a bolaile diphôlôgôlô tse di fetang tsa botlhe.

A gola a nna lekau je le nonofileng; go gola ga gagwê o ne a feta maoto a marataro, a godile a tlogetse phoka. A le montlê seêmô le sefatlhôgô sa gagwê, a tšhwanêlwa ke bogosi; mme e ne e se wa losika lwa bogosi, e le motho fêla. Diphare tsa gagwê di le sepapetla, diphotongwane tsa gagwê ekele go tsentswe ditshilwana fa di ikhunne. Lobelô lwa gagwê ekele lwa ntšhe yo motona—fa go ilwe letšholô batho ba ikantse êna. A itse go kolopa molamu le lerumô, a le marôka. A nna lekau je le tlotlêgang mo gare ga setšhaba sa ga gabô.

Kwa ntlheng ya Bokwene jwa thaba ya Leolo go ne go agile dikgosi tse pedi. Maina a tšôna ke a,

Seubulane-a-masa, la Phatane-a-masa, e ne e le batho ba le bangwe fêla. Phatane o ne a lwêla bogosi le mogolowê Seubulane.

Marangrang ka bonatla jwa gagwê a nyala morwadia kgosi Seubulane. Seubulane e ne e le kgosi e e sa tlhokomeleng thata. Fa a sena go nyalêlwa ke Marangrang a baya ditaba le ditshêkô tšotlhe tsa lekgotla mo maruding a mogwê wa gagwê. Marangrang a busa setšhaba sa ga mogwagwadiê. A atlhola melato yotlhe, mme e re a sena go atlhola a ye a bolelele mogwagwadiê ka mo a atlhotseng ka gôna. Kgosi e ne e sa kake ya bua sepê fa e se go dumêla fêla se mogwê a se dirileng. Setšhaba sa mo itumêlêla thata mo dikattholong tsa gagwê, le ka mo o tšwereng setšhaba ka gôna.

Fa dira di tšwa di ya ntweng, di ne di êtêlêlwa ke Marangrang pele. E ne e le êna motšhwari wa pheko tsa ntwana, le pheko tsa bogosi. Setšhaba se ne se tlwaetse bogosi jwa gagwê ka mo o tšwereng setšhaba ka gôna.

Ka nakô eo, Moselekatsi kgosi ya Mazulu o ne a thuba ditšhaba tsa Batšwana mo lefatshing jotlhe ja Transvaal le Bechuanaland. Motse wa mošata, Mosega, wa ga Moselekatsi, o ne o le kwa lefatshing je gompiono ba reng ke Magaliesberg, gaufi le Rustenburg.

Moselekatsi a romêla dira tsa gagwê go ya kwa Bopedi, go ya go lwantsha Bapedi. Dira tsa gagwê tsa phatlalatsa metse ya Bapedi, tsa bolaya dikgosi le dikgôsana tse dintsi tsa Bapedi, le batho botlhe

ba ba neng ba agile ka ntlha ya bophirima-tsatsi jwa thaba ya Leolo. Bontsi jwa batho ba siêla kwa Borôka. Mo gare ga batho ba ba neng ba sietse kwa Borôka, go no go le lekau je le bidiwang Sekwati. Sekwati ke êna rraagwê Sekhukhune wa ntlha.

Dira tsa Mazulu di ne di se ka tsa palama thaba ya Leolo kwa go agileng bo Marangrang. Ka moragô ga moo, bogosi jwa Bapedi bo ne bo fôkôla thata, mme bogosi jwa Bakone ba ba agileng mo thabeng ya Leolo, jwa simolola go gola. Seubulane le Phatane e ne e le dikgosi tsa Bakone.

DIKGOSI DIA LWA

Ka nakô nngwe ba ne ba ya letšholô le batho ba bôna. Letšholô ja tšwa e sale ka mmamošô. Ka letsatsi jeo letšholô ja bolaya diphôlôgôlô di le dintsi; e rile le sena go kôpana, ba dula fatshe go besa dinama. E rile dinama di sa besitšwe, Phatane a raya Seubulane a re, "Ga u mphete ka bogale." "Fa go ntse jalo, fa ke sa go fete ka bogale, tsaya marumô a gago, re tľhabanê," go bua Seubulane.

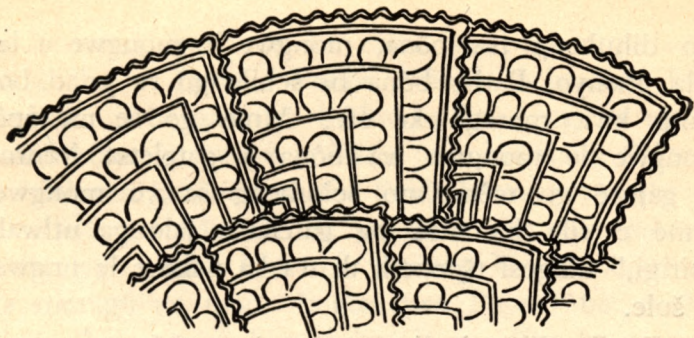
Jaanong ba laola gore dira tšotľhe tsa ga Seubulane le Phatane di dulê fatshe, dikgosi di tľlwana gore go bônwê yo o tľ fenngwang. Dikgosi tsa tsaya marumô a tšôna, tsa simolola go lwana. "G-g-g-gi," ke modumô wa marumô a bôna a tsêna mo dihubeng tsa bôna tšoopedi ka nakô e le nngwe. "Khirikhiri, khirikhiri," ke modumô wa maoto a bôna fa ba gatêlêla marumô a bôna

mo dihubeng tsa bôna, mongwe le mongwe a le-kêla phenyo. Batho bôna ba šebile go re yo o bo-êlang kwa moragô ke ofe. Mme go se na opê, mongwe le mongwe wa bôna a gateletse lerumô ja gagwê go tsêna mo sehubeng sa yo mongwe. Mme e rile ba ntse ba gateletse jalo ga utlwala "pirigi," dikgosi tšoopedi di wa ka nakô e le nngwe, di šule.

E rile dikgosi di sena go šwa, Marangrang a êma a re, "Dikgosi di šule, janong kgosi ke mang fa re le fa?" Morafe wa didimala. "Ga go sa le kgosi epê fa, fa e se nna?" Jaanong Marangrang a raya mogolowê a re, "Ga ke lwele bogosi jwa lwapa leetšho, ke lwêla bogosi jwa bogwê jwa me. Fa e le gore le wêna O tla rata go ntwantsha, tsaya jaanong marumô ke a, re tlhabanê." Mogolowê a re, "Nna ga ke na sepê le bogosi." Batho botlhe ba ne ba mmoifa, ka gonne e ne e le motho yo o nonofileng, e le seganka. Ke gôna morafe wa dumêla gore Marangrang e nnê êna kgosi.

Ke gôna a romêla motho kwa gae go ya go latola dikgosi go re di šule. A mmolêlêla a re, "Tsamaya, O latolê dikgosi ; gapê O bolêlêlê basadi ba dikgosi le batho botlhe gore ba lelê ba fetsê selêlô ke sa ntse ke le kwano; mme e re ke gôrôga kwa gae, go lelê megolokwane fêla, ba re, kgosi ea gôrôga."

Moragô ga malatsi a mabedi, Marangrang a ya kwa gae, setšhaba sa tšwa sa mo kgaatlhantsha, sa letsa megolokwane, sa mo amogêla go re ke kgosi ya šôna.

Lokgaphô kwa bodilô—Tlhako ya pitse (Serowe)

MARANGRANG, 2

KGOSI MARANGRANG

E rile a sena go gôrôga kwa gae, a êpa pitšô e kgolo ya setšhaba, a laletsa batho botlhe gore ba tlê pitšong. Ga phuthêga bontsi jo bogolo. Marangrang a êma mo pitšong, a bolêlêla batho kafa dikgosi di šuleng ka teng, a re, “Dikgosi di šule, go fedile kaga tšôna; jaanong ga go tlhole go le kgosi epê fa e se nna.” Setšhaba sa nesa pula. “Loa itse, le fa mogwagwadiakê a sa tshedile, e ne e ntse e le nna ke laolang. Ga go na opê fa, yo o ka tšhwarang bogosi, fa e se nna. Fa e le gore go na le yo o ratang go lwêla bogosi, a a êmê, a tseyê marumô a gagwê, re lwanê. Setulô sa bogosi se tla tsêwa ke yo o marapô a a thata.” Setšhaba sa re, “O kgosi, morwaa Marangrang; Pula! Pula! Pula!”

Go ne go na le batho ba bangwe ba ba neng

ba sa rate fa a tsaya bogosi, mme ba tshaba go bua, ka gonne e ne e le seganka, e le lošo-lo-dihwang, a le bogale, gapê a itse go kolopa lerumô, a tšhwere khui e e boitshêgang. Ba ba neng ba sa mo rate, ba nna ba sêba ba re, Marangrang o lekile dikgosi ka dipheko gore di lwanê, gore a tlê a bônê bogosi. Ba re, "Seubulane o na a dira mašwê, a ba a šwetsa, ka go mo dumêlêla go tšhwara dipheko tsa bogosi le dipheko tsa ntwâ, le melekô e megolo. Janong o lekile dikgosi gore di bolayanê kwa naggeng gore a tlê a bônê bogosi."

Marangrang a tlhôma matona le dikala tsa gagwê. A ntsha dira gore di yê go tlhasêla metse e e gaufi. Dira tsa êtêlêlwa ke êna pele. Gongwe le gongwe mo dira tsa gagwê di ileng gôna, tsa fenya, tsa thopa dikgomo di le dintsi. Dira tsa gagwê tsa fenya metse yotlhe e e mo tikologong ya naga ya Bopedi, go tsamaya batho botlhe ba mo amogêla go nna kgosi ya bôna e kgolo. Bogosi jwa gagwê jwa nonofa.

BOFEREFERE JWA GA SEKWATI

Ka nako eo Sekwati o ne a le kwa Borôka, a tshabile dira tsa ga Moselekatsi. Sekwati a utlwêla go re bomogolowê botlhe ba šule, bogosi jwa Bopedi bo lebanye le êna. Ke gôna a boêla kwa Bopedi a fitlhêla kgosi e kgolo mo lefatshing jeo e le Marangrang. Sekwati a re a fitlha a šêbašêba a bôna go re ga a na se o ka se dirang, ke gôna le êna a inêela mo go êna ; le morôrô a sa ntse a dira

leanô le a ka mo tlasêlang ka jôna. A bôna go re go mo lwantsha ka marumô, ga a kake a kgôna.

Ke gôna a romêla monna yo o bidiwang Mamatshiri, a tšhwere dipheko tse di thata, bomokgô-bamarapô le molwaodutse. Mamatshiri a ya go gôrôga kwa go Marangrang a tšhwere pheko tseo. A fitlha a mo abêla dimphô tse di tšwang kwa go Sekwati, di baakantšwe ka dipheko tseo, gore di mo kgôbê marapô.

Mamatshiri e ne e le motho yo botlhale thata, a itse go bua sentlê. Gapê re utlwa go re fa ba le kwa Borôka, Mamatshiri ke êna yo o falodisitseng Sekwati mo babeng ba gagwê. E rile fa a fitlha gôna Mamatshiri a itira šušu gore a tlê a kgônê go utlwa ditshêbô tšotlhe. Re utlwa gore ka nakô nngwe baba ba bôna ba ne ba rêra go ba bolaya. Ga bu-iwa fêla fa pele ga Mamatshiri ka go šolofêla gore ga a utlwe, ke šušu. Mme e rile maitseboya a ba tlang go bolawa ka ôna, a bolêlêla bo Sekwati gore ba siê fa go sena go rôbalwa. Ka mokgwa o o ntseng jalo ba bôna go falola ka botlhale jwa gagwê.

Kala e tonna ya ga Marangrang e ne e le Kgobisa, e ne e le monna yo o bogale mo ntweng, a sa boife sepê, e le motlhabani wa marumô tôta. Ditšhaba tšotlhe tse di agileng kwa Bopedi di ne di ntshetsa Marangrang "dibêgô," lokgešô :— me-photô e ya phatšheng ; e le kgosi tôta. Gapê e ne e le motho yo o bosilo, a ka nna a bolaya batho ba le bantsi a sa kgathale.

Mamatshiri fa a boya a fitlha a bolêlêla Sekwati a re, "Ke baakantse ka mo o ntaeditseng ka gôna ;

dipheko tšotlhe ke di dirisitse ka tšhwanêlô.” Ka go di dumêla, ba nna le tšholofêlô go re di tla ba fenyetsa.

Marangrang le Kgobisa, ka go natefêlêlwa ke go fenyana metse yotlhe, jaanong ba rêra go ya go tlhasêla setšhaba sa ga Mphatlhêla. Ke gôna Sekwati a romêla molaetsa kwa go Mphatlhêla go re, nônyane ya me ke eo, ke setse ke e tlhobile diphafa. Ka go rialo, o na a re, dipheko tsa gagwê di mo kgobile marapô, ga a kake a fenyana. Se se gakgamatsang ke se, ka gonne ba dumêla dipheko, mantšwe a ga Sekwati a naya bo Mphatlhêla thata go lwantsha Marangrang.

MARANGRANG OA FENNGWA

Dira tsa kgabaganya noka ya Lepelele, tsa leba ga Mphatlhêla. Mme e rile ba ise ba fitlhe gôna, ba kôpana le mophatô o e leng gôna o tšwang go bolola. Ba tlabana ka lobaka lo lo leele, mme e rile moragô dira tsa ga Mphatlhêla tsa fenyana tsa ga Marangrang. Kgobisa a sia le batho ba bangwe a tlabilwe, Marangrang a tsêna a itšhuba mo sekgweng, le ênê a tlabilwe. Ba mmôna, ba ya go mo lwantsha. Re utlwa go re ba ne ba tšhwara bothata go mmolaya, a batla go ba tlhola a ntse a le esi. E ne e tle e re fa a kgogoga mo sekgweng, a bo a rêma motho ka selêpê, a tlabana motho ka lerumô. E rile e setse e le bogologolo ya nna gôna ba mmolayang, mme êna a bolaile batho ba le bantsi.

Kala ya gagwê Kgobisa, êna a falola. E rile ka lotlatlana ba fitlha kwa ga-Moloi. Kgobisa a

ipaya jaaka ekete o romilwe ke mong wa gagwê go tla go ntshisa lekgêthô. A bolêla go re kgosi Marangrang a re, ba mo abêlê dimphô. Ka gonne Marangrang o ne a boitshêga, ba di ntsha ka bonakô.

Kgobisa le batho ba gagwê ba baakanyediwa ntlo ya borôbalô. Ga ntshiwa lelata go ya go rôbala nabô ; lelata leo, leina ja gagwê e ne e le Ntshelane. E rile bosigo Ntshelane a ipaya jaaka ekete o thulametse, jalo a utlwa ba bolêla go re ba fentšwe ke ba ga Mphatlhêla, Marangrang o bolailwe ; gapê a bôna dinthô mo maotong a bôna, a dumêla ka botlalô go re batho ba ba fentšwe.

Ntshelane a ipaya jaaka ekete oa gadikêga, mala a gagwê a mo tabogisa, ke gôna a tšwêla kwa ntlê. A tabogêla kwa banneng, a ba bolêlêla go re ba fentšwe ke ba ga Mphatlhêla, Marangrang le êna o bolailwe. "A re ba bolayeng," ga bua Ntshelane, "batho ba, ga ba tlhole ba na le thata, a re ba bolayeng." Mme batho ba gana, ba se ka ba dumêla se se bolêlwang ke Ntshelane ; ba re o rata go ba bolaisa Marangrang.

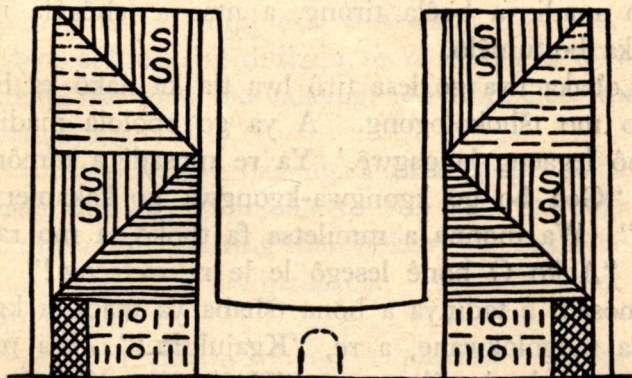
E rile e sale makuku, ka mahube a banna, Kgobisa le batho ba gagwê ba gatoga dilaô, ba tlhanela dirêthê, ba itewa ke ditshikarô. Ba lemoga go re fa letsatsi le ka ba tlhabêla fa, batho ba tla bôna dinthô mo go bôna, ba bôna go re ke boammaaruri ba fentšwe.

E rile ka mošô banna ba tlhatlhoba ntlo e ba neng ba robetse mo go yôna, ba fitlhêla madi mo diphateng tse ba neng ba di aletšwe ; ke gôna ba

dumêla Ntshelane go re o na a bolêla boammaaruri. Ke gôna mophatô wa ba latêla, wa ba tšhwara mo tseleng, wa ba bolaya. Ka nakô eo Sekwati a bo a setse a utlwetse go re Marangrang o fentšwe, ke gôna a ntsha dira go ya go tlasêla motse wa ga Marangrang. Motse wa gagwê wa tšhubjwa ka molelô, dikgomo tsa gagwê tsa thopiwa, bogosi jwa gagwê jwa fêla.

Re utlwa gore tau-tona Marangrang, e ne e re fa a iphaka, a re :—

“Ke nna Marangrang,
Tsela di maêtô ;
Ke mongwê wa Phatlha,
Manyala a tlhala,
Mogatsa Mantsikana
Mosetsana Phatlha.”

Kgôrwana ya ntlo gongwe lolwapa (Kgatleng)

SEBÊGWA SA MADI

Go kile ga bo go le monna mongwe a na le mosadi wa gagwê. Ba ne ba se na loruô lopê; ba ne ba tshela ka tirô ya diatla.

E rile motlha mongwe monna yo a rufêlwa go dira mo tseleng ya setšhutšhumakgale, koloi ya molelô, e ea reng e tsamaya, e re "Ke gata fa, go re tôbê; ke gata fa, go re tôbê!"

Mo lobakeng lwa a ntse a tshegeditse tirô le badiri ka ênê, a tšhogana ka a bôna mophuthônyana mo matsamaelong a terena. A o tlhôma matlhô. A kobonya bangwe ka ênê, a o inamêla, a o tsaya. A šwaetsêga ka bokukuntšhwana, a o kukumere. A tšwa a tsamaya a se na mokgwasa, a nonoêla, a itiketsa ka ditlhare. A šêba kwa le kwa, a itse go bofolola mophuthô. E rile a bôna lošaba lwa madi, a garoga pelo, a ba a itshesêla. A tloga a fitlha tšhaba eo ya madi, a boêla tirong, a ntse a tshêgêla mo teng ka boitumêlô.

Lobaka lwa go lesa tirô lwa tla ka nakô ya botlhano mo tšhokologong. A ya go epolola madi a ya naô legaeng la gagwê. Ya re mosadi a mmôna, a re, "Goa bo go kgongwa-kgongwa go kakamerwe eng?" Wa monna a mmiletsa fa thokô, a mo raya a re, "A ko O bônê lesegô le le re wetseng!" O rile mosadi a tadinya a bôna tšhaba ya madi, a kgaola ka mogolokwane, a re, "Kgajululu!" Wa monna a mo kgalemêla, a re, "Heêla tlhê, O re tu; kana O re biletsa di-etla-di-êma!"

"Ha, ha, ha, heia ! Ke raya monna wa me ruri !"

"Aitse mma, ke thwetse madi ke a : mme a mmutla o se tšwe madi !"

"A ruri ke fitlhile ? A ke tla ba ke apare tšale wa sekgantšhwana yo o bidiwang 'thibogêla-mmago,' ka ke ntse ke ipofile-pofile ka yo o bidiwang 'nywa-nywabe !' Ke tla ne ke sale ke kubuga ke ya go rêka mosese o o bidiwang 'tlhokisa-borôkô !' Rra he, ke batla go lala ke laletse ka borôthô jo bo ngamiwang ka mahura, le go bo fetisa ka tee !"

Kgantele, ka monna a itse mosadi wa gagwê a sa tšhole ka tlhaa, a mo logêla maanô. A bitsa mosadi, ba ya go êpêla khumô ya bônê ya madi kwa nageng. Ba sena go e êpêla sentlê, ba itse go boêla gae. Mosadi ênê a inêela go baakanya se ba tla lalêlang ka šônê, wa monna ênê a re o ya go thaa phôlogôtšwana kwa nageng segautšhwane. Jalo a tsaya tshipi e e tšhwarang dibatana, a ba a tsaya sekgoge sa ditlhapi se o ntseng a tšhwara ditlhapi ka šônê mo nokeng, a se hunêlêla mogala, a tsamaya.

Fa a le kwa nageng, a thaa tshipi ; a ba a kapa tsienyane a e phololetsa ka šônê sekgoge, a se latlhêla mo metsing mo nokeng, a gokêlêla mogala mo kaleng ya setlhatshana. A boêla kwa gae ka lotlatlana.

Ka makuku monna a phakêla, a tšwa ka go ngôngwaêla, a ya go tlhola se se tšhwerweng. A rakantshiwa ke go bôna kôpô ya mmutla ; a o bolaya

ka molamu o a ne a o tšhotse, a itse go o thaolola. Go tšweng foo a itlhaganêlêla kwa nokeng, a fitlhêla sekgoge se tšhwere tlhapinyana. A ntsha sekgoge mo leganong ja tlhapi, jalo sekgoge a se kgogedisa mmutla, a o latlhêla mo nokeng. A sena go dira jalo, a tsaya tlhapi a boêla kwa moragô kwa o na a bôna mmutla teng, jalo tlhapi yônê a e tšhwarisisa tshipi. Ke gônê monna a ya go epolola madi, a tsenya tshilô ya lentšwê mo teng mo boemong jwa madi; madi ônê a ya go a êpêla go sele. Fa a sena go šwetsa jalo, a boêla gae, go sa ntse go robetšwe.

E rile bo sena go sa, monna a raya mosadi a re, "A re yê go tlhôla se se tšhwerweng." Ba tsamaya mmôgô, mosadi a feta a gagkamalêla tlhapi go tšhwarêlwa ke tshipi kwa nageng. Go tšweng foo, ba fetêla kwa nokeng. Gapê, mosadi a gagkamalêla mmutla go tšhwarêlwa ke sekgoge mo metsing. Ba boêla gae, mosadi a tšhwerwe ke kgakge. Kgantele moragô ga moo, wa monna a tlogêla mosadi, a ya tirong ya malatsi.

Ga fitlha lobaka lo madi a senkegileng ka lônê. Ga latêlêlwa monahune o o utlwetseng ka mosadi. Barongwa ba mmušô ba tla mo mosading. A ba bolêlêla fa a sa kake a bua sepê ka wa monna a seyô. Barongwa ba tsitsiboga, ba thaakanya ditsêbê.

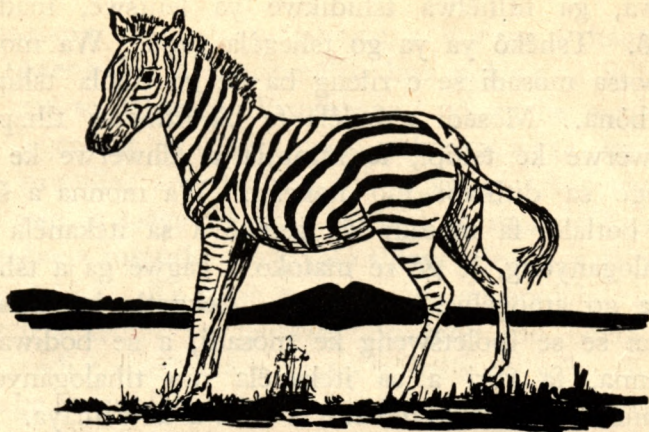
Monna le mosadi ba tšhwarwa, ba isiwa lekgotleng ja pušô. Mosadi a bolêla, wa monna a latola, a re, mosadi wa gagwê o motlhofo mo mogopolong, o ntse a lôra dilô di sele fêla. Mosadi a ya go šupa kwa ba epetseng madi teng. Ga epo-

lolwa, ga fitlhêlwa tshidikwe ya lentšwê, madi a seyô. Tshêkô ya ya go tshegêla gapê. Wa monna a botsa mosadi se e rileng ba ile go tlhola tshipi a se bôna. Mosadi a bolêla fa ba fitlhetse tlhapi e tšhwerwe ke tshipi, le mmutla o tšhwerwe ke sekgoge sa ditlhapi mo nokeng. Wa monna a šupa ka botlalô fa mosadi wa gagwê a sa itekanêla mo tlhaloganyong, le go re mafoko a gagwê ga a tšhwanêla go amogêlwa e le ôné. Lekgotla la bôna ka sekai se se ipoletšweng ke mosadi, a se bodiwa ke monna, fa ruri a sa itekanêla mo tlhaloganyong. Monna a tlhokwa molato, a lesiwa a tsamaya. Ka meipelô e megolo, a tsamaya, a ntse a ipôka a re, "Tlhôgô ya monna maanô !"

** ** **

Polêlô ke eo : mme dipotšô ke tse, go ka araba mang ?

1. A monna yo o thwetseng madi o dirile sentlê gongwe nnyaa ?
2. Fa a ka bo a le modumedi o ko a dirileng ?
3. Fa mosadi wa gagwê a ka bo a le modumedi, êné o na a tšhwanetse go dirang ?
4. Ke eng fa motho a ka tšhwara molato ka go ipha sengwe se se ntseng jalo se o se begileng ?
5. Bolêla molaô wa Setšwana wa matimêla, le molaô wa Sekgoa wa dilô tse di thwalwang.
6. Se se diranang le lesegô le boitumêlô le kagišô mo bathung, ke eng, a ke go ôbamêla melaô gongwe go itaola fêla kafa motho a ka ratang ka teng ?

MABÔKÔ A SETŠWANA

Sešeng seno, go ketefalêla Motšwana a ba a sitwa ke puô, fa a leka go šupetsa bana ba Setšwana gore puô ya bônê e tletse sentlê go bolêla maikutlô le mogopolô wa motho ka botlalô. Botšwerere jotlhe jwa puô ya Setšwana bo mo mabokong a dikgosi le bagale ba marumô—lefa mabôkô ao a ka tsêna ka kôma gongwe a bôkwa.

Ka segologolo sa pele e ne ya re fa go no ga bololwa ntwā, bagale ba ba ne ba bolaya baba ba fitlhe ba bokwe kwa gae. Motlhaopê go bolole letšholô, mme e re mogale yo o ka bolayang sebata se se etsang nkwê gongwe tau, a bokwe ka 'maina a bogale.' Go dirêla gore lebôkô ja gagwê le se ka ja senngwa ka go okediwa ka metšwenekana gongwe ka tebalô ya mantšwe mangwe, mogale yo o ntseng

jalo, kgotsa mmoki, a tlhophe a rulaganye ka bo-thakga mantšwe a a bakang tirô e e ntseng jaana, ka puô e e e tšhwanetseng. Gongwe motlhabeletsi a tlhabe pina, ba bangwe ba mo dumele, e tshegele e binwe 'kgabo ya mmu e be e tšhware magakgala.' Ka mokgwa o o ntseng jaana, bogolo thata ka pina, lebôkô ja mogale le se ke le lebalwe, gongwe le tsenngwe tšhetlana dingwe tse di sa siamang.

Go bônala go re moragô balokoje le digakgale tsa puô tsa tšwa baboki ba dikgosi le bagale ba marumô; mme he, go bôka mogale gongwe kgosi, ga tšwa tirô ya matlôtlô e e tšwêlwang ke 'kgomo ya maina.'

Baboki ba tšholetsa puô ya mabôkô, ya tšwa puô e e nang le moele wa yônê o o retelêlang batho ba bangwe, mme e kgatlha e natefêla bareetsi. E rile Baruti ba Lefoko ja Modimo ba tsêna mo tšhabeng tsa Setšwana ba fitlhêla mabôkô le difela e le morati wa puô o o no o setse o tlhomame sentlê. Go baka sefela, kooteng, ga tšwa teng fa.

Ditemana tse di rulaganang tse di tlhophilwe mo mabokong a bagale bangwe go baya dikaô tsa merati ya puô ya mabôkô.

1. Seata a Motšwiri kwa Goo-Manyana e ne e le mogale yo mogolo, kolwane ja sekatsanka je le leele. Ga twe e kile ya re Boo-Manyana ba tľhabana le tšhaba nngwe, a thulana le mogale wa tšhaba eo, a mo senya. Mmoki a bolêla tirô eo jaana :

Mmamphethe, letlhabu ja marumô!

Mokwatla o dimenemene!

Mme ga wa tsalwa o le dimene—

E rile fa o tla nna dimene,

O dimene tsa marumô :

O phamotse motho jaaka sekgetšhane,

A mo latlhêla ka kwa moragô ga batho.

2. Ga twe e ne ya re go umakwa ntwà madi a gagwê a bele. Mmoki o mmolêla jaana :

Kalabetla ya Matlhwai!

Tšhukudu e sefoga ya Matlhwai!

Tsêbê e sefoga ya ga morwa Pula!

E kgarubêšêgêla sebata nama!

O neetse tau motôka wa podi,

Wa e o nêela ya bina ditlhakore,

Ya bina ditlhakore tshikêlêla-batho.

3. Sebitlô a Mogwêra o ne a se ke a rata go leta fa a utlwa go buiwa diabêlô. Lebôkô ja gagwê le simolola jaana :

Makgadiketsa a ga Tsetsa, Kukama,

Ya bo e re fa a utlwa dirakanô,

A bile a utlwa diabêlô tsa ntwà,

Wa ba a bile a se na le borôkô

Kgakatsi ya boorra Mogwêra.

4. Molatlhanye morwa Seata, o ne a bolaya nkwê a le esi—a na le ntša tsa gagwê fêla. E rile a tsêna ka tlalô ja yônê, rraagwê a mmôka ;

Namolêlang dimaroo dia lwa,
Semaroo se gatwa ke sedinao.
Ke bata soo Kgetseng le Makgokgoa,
Soo Segaetšho le Moatametsi.
Se re ka êma se re 'kgarru!' sebata
Lejakgomo le ntse le bôpa fêla!
A motho a itumêla, Segwetshana!
E re lo fitlha kwa go Mangope lo mmolêlê,
Lo re, "Motho o kwano mokejana, ga utlwe,
O marapô o tla digêla batho."

5. Seabêlô, ngwana wa Kgôrô yoo Lootwana, o ne a gana go tšhwaêla sebolawa ke mogolowê. Ya re moragô a itšhupa kwa marumong, ke gônê fa a tla bôkwa :

Ramogaladi yo ngala sebata,
Yo o ngadileng tau ya ga mogolowê —
Ya ga Mokgalagadi a Boikanyô—
A re, "Nke ke tšhwaêla, kea ila,
Etšwa ke le mosimane wa kgosing."

6. Ka pušô ya ga kgosi Gopane wa Maanwane, Boo-Ratlou le Boora-Tshidi ba ne ba lwa. Kgosi Montshiwa a kopa kgosi Gopane go mo tlhatlola. Ya re ntwa e bolola, mmoki a e kgwathatsa jaana :

Ga ya itoga Nôga ya Matlhware,
Ya nna ya itoga dimelemethe,
Ya aga diobi Nôga ya Matlhware!
Fa Nkutlha, tšwang lo êmê, tshadi ya ga Marwala.
Go tšwê Morubisi morwadia Sebogoli,
Go tšwê Mmantata a Sennêlô,
Ba ikagê Sedukwana ba bônê,
Nôga ya Matlhware e loga,
E ntse e itoga dimelemethe.

7. Kgosi Makaba wa ga Ngwaketse o ne a boišwa ke tšhaba di le dintsi. E rile lobaka longwe batho bangwe ba nna baa ja kgomo tsaabô ka bonokwane, a tla a ba bololetsa ntwā. Mmoki a mo rêta :

Mokgwêlêkgwêlê, Moutla-thôkwa, morwa Mutlwa
 Wa ga Ramadingwana a Ngwaketse!
 Bangwe ba ntse ba mo gapêla tsaabô,
 Baa ja kgomo tšoo Tšafi a Moleta.
 A tla a tlhōma a re, 'Kea kwetoga !'
 Monnana a itatola lešomê—
 Ga a baya thêbê fatshe, a ôpa diatla,
 Atla tsa gagwê tsa tšoga mababadi,
 A re, 'Mokgethi a mmamosadi a kgosi,
 Nna le di jewa ga kea ka ka di bōna
 Le di jewa ga ke ise ke di bone!'

8. Diutlwileng o ne a busa Bahurutshe Boo-Mênô ka nakô e 'Maphathana a ga Sebetwane' a ne a tseneletse a feretlha ditšhaba tsa Batšwana. Ga twe o na a rata ntwā bobe, a tla a bolawa a tlihabana le Maphathana ao; mmoki a mo latolêla baabô jaana :

Ngwana wa ga Mogolojane, nteba,
 O ntlhômê matlhô O ntsepegetsê.
 Bōna sebate sa me sea fêfêra—
 Ke ya phelong!

9. Mo metlheng ya Batšwana ba sa mpe ba tsaya segadingwana, bagadikana ba ne ba atisa go ilana, sebakô e le mogatsaa bônê. Bonatla, maatlametlô le pelo, ke tšônê tse mosadi mongwe e ne ya re gongwe a tšwe 'moratwa' ka tšônê. Kgetseng mo-setsana oo Manyana o ne a ntse jalo ; e rile a sena go rêka kgomo ka mabêlê, mogatsê a mmoka, a re,

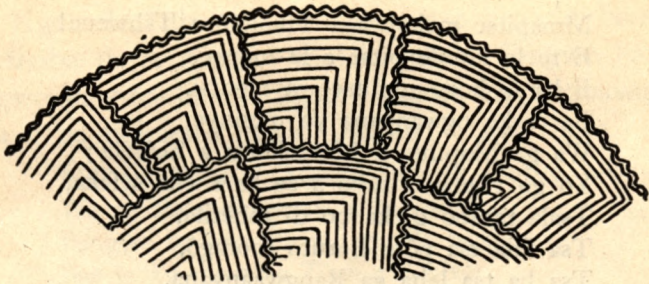
Mmapitse mokojwa a Tlhôlôlô a Tšhwene!
 E re lo kobile pitse e le nngwe,
 E ka lo koba mmitse wa montsi.
 Ba re ke ngwanyana yo monnye
 Wa ga Maputla a Matanketsa a Seôfêla ;
 Yo go tweng o kabo a se ka a eka sefaka,
 Tsala tsaabô di ka bo di mhetile,
 Tsa feta tsa pôta Borutô moragô,
 Tsa ba tsa leba ga Rangwaanyana.

10. Tšholwana, mogatsa Motšwiri, kwa Goo-Manyana,
 le ênê o ne a bôkwa ka maina a moele o :

Bana ba ga Montshana ba mmolêla ditlhare,
 Ngwana wa mosenya kgakgatsha e loile!
 Mmaphothlane kgomo ya loleme,
 Kgomo ya gago ya loleme e kae ?
 Mosadi fa a fala bangwe setlhodi,
 Ya ne e ka o ka pongwa loleme,
 A tla a sala a ba fala ka tlhôgô sekodikodi,
 A tla a sala a ba fala ka sekgotshana.
 A segô se se šweu, mathemotsa,
 Se se šweu Mmabotshenyana a Tšhubana!

Lo tla lemoga gore mabôkô ano a basadi a na le
 lobolêla lwa mantšwe lo lo tlabang mogadikana pelo.

++ ++ ++

Lokgaphô lwa ntlo

BOBABA JWA MADI

E rile malôba motho-montsho a bo a lebile kgomo le tshimô bogolo go itshedisa ; madi e se sepê mo go ênê. A ba a re a a tlhobosa a re, 'Ga a na lesope.' Gompieno ko ônê botho. Ga go motho mo gae — banna ke basadi. Makaiešane a tlhodilwe ke go sale go bololêlwa tšhagopa. Dipolaanô tsa ônê di gaisa tsa go gatšwa dikgomo.

E sale tshêlô ya selefera e dikologa
 Le mekote e megolo ya gauta e bulêga,
 Metse e megolo e thubagana ka magare ;
 Go bololêlwa Tlhotlhobologanya-baleleki
 Go tsongwa papetlana ya Makgowa — ledi.

E bololetswe ke banna, basadi ba sa sale,
 Ya ba gôgêla kobô, ka ga e tsale letlhale ;
 Bangwe ba fitlhêlwa ba wetse motlhaleng wa yônê
 E ba beile tlhôngô, tshitswana ya batswa-metsing ;
 Ba bangwe le kwa ba gônê ga go opê o itseng.

Papetlana eo ga e tshwarwe e kakatlêlwa
 Ka e le borethe, e tlhotse le dingangatlêla.
 Ke moeti yo o potlakang ga e na lobaka ;
 Ya re go lala e tsenye diatleng e fetelele,
 E sale e gopolwa masôgôtlhō yônê e ile.

Totlhanya-ditšhaba, ka a leka banna dipelo
 Ba tlogêla khumô ya borrê ya bogologolo ;
 Ba re papadi e tlhatlhêlwang ke ya ga Senyele.
 Mohumi wa boša o bapalêla tsabô nokeng,
 A di tlhakanye le morôlê, kgomo tsa batswa-metsing.

Ea re motho go ratana le madi a ngaloge,
 Ka le moitshepi tôta ga a mo sisimoge.
 Ko ônê a rutileng Judase go ôka Morêna,
 A mo apaapa pelo a lala a sa rôbala ;
 A thanya kgabo ya mbu e tshwere magakgala.

Batsomi ba madi tôta ba a lêlêkêla tlung,
 Ba re fa a epetswe ga a ke a thubêla mbung ;
 Le gônê ba re fa a tsongwa a se khukhelwe,
 Ka ekare gongwe a a ja motho tlhaloganyô
 A itharabologêlwa go le bogologolo.

